मध्यमकालीन खर्च संरचना

(आ.व. २०७९/८० - २०८१/८२)

Medium Term Expenditure Framework

(Fiscal Year 2022/23 - 2024/25)

टीकापुर नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

टीकापुर, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

२०७९

मध्यमकालीन खर्च संरचना (आ.व. २०७९/८० — २०८१/८२)

प्रकाशक : **टीकापुर नगरपालिका**

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

सर्वाधिकार : प्रकाशकमा

प्रकाशन मिति : २०७९

प्राविधिक सहयोग:

Reorienting Public Finance for SDGs Acceleration and Leveraging Additional Resources in Nepal Project

सम्पर्कका लागि : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

टीकापुर, कैलाली, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

फोन नं.: ०९१ -५६०११८

ईमेलः tikapurmun@gmail.com

सम्पर्क नं.
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत०९१.५६०११८
प्रशासन शाखा, ०९१५६०८१६

टीकापुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
टीकापुर, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

मन्तव्य

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ लगायत अन्य सङ्घीय ऐनसमेतले सङ्घ तथा प्रदेशसहित स्थानीय तहहरूले अनिवार्यरुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेसँगै टीकापुर नगरपालिकाले पनि यो दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरेको छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाले जनचाहना र विद्यमान सम्भावनामा आधारित रही विद्यमान समस्याहरूलाई व्यवस्थित रुपमा संबोधन गर्न तर्जुमा गरिने आवधिक योजनालाई वार्षिक योजनासँग जोडी सर्वाङ्गीण विकासको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख गराउने भएकाले मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमा गर्नु कानुनी दायित्व मात्र नभई नगरपालिका स्वयम्का लागि पनि विशेष महत्व र आवश्यकताको विषयका रुपमा रहेको छ । यसर्थ, यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाले यस नगरपालिकाको आवधिक योजना र वार्षिक योजनाका बीचमा पुलको रुपमा कार्य गरी आवधिक योजनाका लक्ष्य उद्देश्यहरू हासिल गर्नेतर्फ नगरपालिकाको वित्त व्यवस्थापनलाई डोहोऱ्याउने अपेक्षा गरेको छु ।

मध्यकालीन खर्च संरचना सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सफल सिद्ध भएको एउटा महत्वपूर्ण औजार भएको नाताले यसले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्राथमिकताका साथ लगानी बढाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने अपेक्षा गरेको छु, जसबाट अघिल्लो शताब्दीको उत्तरार्द्धदेखि निरन्तर बढ्दै गएको विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम एवम् विकासशील देशहरूमा देखिनेखालका कमजोर प्रकृतिको विकासबाट सिर्जना हुन सक्ने समस्याहरू सम्बोधनका लागि यस खर्च संरचनाले नगरपालिकाले परिचालन गर्ने सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्य तथा नगरपालिकाका समस्याहरूको सम्बोधन गर्नेतर्फ सही किसिमले अगाडि बढाउन सक्ने अपेक्षा गरेको छु ।

अन्त्यमा, टीकापुर नगरपालिकाको यस दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न लागी पर्ने सम्पूर्ण कर्मचारी, सघाउने पदाधिकारी, संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) तथा विज्ञ टोलीलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

नगर प्रमुख
रामलाल डगौरा थारु
नगर प्रमुख

सम्पर्क नं.
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत०९१.५६०११८
प्रशासन शाखा, ०९१५६०८१६

टीकापुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
टीकापुर, कैलाली
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

प्राक्कथन

दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरी प्रकाशनमा ल्याउन पाउँदा मलाई निकै खुसीको अनुभूती भइरहेको छ । अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहले सार्वजनिक खर्चको विवरण तयार गर्दा आगामी तीन वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपणसहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले मध्यमकालीन खर्च संरचनामा आगामी तीन वर्षको समष्टिगत वित्त खाका, बजेट तथा कार्यक्रमको खाका र नतिजा खाका समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । सम्बन्धित सबै कानुनी व्यवस्थाहरूलाई सम्बोधन गर्दै स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ मा आधारित रही तर्जुमा गरिएको हुनाले यस दस्तावेजले स्थानीय तहको कानुनी दायित्व निर्वाह गर्नमा टेवा पुऱ्याउनुका अतिरिक्त नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने बहुवर्षीय आयोजना तथा कार्यक्रमहरूका लागि बजेट सुनिश्चित गर्न समेत महत्वपूर्ण योगदान गर्ने अपेक्षा गरेको छु ।

विगत दशकहरूमा जलवायुजन्य विषमता एवम् विपद्का अन्य घटना, तिनका आवृत्ति तथा सघनता निरन्तर बढ्दै गएको छ र यसको असर यस स्थानीय तहमा पनि निरन्तर बढ्दो रुपमा महसुस गरिएको छ । यी घटनाहरूले दिगो विकासको आवश्यकता र महत्वलाई अझ बढी प्रगाढ बनाउँदै लगेको सन्दर्भमा दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्चसंरचना तर्जुमा गर्नु एउटा सान्दर्भिक काम हो भन्ने मलाई लागेको छ।

दिगो विकासको आवश्यकता र महत्व प्रगाढ हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा संयुक्त राष्ट्रसंघले विश्वको साझा हितका लागि दिगो विकास लक्ष्य जारी गरेको छ र यसको परिपालना गर्ने नेपाल सरकारले पूर्ण प्रतिवद्धता समेत गरेको छ । यसभन्दा बाहेक, दिगो विकास लक्ष्यहरू विश्वका साझा हितका विषय हुनुका साथै स्थानीय सरकारका काम, कर्तव्य, अधिकार तथा जिम्मेवारीसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित विषयहरू रहेका हुनाले दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमाले यस नगरपालिकाका सम्पूर्ण विकास प्रयासलाई दिगो विकास उन्मुख गराउन महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउन सक्ने अपेक्षा गरेको छु ।

दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमाबाट यस नगरपालिकामार्फत् खर्च गरिने सार्वजनिक वित्तलाई दिगो विकास लक्ष्य उन्मुख बनाउन सहयोग पुग्ने र दिगो विकास लक्ष्य उन्मुख सार्वजनिक खर्चले विकास प्रयासहरूलाई दिगो बनाउने विश्वास लिएको छु ।

अन्तमा, यस टीकापुर नगरपालिकाको दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमाका लागि सहयोग गर्ने दातृसंस्था संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम लगायतका राष्ट्र सङ्घीय निकायहरू, प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने एसडिआइसि एवम् सम्बन्धित विज्ञहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

....

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

विषयसूची

परिच्छेद एक : परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा १
१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको उद्देश्य २
१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका आधारहरु ३
१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना र दिगो विकास लक्ष्य ३
१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया ३
परिच्छेद दुई : मध्यमकालीन खर्च संरचना ३
२.१ पृष्ठभूमि ३
२.२ चूनौति तथा अवसर ३
२.३ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति ४
२.४ मध्यमकालीन आर्थिक खाका ६
२.५ मध्यमकालीन नतिजा खाका ६
२.६ मध्यमकालीन बजेट खाका ७
२.७ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट ९
२.८ विषय क्षेत्रगत बाँडफाँट ११
परिच्छेद तीन : आर्थिक क्षेत्र १३
३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा १३
३.१.१ पृष्ठभूमि १३
३.१.२ समस्या तथा चूनौति १३
३.१.३ लक्ष्य १३
३.१.४ उद्देश्य १३
३.१.५ रणनीति १३
३.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य १४
३.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण १५
३.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १५
३.२ सिंचाई १५
३.२.१ पृष्ठभूमि १५
३.२.२ समस्या तथा चुनौति १५
३.२.३ सोँच १५
३.२.४ उद्देश्य १५
३.२.५ रणनीति १६
३.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य १६
३.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान १६
३.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण १६
३.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १६
३.३ पशु विकास १७
३.३.१ पृष्ठभूमि १७
३.३.२ समस्या तथा चूनौति १७
३.३.३ सोच १७
३.३.४ उद्देश्य १७

३.३.५ रणनीति १७
३.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य १८
३.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान १८
३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण १८
३.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान १८
३.४ उद्योग तथा व्यापार १९
३.४.१ पृष्ठभूमि १९
३.४.२ समस्या तथा चूनौति १९
३.४.३ सोच १९
३.४.४ उद्देश्य १९
३.४.५ रणनीति १९
३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य १९
३.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान २०
३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २०
३.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २०
३.५ पर्यटन विकास २०
३.५.१ पृष्ठभूमि २०
३.५.२ समस्या तथा चूनौति २१
३.५.३ सोच २१
३.५.४ उद्देश्य २१
३.५.५ रणनीति २१
३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २२
३.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान २२
३.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २२
३.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २३
३.६ बैंक, वित्त तथा सहकारी २३
३.६.१ पृष्ठभूमि २३
३.६.२ समस्या तथा चूनौति २३
३.६.३ सोच २३
३.६.४ उद्देश्य २३
३.६.५ रणनीति २३
३.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २४
३.६.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान २४
३.६.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २४
३.६.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २४
३.७ श्रम तथा रोजगारी २५
३.७.१ पृष्ठभूमि २५
३.७.२ समस्या तथा चनौति २५
३.७.३ सोच २५
३.७.४ उद्देश्य २५
३.७.५ रणनीति २५
३.७.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २५
३.७.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान २६

३.७.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २६
३.७.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २६
३.८ गरिवी निवारण २६
३.८.१ पृष्ठभूमि २६
३.८.२ समस्या तथा चनौति २७
३.८.३ सोच २७
३.८.४ उद्देश्य २७
३.८.५ रणनीति २७
३.८.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य २८
३.८.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान २८
३.८.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण २८
३.८.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २८
परिच्छेद चार : सामाजिक क्षेत्र २९
४.१ शिक्षा, कला, भाषा तथा सांहित्य २९
४.१.१ पृष्ठभूमि २९
४.१.२ समस्या तथा चूनौति २९
४.१.३ सोच ३०
४.१.४ उद्देश्य ३०
४.१.५ रणनीति ३०
४.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३०
४.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ३०
४.१.९ अनुमान तथा जोखिम ३१
४.२ स्वास्थ्य तथा पोषण ३२
४.२.१ पृष्ठभूमि ३२
४.२.२ समस्या तथा चूनौति ३२
४.२.३ सोच ३२
४.२.४ उद्देश्य ३२
४.२.५ रणनीति ३३
४.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३३
४.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ३४
४.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३४
४.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३५
४.३ खानेपानी तथा सरसरफाई ३५
४.३.१ पृष्ठभूमि ३५
४.३.२ समस्या तथा चूनौति ३५
४.३.३ सोच ३५
४.३.४ उद्देश्य ३५
४.३.५ रणनीति ३५
४.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३६
४.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ३६
४.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३६
४.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३६
४.४ महिला, बालबालिका, सामाजिक संरक्षण तथा समावेशीकरण ३७

४.४.१ पृष्ठभूमि ३७
४.४.२ समस्या तथा चूनौति ३७
४.४.३ सोच ३७
४.४.४ उद्देश्य ३८
४.४.५ रणनीति ३८
४.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ३८
४.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ३९
४.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ३९
४.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ३९
४.५ युवा ,खेलकुद तथा नवप्रवर्तन ३९
४.५.१ पृष्ठभूमि ३९
४.५.२ समस्या तथा चूनौति ४०
४.५.३ सोच ४०
४.५.४ उद्देश्य ४०
४.५.५ रणनीति ४०
४.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४०
४.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ४१
४.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४१
४.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४१
परिच्छेद पाँच : पूर्वाधार क्षेत्र ४२
५.१ वस्ति विकास ,आवास, भवन तथा शहरी विकास ४२
५.१.१ पृष्ठभूमि ४२
५.१.२ समस्या तथा चूनौति ४२
५.१.३ लक्ष्य ४२
५.१.४ उद्देश्य ४२
५.१.५ रणनीति ४३
५.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ४३
५.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४४
५.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४४
५.२ सडक, पुल तथा यातायात ४४
५.२.१ पृष्ठभूमि ४४
५.२.२ समस्या तथा चूनौति ४४
५.२.३ लक्ष्य ४५
५.२.४ उद्देश्य ४५
५.२.५ रणनीति ४५
५.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४६
५.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ४६
५.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४६
५.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ४७
५.३ जलस्रोत, विद्युत तथा उर्जा ४७
५.३.१ पृष्ठभूमि ४७
५.३.२ समस्या तथा चूनौति ४७
५.३.३ लक्ष्य ४७

५.३.४ उद्देश्य ४७
५.३.५ रणनीति ४७
५.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४७
५.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ४८
५.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ४८
५.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनूमान ४८
५.४ सूचना तथा सञ्चार ४८
५.४.१ पृष्ठभूमि ४८
५.४.२ समस्या तथा चूनौती ४९
५४.३ लक्ष्य ४९
५.४.४ उद्देश्य ४९
५.४.५ रणनीति ४९
५.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ४९
५.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ४९
५.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५०
५.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५०
परिच्छेद छ : वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन ५१
६.१ वन, पार्क, हरियाली, भूसंरक्षण र नदी नियन्त्रण ५१
६.१.१ पृष्ठभूमि ५१
६.१.२ समस्या तथा चूनौति ५१
६.१.३ सोच ५१
६.१.४ उद्देश्य ५१
६.१.५ रणनीति ५१
६.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५१
६.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ५२
६.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५२
६.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५२
६.२ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन ५३
६.२.१ पृष्ठभूमि ५३
६.२.२ समस्या तथा चूनौति ५३
६.२.३ सोच ५३
६.२.४ उद्देश्य ५३
६.२.५ रणनीति ५३
६.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५३
६.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ५४
६.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५४
६.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५४
६.३ विपद जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन ५४
६.३.१ पृष्ठभूमि ५४
६.३.२ समस्या तथा चूनौति ५४
६.३.३ सोँच ५५
६.३.४ उद्देश्य ५५
६.३.५ रणनीति ५५

६.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५५
६.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ५५
६.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५६
६.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ५६
परिच्छेद सात : संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र ५७
७.१ नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन ५७
७.१.१ पृष्ठभूमि ५७
७.१.३ सोँच ५७
७.१.४ उद्देश्य ५७
७.१.५ रणनीति ५७
७.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५७
७.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ५८
७.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५८
७.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ५८
७.२ संगठन मानव संसाधन तथा क्षमता विकास ५९
७.२.१ पृष्ठभूमि ५९
७.२.२ समस्या तथा चूनौति ५९
७.२.३ सोच ५९
७.२.४ उद्देश्य ५९
७.२.५ रणनीति ५९
७.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ५९
७.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ६०
७.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६०
७.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ६०
७.३ राजस्व तथा स्रोत परिचालन ६०
७.३.१ पृष्ठभूमि ६०
७.३.२ समस्या तथा चूनौति ६०
७.३.३ सोच ६१
७.३.४ उद्देश्य ६१
७.३.५ रणनीति ६१
७.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६१
७.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ६१
७.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६१
७.३.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान ६२
७.४ तथ्याङ्क, योजना तथा विकास व्यवस्थापन ६२
७.४.१ पृष्ठभूमि ६२
७.४.२ समस्या तथा चूनौति ६२
७.४.३ सोच ६२
७.४.४ उद्देश्य ६२
७.४.५ रणनीति ६२
७.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६२
७.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ६३
७.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ६३

७.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान ६३
अनुसूची १ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल गठन ६४
अनुसूची २ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन ६५
अनुसूची ३: कार्यक्रम तथा आयोजनाको सांकेतीकरण तालिका ७२

तालिकासूची

तालिका २.१: मध्यमकालीन समष्टिगत आर्थिक मध्यमकालीन लक्ष्य (प्रचलित मूल्यमा) ६
तालिका २.२: प्रमुख विषय क्षेत्रगत सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य ६
तालिका २.३: त्रिवर्षीय बजेट विनियोजन र प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा) ८
तालिका २.४: रणनीतिक स्तम्भको आधारमा आगामी तीन वर्षको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. हजारमा) ९
तालिका २.५: प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)........ ९
तालिका २.६: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)... १०
तालिका २.७: लैंगिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण(रु.हजारमा). १०
तालिका २.८: जलवायु संकेतको बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण(रु.हजारमा) . ११
तालिका २.९: नगरपालिकाका गौरवका आयोजना ११
तालिका २.१०: आगामी तीन आ.व.को विषय क्षेत्रगत खर्चको बाँडफाटको प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा) ११

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मध्यमकालीन खर्च संरचना सरकारको त्रिवर्षीय खर्च योजना हो । सरकारले लिएको प्राथमिकताका क्षेत्रमा श्रोतको सुनिश्चितता गर्दै सार्वजनिक खर्चमा विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय अनुशासन कायम गर्न यसले मद्दत गर्दछ । आवधिक योजना (वृहत नगर विकास योजना) ले लिएका समष्टिगत तथा विषयगत लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय सुशासन जस्ता विषयहरू सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनका मुख्य अवयवहरू हुन्। मध्ममकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीच अन्तरसम्बन्ध कायम गरी सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्दछ। यसले स्रोत व्यवस्थापन र अपेक्षित नतिजाको खाका समेत प्रस्तुत गर्दछ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँट गरी खर्चको प्रभावकारिता बढाउनु हो। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले विकास योजनाको लक्षित नतिजा हासिल गर्नको निमित्त उपलब्ध स्रोत साधनको प्रभावकारी विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीय सुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको अनिवार्यता तीन वटै तहको सरकारको दायित्वभित्र रहेको छ। नेपालमा अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य गरेको छ। अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले सार्वजनिक आय-व्ययको विवरण प्रस्तुत गर्दा अनिवार्य रूपमा आगामी तीन वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ । यस सन्दर्भमा यस नगरपालिकाको कार्यपालिका, विषयगत समिति, कार्यदल, विषयगत शाखा र वडा कार्यालय र सेवा केन्द्रसँग राय परामर्श गरी वृहत नगर विकास योजना, नगरपालिकामा उपलब्ध अन्य सूचना र चालु आर्थिक वर्षको बार्षिक कार्यक्रमलाई आधार मानिएको छ । यसै क्रममा प्रदेशिक तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम र संयुक्त राष्ट्र संघको संयुक्त रुपमा कार्यान्वयन गरिरहेको दिगो विकास लक्ष्य, प्रवेगका लागि सार्वजनिक वित्तको पुनरुत्थान आयोजनाको प्राविधिक सहयोगमा आगामी तीन वर्षको खर्चको प्रक्षेपण सहित पहिलो पटक टीकापुर नगरपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना (२०७९/८०-२०८१/८२) तयार गरिएको छ।

१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा

सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको एक औजारको रूपमा रहेको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले सरकारसँग उपलब्ध सिमित स्रोत-साधनको वस्तुनिष्ठ आकलन गर्ने र योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्ने गर्दछ। यस संरचनामा मुख्यतः समष्टिगत आर्थिक खाका, नतिजा खाका र बजेट खाका गरी तीन वटा अवयवहरु समावेश गरिएको हुन्छ।

चालु आवधिक योजना (वृहत नगर विकास योजना), मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको उपलब्धिको आधारमा उत्पादन, रोजगारी, आय र लगानी लगायतका परिसूचक समावेश गरी मध्यमकालीन आर्थिक खाका निर्धारण गरिन्छ। स्थानीय तहलाई संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदान, आन्तरिक आय, आन्तरिक ऋण तथा अन्य स्रोत समेत आकलन गरी क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरूप विषयगत शाखा र अन्तर्गतका निकायहरूसँग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न कार्यक्रम तथा आयोजनागत रूपमा खर्चको अनुमान सहितको मध्यमकालीन बजेट खाका तयार गरिन्छ। यो खाका तयार

गर्दा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरी मध्यमकालीन नतिजा खाका तयार गरिन्छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनामा पहिलो आर्थिक वर्षमा बजेटको वास्तविक स्रोत र खर्चको अनुमान हुन्छ भने त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षका लागि स्रोत र खर्चको प्रक्षेपण गरिन्छ। पहिलो वर्षको बजेट कार्यान्वयन भएपछि उपलब्धि समीक्षा गरी बाँकी दुई वर्षको प्रक्षेपित अनुमान परिमार्जन एवम् थप एक वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ। यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तीन वर्षको बजेटको आकलन गर्नुपर्ने हुन्छ। यस प्रकार मध्यमकालीन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ।

सिमित श्रोतका बाबजुद प्राथमिकता क्षेत्रमा आवश्यक खर्चको व्यवस्था एवम् परिचालन मार्फत अधिकतम उपलब्धि हासिल गर्न मद्दत गर्दछ , यसका साथै बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका पुर्याउनुको साथै बजेटलाई लक्ष्य, नतिजा र उपलब्धिसँग आबद्ध गराउन मध्यमकालिन खर्च संरचनाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ।

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको उद्देश्य

टीकापुर नगरपालिकाले मध्यमकालीन खर्च संरचना निर्माण र वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम बीच तादम्यता मिलाउने उद्देश्यले यस वर्ष देखि अभ्यासको रुपमा थालनी गरेको छ जुन प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक हुदै चक्रिय रुपमा निरन्तर चलिरहनेछ। यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाबाट नगरपालिकाको समग्र विकासको प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरुको निरन्तरता र लगानी तथा कार्यान्वयनको सुनिश्चितताको माध्यमद्धारा दिगो विकास हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस खर्च संरचनाले नगरको दीर्घकालीन सोच **'उत्पादनशील, स्वस्थ, शिक्षित, पूर्वाधारयुक्त, सुव्यवस्थित पर्यटकीय नगर'** र प्रदेश तथा राष्ट्रिय लक्ष्य र दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान पुऱ्याउने विश्वास लिइएको छ। यस मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई सरल र यथार्थपरक बनाउन विषय क्षेत्रगत उपलब्धिका आधारमा मध्यमकालीन लक्ष्य निर्धारण गरी सोही बमोजिम स्रोत तथा खर्चको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको छ । यसबाट नगरलाई आगामी आर्थिक वर्षहरुको बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउन सहयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मुख्य उद्देश्य उपलब्ध स्रोत साधनलाई नीति, आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम बीच तालमेल गराई सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा सुधार ल्याई वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु हो । यसका अतिरिक्त मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तयारीबाट देहाय अनुसारको उद्देश्य हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ :

क) मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई दिगो विकासमैत्री बनाई नेपालले निर्धारण गरेका लक्ष्य सन २०३० सम्ममा प्राप्त गर्न सहयोग गर्नु ।

ख) उपलब्ध श्रोत साधनलाई नगरपालिकाको स्थानीय तहको नीति, वृहत नगर विकास योजना र वार्षिक बजेटबीच तालमेल गराई वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको स्थिरता र सुनिश्चिता कायम गर्ने,

(ग) आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमको लागि स्रोतको सुनिश्चित्ता गर्नु,

(घ) नगरपालिकामा उपलब्ध हुने मध्यम अवधिको आन्तरिक र बाह्य स्रोतको वास्तविक अनुमान गरी बजेट तर्जुमालाई ययार्थपरक बनाउनु,

(ङ) सार्वजनिक खर्चलाई बढी प्रभावकारी र कुशल बनाई लक्षित प्रतिफल सुनिश्चित गर्नु र

(च) स्थानीय सरकारलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन, खर्चको पारदर्शिता बढाउन तथा वित्तीय अनुशासन कायम गरी सार्वजनिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नु ।

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका आधारहरु

सार्वजनिक खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा संविधानले व्यवस्था गरेका प्रावधानहरु एवं स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्रका आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा राजनीतिक पक्षसँग सम्बन्धित विभिन्न नीति, ऐन, नियमको कार्यान्वयन तथा दीर्घकालीन योजना, आवधिक योजना, विषयगत रणनीतिक योजना र दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्ने पक्षलाई ध्यान दिनु आवश्यक छ । सो बमोजिम यस मध्ममकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा देहायमा उल्लिखित लगायत अन्य पक्षलाई आधार लिइएको छ :

- नेपालको संविधान
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८,
- स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८,
- दिगो विकासका लक्ष्यको अवस्था र मार्गचित्र (२०१५-२०३०)
- राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच, २१०० तथा पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजना (२०७६/७७-२०८१/८२)
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम (आ.व.२०७८/७९)
- नगरको वृहत नगर विकास योजना २०७७
- नगरका अन्य विषय क्षेत्रगत नीति र योजनाहरु
- स्थिति पत्र (प्रोफाईल)

१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना र दिगो विकास लक्ष्य

दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न प्रत्यक्ष रूपमा योगदान पुर्याउने क्षेत्रलाई प्राथमिकीकरण गरी लगानीको सुनिश्चितता गर्ने कार्यमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । यसले दिगो विकासको लक्ष्यलाई हासिल गर्न सबै तहका सरकारले गरेका प्रयासहरूलाई दृष्टिगत गरी सो अनुरूपको प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानीलाई केन्द्रीत गर्न मद्दत गर्दछ । आवधिक विकास योजना (वृहत नगर विकास योजना)ले लिएको लक्ष्य बमोजिम विद्यमान उपलब्धिको समीक्षा गरी श्रोतको उपलब्धता र स्थानीय तहको आवश्कता आधार मानेर दिगो विकास लक्ष्यलाई मध्यनजर गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनाको खाका तयारी गरिएको छ । मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तयारीमा उपयोग हुने सूचकहरूमा यथा सम्भब दिगो विकासका सूचकहरूलाई समावेश गर्नु आवश्यक हुन्छ र यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा यथासम्भम दिगो विकासका सूचकहरुलाई ध्यान दिईएकोछ ।

टीकापुर नगरपालिकाले तर्जुमा गरेको यस दिगो विकास मैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आगामी आर्थिक वर्षको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्न र प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानीका सुनिश्चितता गरी वित्तीय अनुशासन कायम गर्न सहयोग सिद्ध हुने विश्वास गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष्यले लिएका राष्ट्रिय लक्ष्यहरुको प्राप्तीमा स्थानीय तहहरुको योगदान महच्वपुर्ण हुन्छ र स्थानीय तहको योगदान विना ति लक्ष्यहरु प्राप्त हुन असम्भव भएकाले स्थानीय तहहरुले वार्षिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा दिगो विकासका लक्ष्यका सुचकहरुलाई सहयोग पुग्ने गरि तर्जुमा गर्नसके नेपाल सरकारले लिएको लक्ष्य समयमै प्राप्त हुने कुरालाई मध्यनजर गर्दै यस टीकापुर नगरपालिकाले यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा दिगो विकासका लक्ष्यका सुचकहरुलाई महत्वका साथ स्थान दिएकोछ।

१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया

टीकापुर नगरपालिकाले संङघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको (१) "स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना दिग्दर्शन २०७८, (परिमार्जित)", (२) "स्थानीय तहको बजेट तथा कार्यक्रममा

दिगो विकास लक्ष्यको सांङ्केतीकरण स्रोत पुस्तिका, २०७९" र (३) "स्थानीयतहको दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न सहयोगि स्रोत पुस्तिका, २०७९" लाई आधारमानी यो दिगो विकासमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिएको छ । यस मध्यमकालीन खर्च संरचना देहाय बमोजिमको चरण तथा प्रक्रिया अबलम्बन तर्जुमा गरिएको छ :

चरण- १: तयारी चरण

प्रक्रिया १: प्राविधिक सहयोग परिचालन

यस नगरपालिकाले आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न UNDP/PLGSP मार्फत परामर्शदाता नियुक्त गरी परिचालन गरियो । परामर्शदाताबाट मध्यमकालिन खर्च संरचना तयारी अभिमुखीकरण, त्रीवर्षीय स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण, बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन तर्जुमा, आयोजना तथा कार्यक्रम सम्बन्धी विवरण तयारी, त्रीवर्षीय बजेट विनियोजन तथा प्रक्षेपण, सांकेतीकरण र दस्तावेज लेखन कार्यमा प्राविधिक सहयोग प्राप्त भएको थियो ।

प्रक्रिया २: नीतिगत, कानूनी दस्तावेज, दिग्दर्शन एवं अन्य उपयोगी सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा समीक्षा

नगरपालिकाको मार्गनिर्देशनमा विज्ञ परामर्शदाताद्धारा स्थानीय तहको योजना, श्रोत प्रक्षेपण र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीति, कानून, दिग्दर्शन र कार्यविधि लगायतका सान्दर्भिक दस्तावेज संकलन एवं अध्ययन गरियो । दस्तावेजहरुको अध्ययनबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका सन्दर्भमा व्यवस्था गरिएका महत्वपूर्ण तथा सान्दर्भिक व्यवस्था पहिचान तथा विश्लेषण गरियो । मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका सन्दर्भमा अध्ययन एवं समीक्षा गरिएका प्रमुख सन्दर्भ सामग्री देहायबमोजिम रहेका छन्:

- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्तव्यवस्थापन ऐन, २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायीत्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७
- अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण कार्यविधि
- नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको वित्तीय हस्तान्तरणको अभ्यास
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार एवं सम्बन्धित स्थानीय सरकारको वित्तीय ऐनहरु
- नेपाल सरकारको क्षेत्रगत नीति, कानून, मार्गदर्शन र मापदण्ड
- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित)
- स्थानीय सरकारको बजेट तथा योजना तर्जुमा हाते किताब, २०७७
- नेपाल सरकारको दीर्घकालीन सोच, पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजना, प्रदेश तथा नगरका आवधिक योजनाहरु
- नेपाल सरकारद्धारा जारी कोभिड १९ प्रतिकार्य एवं पुनर्लाभ सम्बन्धी निर्देशिका
- संघ तथा प्रदेशको सान्दर्भिक नीति, कानून तथा प्रतिवेदन
- टीकापुर नगरपालिकाका सान्दर्भिक नीति, कानून तथा प्रतिवेदन आदि ।

प्रक्रिया ३: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको ढाँचा, औजार र कार्ययोजना तर्जुमा

स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी दिग्दर्शनमा उल्लेखित विधि, औजार एवं कार्ययोजना सम्बन्धमा नगरपालिकासँग समन्वय र सहकार्य गरी मध्यमकालिन खर्च संरचना निर्माणको विधी, औजार र कार्ययोजनालाई अन्तिम रुप प्रदान गरी सोही अनुरुप व्यवस्थित रुपमा मध्यमकालिन खर्च संरचना निर्माणको कार्यलाई अगाडी वढाईएको थियो ।

चरण- २: लेखाजोखा चरण

प्रक्रिया ६: अभिमुखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा, ढाँचा, प्रक्रिया, औजार र संस्थागत व्यवस्थाको सम्बन्धमा सरोकारवालासँग छलफल गरी साझा बुझाइ तयार गर्ने उद्देश्यले २०७९ जेष्ठ २५ गते एक दिवसीय अभिमूखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना गरियो । सो कार्यशालामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र विषयगत साखा तथा उपसाखा प्रमुखहरुको सहभागिता रहेको थियो । कार्यशालामा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा, विधि तथा प्रक्रिया औजार, संस्थागत व्यवस्था र कार्ययोजना प्रस्तुति गरी यस सम्बन्धमा स्पष्टता तथा बुभाईमा एकरुपता कायम गरियो । सोही कार्यशालाबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यदल गठन तथा कार्य योजनाको स्वीकृति र यस सम्बन्धमा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, विषयगत समिति, कार्यदल र विषयगत शाखा/उपशाखाको जिम्मेबारी तथा भूमिका समेत स्पष्ट गरियो ।

प्रक्रिया ७: विषयगत समिति तथा शाखासँग परामर्श

चालु आवधिक योजना, विषयगत रणनीतिक योजना र वार्षिक योजनाको उपलब्धि समीक्षाका लागि विषयगत समिति/एकाइसँग परामर्श तथा छलफल गरियो । सो छलफलबाट विषय क्षेत्रगत योजनाको सूची तयार र हरेक आयोजनाको उप-क्षेत्रगत रुपमा श्रोत आवश्यकता निर्धारण गरियो ।

प्रक्रिया ८: श्रोत तथा खर्चको अनुमान र त्रिवर्षीय प्रक्षेपण

राजश्व बाँडफाँड, अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका विभिन्न श्रोतबाट उपलब्ध हुने रकमलाई विगत आर्थिक वर्षहरुको श्रोतको उपलब्धताका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको श्रोतको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरियो । श्रोत तथा खर्च प्रक्षेपणका आधारमा तीन वर्षको बजेट सीमा निर्धारण गरियो । यसरी निर्धारण गरि तयार गरिएको बजेट सीमालाई सबै विषयगत साखाहरुलाई उपलब्ध गराइ सोही अनुरुप मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक योजना तथा वजेट वीच तारताम्यता मिलाउने प्रयत्न गरियो ।

चरण - ३: तयारी चरण

प्रक्रिया ९: क्षेत्रगत योजना तर्जुमा

विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि विषयगत शाखासँग छलफल तथा वैठक गरियो विषयगत शाखा/उप शाखा/एकाइका कर्मचारी तथा विषयगत समितिका पदाधिकारीहरुको सहभागिता रहेको छलफलमा प्रत्येक उप-क्षेत्रका आगामी तीन वर्ष सञ्चालन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रमको पहिचान गर्ने, प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, लागत अनुमान यकिन गर्ने र आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि स्रोत आवश्यकता निर्धारण गर्ने र स्थानीय रणनीतिक स्तम्भ, प्राथमिकताक्रम, दिगो विकास लक्ष्य, लैंगिक तथा जलवायु संकेतका आधारमा कार्यक्रम तथा आयोजना तथा उप-क्षेत्रको सांकेतीकरण गरियो ।

प्रक्रिया १०: विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेज तयारी

विषयगत शाखा तथा ईकाईहरुवाट प्राप्त सुचना र उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शनका आधारमा उप-क्षेत्रगत मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी कार्य थालनी गरि आवश्यकता अनुसार नियमित रुपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र विषयगत शाखाका शाखा प्रमुखहरु संग छलफल गरि मस्यौदा दस्तावेजीकरणको कार्यलाई निरन्तरता दिदै एकिकृत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरियो ।

प्रक्रिया ११: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको दिगो विकास लक्ष्यमैत्री मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न सहयोगी श्रोत पुस्तिका २०७९ ले निर्धारित गरेको ढांचामा उपलव्ध सुचना तथा तथ्यांकहरुका आधारमा

मध्यमकालिन खर्च संरचना मस्यौदा दस्तावेज तयार गरि आवश्यक रायसुझाव तथा पृष्ठपोषणका लागी नगरपालिकालाई उपलब्ध गराईयो साथै नगरपालिकावाट प्राप्त पृष्ठापोषणका आधारमा मस्यौदा दस्तावेजमा आवश्यक सुभार तथा परिमार्जन गरि अन्तिम दस्तावेज तयारीको कार्य लाई अगाडी वढाईयो ।

प्रक्रिया १२: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रस्तुति तथा छलफल कार्यशाला

उल्लिखित प्रक्रियाबाट तयार गरिएको मस्यौदा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रस्तुति, छलफल तथा आवश्यक सुझाव संकलन गर्ने उद्देश्यले २०७९ असाढ ५ गते एकदिने कार्यशाला आयोजना गरिएको थियो । यस कार्यशालामा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, शाखा तथा उपशाखा प्रमुखहरु तथा सम्बद्ध अन्य कर्मचारीहरुको सहभागिता रहेको थियो । उक्त कार्यशालामा मस्यौदा प्रतिवेदनका मुख्य पक्षहरु प्रस्तुति गरी आवश्यक थप सूचना तथा तथ्यांक संकलनका साथै विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रगत मुख्य कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको विस्तृत विवरण तयार गरियो । त्यसैगरी विषय उपक्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्राथमिकिकरण तथा सांकेतीकरण समेत गरियो ।

प्रक्रिया १३: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको परिमार्जित मस्यौदा तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रस्तुति तथा छलफल कार्यशाला तथा नगरपालिकाका विषयगत समिति तथा शाखाहरुबाट प्राप्त सुझावहरु समेटी मस्यौदा दस्ताबेजलाई आवश्यक परिमार्जन गरियो । यस क्रममा मस्यौदा दस्तावेजमा नपुग भएका आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु विभिन्न शाखा तथा एकाईहरुबाट संकलन गरि यस परिमार्जित मस्यौदामा समेटीएको छ । यसरी तयार गरिएको परिमार्जित मस्यौदालाई मिति २०७९/०३/१७ गते कार्यदल, विषयगत समिति र विषयगत शाखाका कर्मचारीहरु बीच छलफल गरी आवश्यक परिमार्जन सहित अन्तिम रुप प्रदान गरियो र स्वीकृतिका बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरियो ।

प्रक्रिया १५: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको स्वीकृति

बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिबाट पेश भएको मध्यमकालीन खर्च संरचना उपर कार्यपालिकामा आवश्यक छलफल गरी स्वीकृत तथा अनुमोदनका निमित्त नगर सभामा पेश गरिएको छ ।

परिच्छेद दुई : मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

सामाजिक तथा आर्थिक विकास र समृद्धिका लागि सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसका लागि साधन स्रोतको विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता तथा वित्तीय अनुशासनका तीनै पक्ष उत्तिकै प्रभावकारी हुनुपर्दछ । यी तीनवटै पक्षहरुमा सुधार गर्ने उपाय तथा औजारको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई लिइन्छ । नेपालमा दशौं योजना देखि नै मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा साधन र स्रोतको विनियोजन गर्ने पद्धतिको शुरुवात गरिएको हो ।

संघीय संरचना अनुरुप अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी संघीय कानूनले संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका विषयहरुमा हुने सार्वजनिक खर्चको अनुमानित विवरण तयार गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । उक्त विवरणमा चालु खर्च, पूँजीगत खर्च र वित्तीय व्यवस्थाका लागि आवश्यक पर्ने रकम समेत खुलाउनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । उपरोक्त संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था अनुसार यस नगरपालिकाले तय गरेको दीर्घकालिन सोँच सहितको प्रथम वृहत् नगर विकास योजना अनुसार प्राथमिकताका क्षेत्रमा साधन स्रोतको विनियोजन सहित बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना आवश्यक रहेको छ ।

संविधानले आत्मसात गरेको समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण एवम् नेपाल सरकारले घोषणा गरेको **समृद्ध नेपालः सुखी नेपाली** को दीर्घकालीन सोँच अनुरुप तयार चालु पन्ध्रौं योजना र सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना अवधारण पत्र तथा यस टीकापुर नगरपालिकाको नगर वृहत योजनामा समेटिएका नीति तथा कार्यक्रमलाई आत्मसात गर्ने प्रयास गरिएको छ । योजना तथा विकास उपलब्धिको सफलता वित्तीय संघीयताको कुशल व्यवस्थापन, तीब्र आर्थिक वृद्धि एवम् विकास कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा निर्भर रहन्छ । मध्यमकालीन खर्च संरचनाले यसतर्फ नगरपालिकालाई मार्गदर्शन गर्नेछ ।

आर्थिक वर्षका (२०७९/८०-२०८१/८२) का लागि तुर्जमा गरिएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले उपरोक्त योजनाहरुको सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार र नगरपालिकाको घोषणा, प्रतिवद्धता, विगत आर्थिक वर्षका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र दिगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्रलाई मुख्य आधारका रुपमा लिइएको छ । नगरका तुलनात्मक लाभका क्षेत्रहरु, प्राथमिकता तथा विकास कार्यक्रम र स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र संलग्न कार्यसूची अनुसारका कार्यक्रम तथा आयोजनालाई यस संरचनामा समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

२.२ चूनौति तथा अवसर

संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हक र संविधान प्रदत्त अधिकारको कार्यान्वयन, दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौ योजना, र नगरको वृहत् योजनाको उद्देश्य हासिल गर्न, उत्पादन, रोजगारी र आयमा समन्यायिक वृद्धि, नागरिकको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार, गरिबी न्यूनीकरण गरी मर्यादित जीवनयापनको वातावरण सिर्जना गर्दै समतामूलक तथा उन्नत समाजको निर्माण गर्नुलाई यस नगरपालिकाले प्रमुख चूनौतिको रुपमा लिएको छ । यसका साथै विश्वव्यापी रुपमा फैलिएको कोभिड १९ महाव्याधी लगायतका महामारी वातावरणीय ह्रास र जलवायु परिवर्तनको कारण सिर्जित विपदको बढ्दो जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नागरिकको स्वास्थ्य, शिक्षा, उत्पादन, रोजगारी र आयमा परेको नकारात्मक असरलाई न्यूनीकरण, पुनरुत्थान र उत्थानशीलता हासिल गर्दै नागरिक जीवनलाई थप सुरक्षित र परिष्कृत बनाउनु थप चूनौतिको रुपमा रहेको छ ।

यसका साथै व्यवस्थित शहरीकरण, सुविधायुक्त र सुरक्षित बसोबास, स्वच्छ खानेपानी तथा उर्जाको उपलब्धता, सरसफाई सुविधा र सूचना प्रविधि, कृषि तथा पशुजन्य उद्यमको विविधिकरण गरी उत्पादन र

उत्पादकत्वमा वृद्धिका साथै उत्पादनशील रोजगारीमा अभिवृद्धि र जनसाङ्ख्यिक लाभको उपयोग पनि नगर विकासको चूनौतिको रुपमा रहेका छन् । वित्तीय संघीयतको मर्म अनुरुप स्थानीय तहको जिम्मेवारी पुरा गर्न साधन स्रोतको अनुमान, प्राथमिकताका क्षेत्रमा लगानी, मानव संशाधन र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु र स्थानीय सरकारमा उपलब्ध सार्वजनिक खर्चको कुशल, समन्यायिक र नतिजामूलक व्यवस्थापन गरी विनियोजन दक्षता, कार्यान्वयन कुशलता र प्रभावकारी वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु समेत चूनौतिपूर्ण छ ।

संघीय शासन प्रणाली अनुसार तीनै तहमा निर्वाचित सरकारहरु क्रियाशिल हुनु, नीति, कानून, योजना र मापदण्ड निर्माण भई कार्यान्वयनमा जानु, स्थानीय सरकारहरु बीच दिगो विकास, उत्थानशीलता, समृद्धि र सुशासनका क्षेत्रमा प्रगति हासिल गर्ने दिशामा प्रतिस्पर्धी भावनाको विकास हुनु अहिलेका प्रमुख अवसरहरु हुन् । नगरपालिकामा स्थानीय विशेषतामा आधारित तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान तथा योजना निर्माण, मानव पूँजी निर्माण, सार्वजनिक सेवा प्रवाह सुधार, पूर्वाधार विकास, स्थानीय उत्पादन, रोजगारी र आयआर्जन वृद्धिको माध्यमद्धारा समावेशी स्थानीय अर्थतन्त्र विकास, गरिबी निवारण, प्राकृतिक, भौगोलिक, पर्यावरणीय, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधताको उपयोग आदि अवसरहरु सिर्जना भएका छन् ।

वैदेशिक रोजगारी तथा अध्ययनबाट फर्किएका युवामार्फत विश्वस्तरको ज्ञान, सीप, अनुभव तथा प्रविधि हस्तान्तरण, वित्तीय सेवा र स्थानीय स्रोत परिचालन गरी नगरपालिकामा उद्यमशीलता विकास, रोजगारी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै आर्थिक सामाजिक रुपान्तरणको दिशामा अगाडी बढ्ने समेत अवसर सिर्जना भएको छ ।

२.३ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति

प्रस्तुत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोँच (नगर वृहत योजना) लाई प्रमुख आधारको रुपमा लिइएको छ । नगर विकासको सोँच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिलाई यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिएको छ । नगर वृहत योजनामा उल्लेख नभएका विवरण नगरको समावेशी स्थानीय आर्थिक विकास योजना र अन्य क्षेत्रगत रणनीतिक योजनाहरुका साथै चालु आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रम, पन्ध्रौ राष्ट्रिय योजना, प्रदेश र नगरका विषयगत नीतिको समेत उपयोग गरिएको छ । यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाको समष्टिगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

२.३.१ दीर्घकालीन सोच

नगरको दीर्घकालीन सोँच देहायअनुसार रहेको छ :

"उत्पादनशील, स्वस्थ, शिक्षित, पूर्वाधारयुक्त, सुव्यवस्थित पर्यटकीय नगर"

२.३.२ लक्ष्य

नगरले आफ्नो दूरदृष्टि वा सोँच हाँसिल गर्नका लागि प्रथम नगर वृहत् योजनामा तय गरिएको नगरको विकासको लक्ष्य देहायअनुसार छन् :

उत्पादनशील नगर	• व्यावसायिक खेती र उत्पादन विविधिकरण • कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा गुणात्मक वृद्धि • कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित औद्योगिक उत्पादन • आकर्षक रोजगारीका क्षेत्रको रूपमा कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकास
स्वस्थ र शिक्षित नगरबासी	• गुणस्तरीय, विश्वसनीय पहुँचयोग्य आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा • आयमूलक र सीपमूलक व्यावसायिक शिक्षा • नि:शुल्क र गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा

	● नगरस्तरमा विशिष्टीकृत स्वास्थ्य सेवाको सरल र सहज पहुँच ● स्वच्छ र सफा नगर
पूर्वाधारयुक्त नगर	● दिगो, भरपर्दो र सुरक्षित यातायातका पूर्वाधार र सेवा ● सार्वजनिक सेवाका पूर्वाधारको उपलब्धता, गुणस्तरीयता र पहुँच ● सार्वजनिक भौतिक पूर्वाधारको दिगो उपयोग र उपयुक्त व्यवस्थापन
सुव्यवस्थित नगर	● सकारात्मक भू-उपयोगमा आधारित पूर्वाधार निर्माण र शहरी विकास ● स्थानीय पहिचान सहितको सुरक्षित र उत्थानशील बस्ती
पर्यटकीय नगर	● टीकापुर पार्क र डल्फिन क्षेत्र लक्षित पर्या पर्यटन विकास ● स्थानीय कला र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन ● कृषि पर्यटन गन्तव्यका रूपमा कृषि क्षेत्रको विकास ● सुदूर पश्चिमका पहाडी जिल्ला केन्द्रित पर्यटन हव

२.३.३ उद्देश्य

१. आर्थिक अवसरहरुलाई विविधीकृत, समावेशी र उत्थानशील बनाई आर्थिक वृद्धिको गतिलाई तीव्रता दिनु,

२. भवन तथा पूर्वाधार संरचनालाई सुरक्षित तथा सुव्यवस्थित बनाउँदै शहरी सेवा तथा सुविधामा नगरबासीको सहज पहुँच स्थापित गर्नु

३. नगरको गौरवको रुपमा टीकापुर पार्कको सौन्दर्यता तथा ऐतिहासिक सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र संवर्द्धन गरी टीकापुर नगरीलाई उत्कृष्ठ पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा स्थापित गर्नु,

४. नगरबासीमा सामाजिक सद्भाव, सहिष्णुता एवम् सहअस्तित्वको विकास गरी नगरलाई एक आदर्श शहरका रूपमा स्थापित गर्नु,

५. नगरको सन्तुलित र दिगो विकास तथा समुन्नतिका लागि आवश्यक नीति तथा कानुनको तर्जुमा, संस्थागत संरचनाको निर्माण र सेवा प्रवाहमा सुशासनको प्रत्याभूती गर्नु,

६. आत्म गौरव सृजना हुने गरी विकासका हरेक आयामहरुको सन्तुलित तथा दिगो विकास गर्नु ।

२.३.४ रणनीति

नगरको विकासको सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न देहाय अनुसारका प्रमुख रणनीतिहरू अबलम्बन गरिएका छन् । *यी रणनीतिहरु मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यदलले तयार गरी कर्मचारी तथा पदाधिकारीको भेलामा छलफल गरी प्रस्ताव गरिएका छन्* ।

१. समावेशी र सन्तुलित विकास अवधारणाको अभ्यास गर्ने ।

२. आधुनिक र व्यवस्थित पूर्वाधार सहितको पर्यटकीय शहरको निर्माण गर्ने ।

३. वातावरण मैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री संरचनाहरुको निर्माण गरी सन्तुलित र दिगो विकास गर्ने ।

४. फोहोरमैला प्रशोधन र समुचित व्यवस्थापनमा नविनतम प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।

५. गुणस्तरीय, सर्वसुलभ, सिर्जनशील, प्रतिस्पर्धी तथा उत्पादनशील शिक्षा प्रणालीको विकास गर्ने ।

६. सर्वसुलभ गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको प्रत्याभूति गर्ने ।

७. नगर विकासका हरेक पहलहरुमा सबै वर्ग, क्षेत्र तथा लिङ्गको समुचित सहभागिता सुनिश्चितता गर्ने ।

८. सार्वजनिक सेवाको गुणस्तर सुधार तथा सबै नगरवासीको सहज पहुँच कायम गर्ने ।

९. अन्तर-सरकार, सहकारी, निजी क्षेत्र, समुदाय र नागरिक बीच अर्थपूर्ण समन्वय, साझेदारी र सहकार्यको अभिवृद्धि गर्ने ।

२.४ मध्यमकालीन आर्थिक खाका

"समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली" को राष्ट्रिय सोच तथा संकल्प र टीकापुर नगरपालिकाको **"उत्पादनशील, स्वस्थ, शिक्षित, पूर्वाधारयुक्त, सुव्यवस्थित पर्यटकीय नगर"** विकासको सोच तथा लक्ष्य अनुरुप आगामी तीन आर्थिक वर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचक निर्धारण गरिएको छ । सो अनुसार ३ वर्षको समष्टिगत आर्थिक लक्ष्य तालिका नं. २.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.१: मध्यमकालीन समष्टिगत आर्थिक मध्यमकालीन लक्ष्य (प्रचलित मूल्यमा)

क्र.सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१.	नगरको कुल बार्षिक उत्पादन/आय	रु. लाखमा	१६२२८	१६५००	१७०३९	१७८९१	१८७८६
१.१	कृषि तथा पशुपालन क्षेत्र	रु. लाखमा	२९३१	२९६०	३०७८	३२३१	३३९३
१.२	गैर कृषि (उद्योग र सेवा) क्षेत्र	रु. लाखमा	११७६६	११९००	१२३५४	१२९७२	१३६२१
१.३	सार्वजनिक क्षेत्रको उत्पादन/आय	रु. लाखमा	१५३१	१५७५	१६०८	१६८८	१७७२
२.	वार्षिक औषत पारिवारिक आय	ने.रु.	८७,१५३	८८०००	९१५११	९६०८६	१००८९०
३.	अनौपचारिक क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना	कार्यदिन	४२१००	४३५००	४४२०५	४६४१५	४८७३६
४.	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	६६.०	६८.०	६९.३	७२.८	७६.४
५.	प्रतिव्यक्ति वार्षिक औसत आय	अमेरिकी डलरमा	४७५	४८५	४९९	५२४	५५०
६.	प्रतिव्यक्ति वार्षिक औसत आय	ने.रु.	५८९००	६००००	६१८४५	६४९३७	६८१८४
७.	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	३६.६३	३५.००	३४.७५	३३.०५	३१.४२

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल तथा विषयशाखागत विवरण

२.५ मध्यमकालीन नतिजा खाका

पन्धौ योजना, प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाको अवधारणा पत्र तथा नगरपालिकाको नगर वृहत योजनाले लिएको समष्टिगत तथा विषयगत अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको समष्टिगत नतिजा खाका निर्धारण गरिएको छ । सो खाका विगत आर्थिक वर्षहरुको उपलब्धि र चालु आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अनुमानित उपलब्धिको आधारमा आगामी आ.व. २०७९/८० को लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । नतिजा खाकाको दोश्रो र तेश्रो वर्षको लक्ष्य वर्तमान आवधिक योजना र विगत वर्षहरुको उपलब्धिको आधारमा निर्धारण गरिएको छ । मध्यमकालीन समष्टिगत नतिजा खाका तालिका २.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.२: प्रमुख विषय क्षेत्रगत सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	एकाई	२०७८/७९ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१	प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन (केजी)	के.जी.	७४९.८७	७५०	७८७.३६	८३४.६१	९५०
२	आफ्नो आयको दुई तिहाइभन्दा वढी खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	४३	४२	४१.१५	३९.८६	३६.५
३	आफ्नो उत्पादन र वर्षभरी खानपुग्ने परिवार	प्रतिशत	६६	६६.५	६९.३	७३.४६	७५
४	कुल खेतीयोग्य भूमिमध्ये वर्षैभरी सिचाइ सुविधा उपलब्ध जमीन	प्रतिशत	५७	५८	६२	६५	७०
५	साक्षरता दर	प्रतिशत	९८	९८	९८.५	९९	१००
६	प्राथमिक तह (१-५) खुद भर्ना द		९७.१	९७.५	९८	९९	१००
७	आधारभूत तह (१-८) खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९४.८	९५	९५.५४	९७	९८

क्र.सं.	सूचक	एकाई	२०७८/७९ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
८	माध्यमिक तह (९-१२) खुद भर्ना दर	प्रतिशत	६०.५	६१	६४.५२५	६९.३४	७५
९	संस्थागत सुत्केरी गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत	९८	९८	९८.५	९९.००	१००
१०	५ वर्षमुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	जना	८	७.८	७	६	५
११	कुपोषण दर(प्रति हजार)	संख्या	३६	३५	३४	३२	३१
१२	आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार	प्रतिशत	७३	७४	७६.६५	८१.२५	८५
१३	जीवनमा शारिरीक तथा यौन हिंसा भोगका महिला	प्रतिशत	-		-	-	-
१४	विषयगत समितिमा महिला प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३५	३५.५	३६.७५	३८.९६	४०
१५	भवनसहिंता अनुसार निर्माण भएका आवास घर	प्रतिशत	७.५	७.७५	८.८७	१०.३५	१५
१६	सुरक्षित आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	२३	२३.२५	२४.१५	२५.६०	३०
१८	स्वच्छ उर्जामा पहुँच प्राप्त घरपरिवार	प्रतिशत	१७	१७	१७.८५	१८.९२	२०
१९	इन्टरनेट र इमेल लगायत सूचना प्रविधिमा पहूँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	६९	७०	७३.४५	८२.८०	९०
२०	आफ्नो आयको दुई तिहाइभन्दा वढी खानामा खर्च गर्ने जनसंख्याको प्रतिशत	प्रतिशत	६०.५५	६०	५७.५७८	५३.३९	५०
२१	हरियाली क्षेत्र	प्रतिशत	२७	२७	२८.३५	३०.०५	३३
२२	नगरपालिका को नीति, कानून, निर्णय र सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत	७०	७०	७५	८५	९०
२३	कुल बजेटमा आन्तरिक स्रोतको हिस्सा	प्रतिशत	३१	३१	३२.४८	३४	३५
२४	कम्प्युटरमा अभिलेख राख्ने र विद्युतीय माध्यमबाट रिर्पोटिङ गर्ने वडाहरु	संख्या	११	११	११	११	११
२५	नीति, कानून, कार्यविधि र मापदण्ड पालना	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००
२६	निर्धारित ढाँचामा त्रैमासिक रुपमा प्रगति तथा खर्चको विवरण पेश गर्ने वडा र शाखा/एकाइ	प्रतिशत	९०	९०.५	९५	९८	१००

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल र विभिन्न सर्वेक्षण

२.६ मध्यमकालीन बजेट खाका

नगरपालिकाको त्रिवर्षीय बजेट खाका तर्जुमा गर्दा प्रथम नगर वृहत योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता सहित वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, दिगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्र, क्रमागत तथा विस्तृत अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रम, स्थानीय प्राथमिकता, विनियोजन कुशलता, अनुमान योग्यता र वित्तीय सुशासनलाई मुख्य अधार लिइएको छ। नगरपालिकाले प्रथम प्रयासको रुपमा तयार यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा वित्तीय संघीयताको कार्यान्वयन, स्थानीय आर्थिक स्थायित्व र रोजगारी, तीव्र सामाजिक तथा आर्थिक विकास र सन्तुलित विकासका लागि विकास आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ। माथि उल्लिखित समष्टिगत नतिजा खाका तथा विषय क्षेत्रगत नतिजा प्राप्त हुने खर्च तथा स्रोतको अनुमान गरिएको छ । नगर गौरवका आयोजना, चालु तथा विस्तृत अध्ययन भएका, तुलनात्मक लाभका आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि आवश्यक रकम सुनिश्चित हुने गरी बजेट सीमा र सोको आधारमा विषयगत बजेट खाका तर्जुमा गरिएको छ। क्रमागत कार्यक्रम, आयोजना कार्यान्वयनको अवस्था र आगामी कार्यान्वयन योजनाको आधारमा खर्च गर्न सक्ने क्षमता तथा स्रोतको आवश्यकता एवम् उपलब्धतालाई मध्यनजर गरिएको छ । मध्यमकालीन स्रोत अनुमान गर्दा आन्तरिक आय तथा राजस्व परिचालनको विगत

प्रवृत्ति, कोभिड १९ महामारी र अन्य विपदबाट स्रोत परिचालनमा परेको चाप र आगामी वर्षहरुमा पर्न सक्ने असर तथा प्रभाव, स्रोतको आवश्यकता लगायतका पक्षहरुलाई ध्यान दिइएको छ । त्रिवर्षीय खर्चको अनुमान र स्रोतको बाँडफाँट सहितको विषगत शाखा, उपशाखा, एकाईलाई प्रदान गरिएको बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन **अनुसूची** २ मा प्रस्तुत छ ।

चालु आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को बजेट राजस्व तथा विनियोजन तथा खर्चको आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको पहिलो वर्षको राजस्व तथा खर्च आँकलन गरिएको छ । दोस्रो र तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गर्दा नगरपालिकाको वृहत नगर योजनामा उल्लेख गरेको आवधिक लक्ष्य, घोषित कार्यक्रम र सो अनुसार संचालन हुने कार्यक्रम तथा हासिल गर्ने नतिजालाई समेत आधार मानिएको छ । प्रक्षेपणका क्रममा नगरपालिकाको प्राथमिकताका क्षेत्र तथा रणनीतिक महत्वका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्र्याप्त स्रोत व्यवस्था गरिएको छ । आन्तरिक श्रोत, राजस्व बाँडबाँट, उपलब्ध हुने स्रोत र आवश्यकता समेतका आधारमा अन्य कार्यक्रम तथा साधारण प्रशासनका लागि खर्च अनुमान गरिएको छ । नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम, रोयल्टी (वन तथा खानी तथा खनिज) र आन्तरिक श्रोत समेतका आधारमा नगरपालिकालाई प्राप्त हुने राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट हस्तान्तरण हुने वित्तीय समानीकरण, सशर्त अनुदान, समपुरक र विशेष अनुदान रकम नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको म

ध्यमकालीन खर्च संरचनामा उल्लेखित रकम तथा सोको प्रक्षेपणको आधारमा आँकलन तथा अनुमान गरिएको छ ।

उल्लिखित आधारलाई विश्लेषण गर्दा आगामी तीन वर्षको अवधिमा कुल बजेट रु. २ अर्ब ६९ करोड २९ लाख १ हजार (प्रचलित मूल्यमा) रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । यस मध्ये चालु खर्च रु १ अर्ब ७४ करोड ४४ हजार (६४.६१ प्रतिशत) र पुँजीगत खर्च रु. ९५ करोड २८ लाख ५७ हजार (३५.३९ प्रतिशत) रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यसैगरी स्रोत परिचालन तर्फ आन्तरिक श्रोतबाट रु. ८८ करोड ४३ लाख २१ हजार (३२.८४ प्रतिशत), नेपाल सरकारको वित्तीय हस्तान्तरणबाट रु. १ अर्ब ७३ करोड ३५ लाख ६० हजार (६४.३८ प्रतिशत) र प्रदेश सरकार वित्तीय हस्तान्तरणबाट रु. ७ करोड ५० लाख २० हजार (२.७८ प्रतिशत) व्यहोरिने प्रक्षेपण गरिएको छ । यस सम्बन्धी विवरण तालिका २.३ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २.३: समष्टिगत मध्यमकालीन बजेट खाका (रकम रु. हजारमा)

क.सं.	बजेटका स्रोतहरु	२०७७/७८ को यथार्थ	२०७८/७९ को अनुमान	आय अनुमान र प्रक्षेपण			३ बर्षको जम्मा
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	
१	खर्च अनुमान						
	चालु खर्च	४१८२८१	५७१७१२	५३३०३७	५८६५५८	६२०४४९	१७४००४४
	पुँजीगत खर्च	२४१२५४	४४५१४५	३१९१९७	३०९८६०	३२३८००	९५२८५७
	वित्तीय व्यवस्था	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	९४४०९५	१०१६८५७	८५२२३४	८९६४१८	९४४२४९	२६९२९०१
२	आय अनुमान						
२.१	आन्तरिक आय	५१३८१	६७२०५	७५०७०	८४०७८	९४१६८	२५३३१६
२.२	राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	१५७९१६	१६४३५४	१९३२६७	२००३५८	२१०३७६	६०४००१
	नेपाल सरकार (भ्याट र अन्तशुल्क)	११६८४९	११९००३	१४४१५८	१५१३६६	१५८९३४	४५४४५८
	प्रदेश सरकार (सवारी कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन, मनोरञ्जन कर आदि)	४१०६७	४५३५१	४९१०९	४८९९२	५१४४२	१४७०९२
२.३	रोयल्टी बाँडफाँटबाट प्राप्त राजस्व	१८६४	२०००	२०००	२१००	२२०५	६३०४
	वन रोयल्टी	१८६४	२०००	२०००	२१००	२२०५	६३०४
	खानी तथा खनिज रोयल्टी	०	०	०	०	०	०
	पर्वतारोहण रोयल्टी	०	०	०	०	०	०
	विद्युत रोयल्टी	०	०	०	०	०	०
	पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत	०	०	०	०	०	०
२.४	नेपाल सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	५०२२७२	५१३७३४	५४९९००	५७७३९५	६०६२६५	१७३३५६०

क.सं.	बजेटका स्रोतहरु	२०७७/७८	२०७८/७९	आय अनुमान र प्रक्षेपण			३ बर्षको
	वित्तीय समानीकरण अनुदान	१८९१००	२०१०००	२११९००	२२२४९५	२३३६२०	६६८०१५
	सशर्त अनुदान	३१०७४४	२८७८३४	३१००००	३२५५००	३४१७७५	९७७२७५
	समपुरक अनुदान	२४२८	८३००	८०००	८४००	८८२०	२५२२०
	विशेष अनुदान	०	१६६००	२००००	२१०००	२२०५०	६३०५०
२.५	प्रदेश सरकार वित्तीय हस्तान्तरण	३७५९८	१४९३६	२३७९७	२४९८७	२६२३६	७५०२०
	वित्तीय समानीकरण अनुदान	७९८९	१४९३६	१५७९७	१६५८७	१७४१६	४९८००
	सशर्त अनुदान	१६३६५	०	०	०	०	०
	समपुरक अनुदान	८३२१	०	५०००	५२५०	५५१३	१५७६३
	विशेष अनुदान	४९२३	०	३०००	३१५०	३३०८	९४५८
२.६	अन्य अनुदान	०	०	०	०	०	०
२.७	अन्तर स्थानीय तह साझेदारी रकम	०	०	०	०	०	०
२.८	जनसहभागिता	०	०	०	०	०	०
२.९	मौज्दात रकम	१९३०६४	२५४६२८	८२००	७५००	५०००	२०७००
२.१०	आन्तरिक ऋण	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	९४४०९५	१०१६८५७	८५२२३४	८९६४१८	९४४२४९	२६९२९०१
	बचत (—), न्यून (+)	२८४५६०	०	०	०	०	०

२.७ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँट

आगामी तीन वर्षको बजेट अनुमान र प्रक्षेपणको विभिन्न आधारमा गरिएको तुलनात्मक विवरण देहायबमोजिम रहेको छ :

क. रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँट

आवधिक विकास योजना नवनेका कारण रणनीतिक स्तम्भका आधारमा वजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्न नसकिने भएकाले आगामी आर्थिक वर्षको वजेट वांडफांड गर्दा आवधिक विकास योजना निर्माणलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता देखिएकोले हाललाई यो खण्डको विश्लेषण गर्न नसकिएको हो । आगामी आ.व.मा आवधिक विकास योजना निर्माण भई रणनीतिक स्तम्भका आधारमा वजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिनेछ ।

तालिका २.४: रणनीतिक स्तम्भको आधारमा आगामी तीन वर्षको अनुमान र प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

क.सं.	रणनीतिक स्तम्भ	संख्या	२०७९/८० को विनियोजन		२०८०/८१ को प्रस्तावित		२०८१/८२ को प्रस्तावित	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१								
	जम्मा							

ख. प्राथमिकताक्रमको आधारमा बाँडफाँट

कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकताक्रम बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.५: प्राथमिकताक्रमको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

प्राथमिकताक्रम	आयोजना/कार्यक्रम संख्या	आ.ब २०७९/८० को बिनियोजन		आ.ब २०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		आ.ब २०८१/८१२को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
प्राथमिकता पहिलो (P1)	१०	२२२९००	२६.१६	२३५४००	२६.२६	२५२५००	२६.७४
प्राथमिकता दोश्रो (P2)	५२	६२९३३४	७३.८४	६६१०१८	७३.७४	६९१७४९	७३.२६
जम्मा	६२	८५२२३४	१००	८९६४१८	१००	९४४२४९	१००

ग. दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँट

दिगो विकास लक्ष्य बमोजिम आगामी तीन आर्थिक वर्षको व्यय अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.६: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

सङ्केत नम्बर	दिगो विकास लक्ष्य	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	आ.व २०७९/८० को बिनियोजन		आ.व २०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		आ.व. २०८१/८१२ को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	गरिबीको अन्त्य	५	२०३००	२.३८	२३१००	२.५८	२२४००	२.३७
२	शून्य भोकमरी	३	१५०००	१.७६	१५७००	१.७५	१५८००	१.६७
३	स्वस्थ जीवन	१०	५०३००	५.९०	५४१५०	६.०४	५८२५०	६.१७
४	गुणस्तरीय शिक्षा	१०	२५२३५०	२९.६१	२५९१५०	२८.९१	२७६८५०	२९.३२
५	लैङ्गिक समानता	३	३३००	०.३९	३४००	०.३८	३२००	०.३४
६	स्वच्छ पानी र सरसफाइ	२	४५००	०.५३	४७००	०.५२	४८००	०.५१
७	आधुनिक ऊर्जामा पहुँच	१	८०००	०.९४	८०००	०.८९	८५००	०.९०
८	समावेशी आर्थिक वृद्धि र मर्यादित काम	५	१७५००	२.०५	१९३००	२.१५	२२२००	२.३५
९	उद्योग नविन खोज र पूर्वाधार	४	२४२०९७	२८.४१	२५६५५०	२८.६२	२६५६००	२८.१३
१०	असमानता न्यूनीकरण	१	७४५०	०.८७	८०००	०.८९	८८००	०.९३
११	दिगो शहर र बस्ती	३	२८८००	३.३८	२९०००	३.२४	३४५००	३.६५
१२	दिगो उपभोग र उत्पादन	१	३०००	०.३५	३०००	०.३३	३०००	०.३२
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन	२	१८२००	२.१४	१९५००	२.१८	२०५००	२.१७
१५	भूसतह स्रोतको उपयोग	३	५६००	०.६६	१५००	०.१७	१४००	०.१५
१६	शान्ति, न्याय र सबल संस्था	५	१६७४३७	१९.६५	१८२७६८	२०.३९	१८८८४९	२०.००
१७	दिगो विकासको लागि साझेदारी	४	८४००	०.९९	८६००	०.९६	९६००	१.०२
कुल जम्मा		६२	८५२२३४	१००	८९६४१८	१००	९४४२४९	१००

घ. लैंगिक संकेतको आधारमा बाँडफाँट

लैंगिक उत्तरदायी वजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको वजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण लाई सांकेतिकरण गरी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.७ मा प्रस्तुत छ ।

तालिका २.७: लैंगिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

सङ्केत नम्बर	लैङ्गिक सङ्केत	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	आ.ब २०७९/८० को बिनियोजन		आ.ब २०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		आ.ब २०८१/८१२ को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
०१	निर्दिष्ट	७	१९२५०	२.२६	२२७५०	२.५४	२५८५०	२.७४
०२	सहयोगी	५२	५९४७३७	६९.८९	६२२१६८	६९.४१	६५८३९९	६९.७३
०३	तटस्थ	३	२३८२४७	२७.८५	२५१५००	२८.०५	२६००००	२७.५३
कुल जम्मा		६२	८५२२३४	१००	८९६४१८	१००	८९६४१८	१००

ङ. जलवायु संकेतको आधारमा बाँडफाँट

जलवायु अनुकुलनका आधारमा तीन आर्थिक वर्षको वजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण लाई सांकेतिकरण गरि तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.८ मा प्रस्तुत छ ।

तालिका २.८: जलवायु संकेतको बजेटको आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

सङ्केत नम्बर	लैङ्गिक सङ्केत	आयोजना/ कार्यक्रम संख्या	आ.ब २०७९/८० को बिनियोजन		आ.ब २०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण		आ.ब २०८१/८१२को खर्च प्रक्षेपण	
			रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
०१	अत्यन्त सान्दर्भिक	५	२४८००	२.९१	२४०००	२.६८	२४९००	२.६४
०२	सान्दर्भिक	१०	३३१००	३.८९	३६६००	४.०८	३९३००	४.१६
०३	तटस्थ	४७	७९४३३४	९३.२०	८३५८१८	९३.२४	८८००४९	९३.२०
कुल जम्मा		**६२**	**८५२२३४**	**१००**	**८९६४१८**	**१००**	**९४४२४९**	**१००**

च. नगर गौरवका आयोजना

नगरपालिकाले नगरको सामाजिक आर्थिक विकास र वातावरण सन्तुलनमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्‍याउने रणनीतिक महत्वका आयोजनालाई नगर गौरवका आयोजनाको रुपमा कार्यान्वयन गर्ने अभ्यास छ । तर नगर गौरवका योजनाका रुपमा यस टीकापुर नगरपालिकाले अहिले सम्म गौरवका योजनाहरु अगाडी वढाउन सकेको छैन । हाल नगर चक्रपथ निर्माणलाई नगर गौरवको योजनाका रुपमा अगाडी वढाउन डि.पि.आर. तयार भएको तर कार्यान्वयन प्रक्रियामा नगै सकेका कारण नगर गौरवका आयोजनाहरु समावेश भएको छैन । आगामी वर्ष देखि नगर गौरवका आयोजना पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा नगर गौरवका कुनै पनि आयोजना तथा कार्यक्रम समावेश गरिएको छैन ।

तालिका २.९: नगरपालिकाका गौरवका आयोजना

क्र.सं.	गौरवका आयोजना	२०७९/८० को व्यय अनुमान	२०८०/८१ को खर्च प्रक्षेपण	२०८१/८२ को खर्च प्रक्षेपण
	जम्मा			

२.८ विषय क्षेत्रगत बाँडफाँट

विषय क्षेत्रगत रुपमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका नं. २.१० मा प्रस्तुत गरिएको छ । विषय क्षेत्रगत आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट, खर्च तथा स्रोतको अनुमान, कार्यक्रम तथा आयोजनागत बजेट, प्राथमिकीकरण र सांकेतीकरण सम्बन्धी विवरण **अनुसूची ३** समावेश गरिएको छ ।

तालिका २.१० : आगामी तीन आ.व.को विषय क्षेत्रगत खर्चको बाँडफाटको प्रक्षेपण (रकम रु. हजारमा)

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र तथा आयोजना/कार्यक्रम	आ.व. २०७९/८० को विनियोजन			आ.व. २०८०/८१ को विनियोजन			आ.व. २०८१/८२ को विनियोजन		
	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
१. आर्थिक विकास	**५७१५०**	**४६४५०**	**१०७००**	**६३६५०**	**५१५९०**	**१२०६०**	**६६५००**	**५३९००**	**१२६००**
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१५०००	९४००	५६००	१६४००	९८४०	६५६०	१५०००	९०००	६०००
सिंचाई	४०००	४०००	०	४०००	३७००	३००	४०००	३७००	३००
पशु विकास	११०००	११०००	०	११७००	११७००	०	११८००	११८००	०
उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय	६७५०	६७५०	०	८०५०	८०५०	०	९१००	९१००	०
पर्यटन तथा संस्कृति	५०००	०	५०००	५५००	५००	५०००	६०००	५००	५५००
भूमि व्यवस्था, सहकारी र वित्तिय सेवा	३०००	३०००	०	३०००	३०००	०	३५००	३५००	०
श्रम तथा रोजगारी	१००००	९९००	१००	११३००	१११००	२००	१३२००	१२४००	८००
गरिवी निवारण	२४००	२४००	०	३७००	३७००	०	३९००	३९००	०
२. सामाजिक विकास	**३१७९००**	**३०१९५०**	**१५९५०**	**३२९४००**	**३२११००**	**८३००**	**३५१९००**	**३४३६००**	**८३००**

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र तथा आयोजना/कार्यक्रम	आ.व. २०७९/८० को विनियोजन			आ.व. २०८०/८१ को विनियोजन			आ.व. २०८१/८२ को विनियोजन		
	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
शिक्षा कला भाषा तथा साहित्य	२४८७५०	२३५२००	१३५५०	२५५४५०	२४७१५०	८३००	२७३१५०	२६४८५०	८३००
स्वास्थ्य तथा पोषण	५०३००	४७९००	२४००	५४१५०	५४१५०	०	५८२५०	५८२५०	०
खानेपानी तथा सरसफाई	४५००	४५००	०	४७००	४७००	०	४८००	४८००	०
महिला, बालबालिका, सामाजिक संरक्षण र समावेशीकरण	१०७५०	१०७५०	०	११४००	११४००	०	१२०००	१२०००	०
यूवा खेलकुद तथा नवप्रर्तन	३६००	३६००	०	३७००	३७००	०	३७००	३७००	०
३. पुर्वाधार विकास	**२७८३४७**	**५३००**	**२७३३४७**	**२९११००**	**५६००**	**२८५५००**	**३०५६००**	**६६००**	**२९९०००**
आवास, भवन, बस्ती तथा सहरी विकास	२८३००	०	२८३००	२८५००	०	२८५००	३४०००	०	३४०००
सडक, पुल तथा यातायात	२३८२४७	०	२३५७९७	२५१५००	०	२५१५००	२६००००	०	२६००००
जलस्रोत, विद्युत् र स्वच्छ उर्जा	८०००	२५००	५५००	८०००	२५००	५५००	८५००	३५००	५०००
सुचना, संचार प्रविधि	३८००	२८००	१०००	३१००	३१००	०	३१००	३१००	०
४.वातावरण र विपद व्यवस्थापन	**२६८००**	**२०८००**	**६०००**	**२४०००**	**२१५००**	**२५००**	**२४९००**	**२२५००**	**२४००**
वन, पार्क, हरियाली भू संरक्षण र नदी नियन्त्रण	५६००	११००	४५००	१५००	१०००	५००	१४००	१०००	४००
वातावरण र फोहरमैला व्यवस्थापन	३०००	३०००	०	३०००	३०००	०	३०००	३०००	०
विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायू परिवर्तन अनुकुलन	१८२००	१६७००	१५००	१९५००	१७५००	२०००	२०५००	१८५००	२०००
५. संस्थागत विकास तथा सुशासन	**१७२०३७**	**१५८५३७**	**१३५००**	**१८८२६८**	**१८६७६८**	**१५००**	**१९५३४९**	**१९३८४९**	**१५००**
नीति, कानुन, न्याय र सुशासन	४८००	४८००	०	५५००	५५००	०	६५००	६५००	०
संगठन, मानव संसाधन, क्षमता विकास तथा सेवा प्रवाह	१६२६३७	१४९१३७	१३५००	१७७२६८	१७५७६८	१५००	१८२३४९	१८०८४९	१५००
राजस्व परिचालन	२५००	२५००	०	३०००	३०००	०	३५००	३५००	०
तथ्याङ्क, योजना र विकास व्यवस्थापन	२१००	२१००	०	२५००	२५००	०	३०००	३०००	०
जम्मा	**८५२२३४**	**५३३०३७**	**३१९१९७**	**८९६४१८**	**५८६५५८**	**३०९८६०**	**९४४२४९**	**६२०४४९**	**३२३८००**

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को विनियोजन र पछिल्लो दुई वर्षको प्रक्षेपण विषय क्षेत्रगत नतिजा, विषय क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजनाको विवरण, अपेक्षित उपलब्धि र विषय क्षेत्रगत अनुमानित बजेट **परिच्छेद ३** देखि **परिच्छेद ७** सम्म प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद तीन : आर्थिक क्षेत्र

यस परिच्छेद अन्तर्गत कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, पशु विकास, सिंचाई, उद्योग तथा व्यापार, पर्यटन तथा संस्कृति, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी र श्रम तथा रोजगारी जस्ता उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिवर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ।

३.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

३.१.१ पृष्ठभूमि

टीकापुर नगरपालिका एक ऐतिहासिक र पर्यटकीय महत्वको क्षेत्र हो। टीकापुर नगरपालिकालाई कैलाली जिल्लाको पूर्वी क्षेत्रको आर्थिक तथा सामाजिक अन्तरसम्बन्धको केन्द्र मान्न सकिन्छ। नेपाल-भारत जोड्ने मोहना नदी, पूर्वी क्षेत्रमा बग्ने कर्णाली नदी, पर्यटकीय स्थल टीकापुर पार्क, ऊर्वर भूमि, व्यवस्थित शहर जस्ता प्रशस्त आधारशीला बोकेको टीकापुर नगरपालिका आफैंमा विशिष्ट पहिचान बनाउन सक्ने सम्भावना रहेको नगरपालिका हो। उपयुक्त हावापानी, माटोको बनोट भएको यस नगरपालिकामा कृषिको लागि उपयुक्त ऊर्वर माटो रहेको स्थल हो। नगरपालिकामा कुल १८,६२० परिवार मध्ये ६,५२१ अर्थात ३५ प्रतिशत परिवार प्रत्यक्ष रूपमा कृषि पेशामा सहभागी छन्। तथापि सबैजसो परिवार खासगरी पारिवारिक प्रयोजनको लागि कुनै न कुनै रूपमा कृषिमा आवद्ध छन्। नगरपालिकामा अधिकांश घर परिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्।

३.१.२ समस्या तथा चूनौति

कृषिपेशामा संलग्न परिवार मध्ये ६६ प्रतिशत आफ्नै उत्पादनबाट वर्षभरि खान पुग्नेमा पर्दछन्। बढीमा १३ प्रतिशत परिवारले पारिवारिक उपभोग बाहेक अन्नबाली बिक्री गर्ने गर्दछन् भने ४/४ प्रतिशतले क्रमशः तेलहन र तरकारीजन्य उत्पादनहरू बिक्री गर्ने गर्दछन्। अन्य बालीहरूतर्फ यो संख्या एकदम नगण्य छ। यसको सोझो अर्थ हो, लगभग ४४ प्रतिशत परिवारले कुनै न कुनै रूपमा खाद्य पदार्थको जोहो अन्यत्रबाट गर्ने गर्दछ। नगरभित्र गैह्र कृषि क्षेत्रमा सीमित रोजगारीको अवस्थालाई हेर्दा वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने आम्दानी नै खाद्य वस्तुहरू खरिद लगायतमा खर्च हुने देखिन्छ। स्थानीय सरकार र सम्बन्धित पक्षबाट अव्यवस्थित बजारको व्यवस्थापन र अनुगमन प्रभावकारी हुन नसक्दा कृषि उपजको बजारमा सीमित व्यवसायी र बिचौलियाको एकाधिकार हुँदा कृत्रिम अभाव र मूल्य वृद्धिको समस्या समाधान निकै चुनौतिपूर्ण भएको छ।

३.१.३ लक्ष्य

कृषि उत्पादनशील नगर बनाउने।

३.१.४ उद्देश्य

१. खाद्य तथा पोषण सुरक्षित नगर निर्माण गर्ने।

२. कृषिजन्य उद्योग व्यवसायको हवको रूपमा विकसित नगर निर्माण गर्ने।

३.१.५ रणनीति

१. कृषिको हकमा, उत्पादकत्व बढाउनका लागि बाली विविधिकरण र त्यही अनुरूपको उत्पादन योजना बनाई उन्नत उत्पादन पद्धतिको माध्यमबाट उपलब्ध खेतीयोग्य जमिनको प्रभावकारी उपयोग गरिनेछ।

२. उत्पादनका लागि आवश्यक पर्ने सिँचाई लगायत कृषि सामग्रीहरू जस्तैः उन्नत बिउ, मल, प्रविधि तथा आधुनिक उपकरणहरूको आपूर्तिलाई निजी वा समूह/सहकारी वा दुबैको माध्यमबाट सर्वसुलभ गराइनेछ। सिँचाईको हकमा सञ्चालनमा रहेको ठूला आयोजना (रानी जमरा) अथवा नवीन प्रविधिहरूमार्फत् उपलब्ध गराइनेछ। यसका लागि, सौर्य सिँचाई, ट्युबवेल जस्ता प्रविधिहरू समेत प्रयोग गरिनेछ।

३. आवश्यक जनशक्तिको प्रबन्ध गरी तालिम तथा परामर्शको माध्यमबाट प्राविधिक तथा व्यवस्थापकीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ। स्थानीय नीजी उद्यमी व्यवसायी (एग्रोभेट) तथा समूह/सहकारी प्रतिनिधि सदस्यहरूको पनि क्षमता अभिवृद्धि गरी सबै सरोकारवालाहरुसंगको समन्वयमा किसानहरूका लागि आवश्यक प्राविधिक सेवा, परामर्श आदि नियमित प्रदान गरिनेछ।

४. "हर घर, खाद्य र पोषणमा आत्मनिर्भर" अभियानमा सबैलाई समेट्ने उद्देश्यले प्राविधिक तालिम, परामर्श बाहेक किसानका लागि "प्रोत्साहन" को पनि व्यवस्था गरिनेछ।

५. खाद्य र पोषणको महत्व सम्बन्धी नागरिकस्तरमा जागरण ल्याई सन्तुलित/पोषणयुक्त आहार उपभोग गर्ने गराउनेतर्फ उत्प्रेरित गरिनेछ।

३.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	केजी	७४९.८७	७६८.६	७८७.४	८२६.७	८६८.०७
आफ्नो आयको दुई तिहाइभन्दा वढी खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	६०.५५	६०	५८	५६	५५
साना खाद्य उत्पादकको औसत आय	रु हजार	२१५००	२२०३८	२२५७५	२३७०४	२४८८९
कृषि क्षेत्रमा संलग्न समूह र सहकारी	संख्या	२०५	२१०	२१५	२२६	२३७
कुल कृषि भूमिमध्ये खेति गरिएको भूमि	प्रतिशत	६५	६५	६७	७०	७५
स्थानीय उत्पादनले पूरा गर्ने तरकारी तथा कृषि उपजहरुको माग	प्रतिशत	–	–	२५	३०	४०
खाद्यान्न बालीको औसत उत्पादकत्व (प्रति हेक्टर)	मे.टन	२१	२१.५३	२२.०५	२३.१५	२४.३१
कुल तरकारी उत्पादन	मे.टन	७१५५	७३३४	७५१३	७८८८	८२८२

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल तथा संस्थागत तथ्यांक

३.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा कृषि उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार रहेको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुंजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१५०००	९४००	५६००	०	५०००	७०००	३०००	०
२०८०/८१	१६४००	९८४०	६५६०	०	५४१२	७५४४	३४४४	०
२०८१/८२	१५०००	९०००	६०००	०	५०००	७०००	३०००	०

३.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको कृषि उपक्षेत्रको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.स	आयोजना तथा कार्यक्रम वा उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु. हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकरण परियोजना	कृषिका व्यावसायीकरण तथा यान्त्रीकरणका माध्यम वाट कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्नु	सालवसाली	१००००	कम्तिमा थप १०० जना कृषकहरु व्यावसायिक कृषिमा संलग्न भएका हुनेछन
२	कृषि विकास रणनीति अनुगमन तथा समन्वय कार्यक्रम	कृषिको यासायीकरणका माध्यमवाट कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्नु	सालवसाली	४०००	कम्तिमा थप १०० जना कृषकहरु व्यवसायिक कृषिमा संलग्न भएका हुनेछन्
३	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा अन्य कार्यक्रम	कृषिमा आश्रित जनशक्ति लाई कृषिमा आत्मनिर्भर बनाउनु	सालवसाली	३२४००	कृषि उत्पादकत्वमा कम्तिमा ५ प्रतिशतले वृद्धि भएको हुनेछ ।

३.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

कृषि क्षेत्र टीकापुर नगरपालिकाको मात्रै नभई देशकै आर्थिक विकासको मेरुदण्डका रुपमा रहेकोछ । नेपाल सरकार प्रदेश सरकार र नगरपालिका तीनै तहको प्रमुख प्राथमिकतामा परेको विषय क्षेत्र भएता पनि कृषि प्रविधि, मलखाद, गुणस्तरीय बीउ तथा कृषि सामाग्री, भरपर्दो सिंचाई प्रणाली, कृषि भूमिको संरक्षण र एकीकृत व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ । यसैगरी कृषि क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन र प्रकोप असरको जोखिम समेत रहेको छ ।

३.२ सिंचाई

३.२.१ पृष्ठभूमि

टीकापुर नगरपालिका तराईको उर्वर भूमि भएता पनि विगतमा सिंचाईको अभावका कारण उत्पादन अपेक्षित नहुने गरेको तर हाल आएर कर्णाली नदिमा आधारित रानीजमरा सिंचाई आयोजनाको नहर निर्माण अन्तिम चरणमा पुगेकाले यहांको जमिनमा सिंचाई सुविधा विस्तार हुदै गएको छ । विगतमा केवल ५७ प्रतिशत खेतियोग्य भूमिका सिंचाई सुविधा रहेकोमा नहरको निर्माणसंगै यसको सिंचित क्षेत्रफल पनि वढ्न गएकोछ र नहर निर्माण को काम पुराभए पश्चात् यहां लगभग ७० प्रतिशत भन्दा वढी भूमिमा सिंचाईको सुविधा उपलव्ध हुनेछ जसका कारण उत्पादनका यसले प्रत्यक्ष रुपमा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ र कृषिको उत्पादकत्वमा वृद्धि हुनेछ ।

३.२.२ समस्या तथा चुनौति

रानीजमरा जस्ता ठूला सिंचाई प्रणालीहरु भूउपयोग नीतिको अभावका कारण उर्वर कृषि भूमि र विशाल फाँटहरू मासिँदै जाँदा प्रयोगविहीन बन्दै जाने खतरा सदैव रहिरहनेछ । खेती गरिएको जमिनको ४३ प्रतिशत क्षेत्रमा सिंचाई सुबिधाको कमी रहेको छ । सिंचाई सुबिधाको न्यायोचित वितरण तथा सहज उपलब्धतामा कमी रहेको छ । सिंचाई आयोजनाको दिगो उपयोग, मर्मतसम्भार र समुचित व्यवस्थापनमा आवश्यक छ ।

३.२.३ सौँच

“व्यवस्थित तथा दिगो सिंचाई”

३.२.४ उद्देश्य

१. नगर क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका नहर तथा सिंचाई प्रणालीहरूको समुचित संरक्षण, संवर्द्धन र व्यवस्थापन गरेर दिगो तथा लाभदायी उपयोग गर्नु ।

३.२.५ रणनीति

१. नगरको समथर भूभागमा भएका ठूला नहर र सिंचाई प्रणालीहरूको संरक्षण र दिगो सदुपयोग गर्ने ।

२. साना तथा मझौला सिंचाई आयोजना विकास तथा व्यवस्थापनमा नगर र समुदायको साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने

३.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरणको अगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
कुल खेतीयोग्य भूमिमध्ये वर्षैभरी सिंचाई सुविधा उपलब्ध जमीन	प्रतिशत	५७	५९	६२	६५	७०
निर्माणाधीन तथा सुचारु सिचाइ आयोजना (रानीजमरा)	संख्या	०	०	१	१	१

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

३.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा पशुपालन उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु ह्जारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुंजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	४०००	४०००	०	०	१०००	२०००	१०००	०
२०८०/८१	४०००	३७००	३००	०	१०००	२०००	१०००	०
२०८१/८२	४०००	३७००	३००	०	१०००	२०००	१०००	०

३.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	अन्य सिंचाई पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	सिंचाई पुर्वाधार र प्रविधिको विकास गरी वर्षभरी सिंचाई सुविधा विस्तार गर्नु	सालबसाली	१२०००	थप १० प्रतिशत भूमिमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुनेछ ।

३.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

नेपाल सरकारको प्राथमिकता प्राप्त सिंचाई आयोजनाका रुपमा विगत लामो समय देखि निर्माणाधीन रानीजमरा सिंचाई आयोजनाको मूल नहर निर्माण कार्य लगभग अन्तिम चरणमा रहे पनि शाखा नहरहरुको निर्माण अझै सुस्त गतिमा भैरहेकाले अपेक्षा गरिए अनुरुपकै समयमा सम्पन्न हुन नसक्दा र निर्माणाधिन रानीजमरा सिंचाई आयोजनाले नै टीकापुरको समग्र भुमी सिंचित हुने आशमा सिंचाईका अन्य वैकल्पिक उपायहरुमा नगरपालिको ध्यान जान नसकेका कारण आशातित उपलब्धि हासिल हुने जोखिम रहिनै रहेको छ ।

३.३ पशु विकास

३.३.१ पृष्ठभूमि

पशुपन्छी पालन यस क्षेत्रको प्रमुख आर्थिक गतिबिधि मध्ये एक हो । गाई-भैसी, बाखा, बंगुर, माछा, लोकल तथा उन्नत जातका कुखुरापालनका लागि उपयुक्त हावापानी बजारको सुबिधा उपलब्ध रहेको छ । यस क्षेत्रमा परम्परागत तथा व्यावसायिक रुपमा पशुपन्छी पालनको अभ्यास भइरहेको छ । यस नगरपालिकामा दर्ता भएका व्यावसायिक पशुपंक्षी फर्म करिब ५९ वटा रहेका छन् । पशुपन्छी क्षेत्रको विकासका लागि सरकारीस्तरबाट कार्यालय तथा सेवा केन्द्र सञ्चालन भएका छन् भने निजी क्षेत्रबाट पनि यस्तो सेवा उपलब्ध हुँदै आएको छ । सरकारी स्तरबाट मत्स्य विकास केन्द्र स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन् । मत्स्य विकास केन्द्रमार्फत व्यावसायिक माछापालन प्रवर्द्धनका कार्यहरु हुँदै आएको छन् । अधिक अन्नबाली हुने भएकोले पराल लगायतको कृषिजन्य अवशेष पशु आहारको रुपमा उपलब्ध रहेको छ । मासु तथा दुधजन्य उत्पादनको लागि बजारको सहज उपलब्धता रहेको छ । दूध अन्डा र मासुमा नगर लगभग आत्मनिर्भर उन्मुख भइरहेको यस क्षेत्रमा गाई-भैंसी, बाखा, बंगुर, कुखुरा तथा माछा आदिको व्यावसायिक उत्पादन वृद्धि हुँदै गएको छ । पशुजन्य उत्पादन (खासगरी दूध, अण्डा, माछा र मासु) को मागसमेत बढ्दै गएको छ भने पछिल्ला दिनमा स्थानीय उत्पादनमा आत्मनिर्भरता उन्मुख रहेको छ । हाल वार्षिक रुपमा दुधको उत्पादन ५३४६०० ली. रहेको छ भने ४३.५६ मे.टन मासु वार्षिक रुपमा उत्पादन भैरहेको छ ।

३.३.२ समस्या तथा चूनौति

वैदेशिक रोजगारी तथा अन्य रोजगारको तुलनामा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा आकर्षणको कमी रहेको छ । बजार मूल्यको अस्थिरता, महामारी एवम् उत्पादन मूल्य र उपभोक्ता मूल्य बीचको अन्तर उच्च रहने गरेको छ । व्यवस्थित र व्यावसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने कृषकलाई पशुसेवा सम्बन्धमा प्राविधिक सेवा तथा परामर्श र सहयोगको कमी रहेको छ । पशु आहारका लागि स्थानीय रूपमा दाना तथा घाँसको उत्पादनमा कमी रहेको छ । उन्नत नश्लका पशुपन्छीपालन, पशुपन्छीका लागि बिमा अनुदान, सहुलियतपूर्ण पशुपालन ऋणको व्यवस्थामा कमी हुनुका साथै नगरपालिका अझै पूर्णरुपमा मासु, दूध, अण्डामा आत्मनिर्भर हुन सकेको छैन । पशुपालन व्यवसायमा युवा उद्यमशीलताका लागि उत्प्रेरणा तथा आकर्षक कार्यक्रम कमीको कारण निर्वाहमुखी पशुपालनको अभ्यासको व्यापकता रहेको छ । पशुआहारका लागि उन्नत घाँसको बीउ तथा डालेघाँसको उत्पादनमा कमी रहेको छ ।

३.३.३ सोच

आधुनिक, दिगो तथा उत्पादनशील पशुपालन र व्यवसायीक कृषक

३.३.४ उद्देश्य

१. पशुपालनलाई मर्यादित र सम्मानजनक पेसा र नाफामूलक व्यवसायका रूपमा स्थापित गर्न नगरपालिका, कृषक समूह, कृषि सहकारी र व्यवसायीहरूको क्षमता विकास गर्नु ।

२. ठूलो स्तरमा व्यवसायिक एवम् व्यवस्थित पशुपालनका लागि नगरपालिकाभित्र सम्पूर्ण पूर्वाधारसहितका पकेट क्षेत्रहरूको विकास गर्नु ।

३. पशुपालन क्षेत्रका मूल्य शृंखलाहरू सबलीकरण गरी रोजगारी र आयआर्जनको अवसर विस्तार गर्नु ।

३.३.५ रणनीति

१. पशुपालन व्यवसाय सम्बन्धी आवश्यक प्राविधिक ज्ञान तथा सूचना केन्द्र स्थापना गरी सेवा प्रदान गर्ने ।

२. स्थानीय प्रजातिका पशुपन्छीहरूको संरक्षण र संवर्दन गरी मासु एवम् दुध उत्पादन वृद्धि गर्ने ।

३. स्थानीय हावापानी, भूबनोट, प्राकृतिक स्रोत र बजारको आधारमा व्यावसायिक पकेट क्षेत्र विकास गर्ने ।

४. पशुपालन र सम्वन्धित क्षेत्रका लागि व्यवस्थित पूर्वाधारहरू पीपीपी मोडलमा स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।

५. पशुजन्य उत्पादनको प्रशोधन र गुणस्तर परीक्षण गरी उद्यमशीलता तथा बजारीकरण सुनिश्चितता गर्ने ।

३.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

नगर वृहत योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
व्यावसायिक पशुपालनमा संलग्न कृषक	संख्या	१५००	१५२९	१५५०	१६००	१६५०
व्यवसायिक फर्मको संख्या	संख्या	५९	६०	६३	६६	७०
बार्षिक दुधको उत्पादन	ली	५३४६००	५३४६००	५३५०००	५३७५००	५४००००
बार्षिक मासु उत्पादन	मे.टन	४३.५६	४३.५६	४५	४७	५०
बार्षिक अण्डा उत्पादन (हजारमा)	संख्या	५४२.७	५४२.७	५५०	५६५	५७५
वार्षिक उन उत्पादन	मे.टन	०	०	०	०	०
छाला उत्पादन	संख्या	०	०	०	०	०

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

३.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा पशुपालन उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	११०००	११०००	०	०	२०००	७०००	२०००	०
२०८०/८१	११७००	११७००	०	०	२१२७	७४४५	२१२८	०
२०८१/८२	११८००	११८००	०	०	१०००	२०००	१०००	०

३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं	कार्यक्रम /आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सामुदायिक पशु चौपाया व्यवस्थापन कार्यक्रम	छाडा छोडिएको पशु चौपायको व्यवस्थापन गर्नु	सालवसाली	६५००	छाडा चौपायावाट करिव ५० प्रतिशत किसानहरुको वाली संरक्षण हुनेछ
२	पशुपंक्षी सेवा अन्य कार्यक्रम	पशुपालनमा व्यवसायीकरण तथा नश्ल सुधार गर्दै आश्रृत जनशक्तिको आम्दानीमा वृद्धि गर्नु	सालवसाली	२८०००	पशुमा नश्लसुधार मार्फत उत्पादनमा २० प्रतिशतले वृद्धि हुनेछ

३.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

पशुपालन व्यवसाय परम्परागत रुपमै आम्दानीको प्रमुख श्रोतका रुपमा रहि आएको छ तथापी यसमा व्यावसायिकरण हुन नसक्दा स्थानीय कृषकहरुले अपेक्षित आम्दानी लिन सकेका छैनन् । घटदो चरन क्षेत्र तथा पशुपालन व्यवसाय व्यावसायिकरण हुन नसक्दा यो पेशा उपेक्षामा पर्दै गएकोछ तसर्थ नयां पिढीलाई यस व्यवसाय तर्फ आकर्षण गर्न नसकेमा पशुजन्य उत्पादनको आयात वढदै जाने खतरा देखिन्छ ।

३.४ उद्योग तथा व्यापार

३.४.१ पृष्ठभूमि

सुदुर पश्चिम प्रदेशको अस्थायी राजधानी धनगढी र लुम्बिनी प्रदेशको औद्योगिक केन्द्रकै रुपमा रहेको नेपालगंज संग दूरीका हिसावले लगभग वरावरको दूरीमा रहेको दुवैको मध्य भागमा पर्ने नगरपालिका भएता पनि ओद्योगिकरणका हिसावले ठूला तथा मझौला उद्योगहरु खासै स्थापना हुन सकेको छैन । साथै मित्र राष्ट्र भारत संग सीमा जोडिएको नगरपालिका भएका कारण पनि थुप्रै सम्भावना र अवसरहरु छन् यस तर्फ नगरपालिकाले समयमै उपयुक्त नीति अवलम्वन गर्न सके प्रदेश तथा संघ संगको सहकार्यमा यहा औद्योगिक क्षेत्र नै स्थापना र व्यवस्थापन गर्न सकिने प्रवल सम्भावना छ । चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म राजश्व शाखाको अभिलेख अनुसार यस नगरपालिकामा ठुला साना गरि जम्मा ३८७९ वटा उद्यम, व्यापार तथा व्यवसाय दर्ता भएको देखिन्छ ।

३.४.२ समस्या तथा चूनौति

मुलुकको आर्थिक तथा राजनीतिक परिस्थिति एवम् महामारीका कारण उद्योग तथा व्यापार क्षेत्र नकारात्मक रुपमा प्रभावित हुने गरेको छ । यस क्षेत्रमा प्रयाप्त प्रोत्साहनमा कमी, दक्ष जनशक्तिको कमी र पुँजीको कमीले उद्योग तथा व्यवसायको विस्तारको गतिलाई कमजोर तुल्याएका कारण गुणस्तरीय एवम् प्रतिस्पर्धी वस्तु तथा सेवा उत्पादन हुन सकेको छैन । औद्योगिक क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक योजना तयार भएका छैन भने सरकारी तवरबाट सहज वातवरण तयार हुन सकेको छैन । सरकारी कार्यालयहरूको कार्यसम्पादनमा ढिलासुस्ती, झन्झटिलो प्रक्रियाका कारण पनि नयाँ लगानी, उद्यमशीलता र व्यवसाय गर्ने वातावरणमा उल्लेख्य सुधार हुन सकेको छैन । व्यवसाय दर्ता, सञ्चालन तथा कर प्रणालीमा अझै प्रक्रियागत जटिलता कायम रहेको छ । औद्योगिक फोहोर व्यवस्थापन अर्को चुनौतिपूर्ण पक्ष हो ।

३.४.३ सोच

"वातावरणमैत्री, दिगो, रोजगारमूलक र उत्पादनशील उद्योग व्यवसायको सिर्जना र विकास"

३.४.४ उद्देश्य

१. नगरपालिकाको उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति नियम तथा रणनीति तयार गरी जिम्मेवार उत्पादन र उपभोग अभ्यास प्रवर्द्धन गर्नु ।

२. नगरपालिका, सहकारीहरू, समुदाय तथा निजी क्षेत्रको सहकार्यमा उद्यमशीलता प्रवर्द्धन र पुँजी निर्माण गरी सूचना प्रविधि र युवामैत्री नमुना उद्योगहरू प्रवर्द्धन गर्नु ।

३.४.५ रणनीति

१. उद्योग व्यवसाय तथा व्यापार क्षेत्रको प्रवर्द्धन र संवर्द्धनका लागि नगरपालिकामा कानुनी र संस्थागत संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

२. दिगो तथा जिम्मेवार उत्पादन, वितरण र उपभोग अभ्यास प्रवर्द्धन र प्रोत्साहन गर्ने ।

३. संघ, प्रदेश सरकार र अन्य स्थानीय तहहरू सँगको सहकार्यमा युवा जनशक्तिलाई उद्यमशील, सृजनशील र जिम्मेवार नागरिक बन्ने वातावरण प्रवर्द्धन गर्ने ।

३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरणमा उल्लिखित आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
उद्योग व्यवसाय क्षेत्रमा रोजगार व्यक्ति	जना	६०	८०	१००	१५०	२५०
नगरमा दर्ता भएका उद्योग व्यवसाय	संख्या	३८७९	३८७९	३८९०	३९००	३९५०
व्यवसाय करबाट संकलित राजस्व	रु. हजारमा	२०४१	१९१५	२१५०	२१७५	२२००
व्यवसायिक क्षेत्रको वार्षिक उत्पादन (कुल मूल्य अभिवृद्धि)	रु. लाखमा	-	-	-	-	-

स्रोत: विषयगत शाखाको प्रगति विवरण

३.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा उद्योग तथा व्यापार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ::

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु ह्जारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	६७५०	६७५०	०	०	१८५०	२९००	२०००	०
२०८०/८१	८०५०	८०५०	०	०	२२०६	३४५९	२३८५	०
२०८१/८२	९१००	९१००	०	०	२४९४	३९१०	२६९६	०

३.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.स	कार्यक्रम/आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	उद्यमशीलता मार्फत स्थानीय स्तरमा रोजगारी श्रृजना गर्ने	सालवसाली	९४००	कम्तिमा २०० जनाले लघु उद्यम तालिम पाएका हुनेछन् ।
२	उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय विकास अन्य कार्यक्रम	उद्यमशीलता मार्फत स्थानीय स्तरमा रोजगारी श्रृजना गर्ने	सालवसाली	१४५००	कम्तिमा २५ प्रतिशत तालिम प्राप्त उद्यमीहरु व्यवसायमा संलग्न हुनेछन् ।

३.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

वैदेशिक रोजगार प्रति युवाहरुमा वढदो आकर्षण, स्थानीय स्तरमा व्यवसाय श्रृजना तथा विकासका लागी आकर्षणयुक्त कार्यक्रमहरु नहुनु, भारतीय सिमावर्ती वजारवाट आयातित वस्तुहरु संग स्थानीय उत्पादनले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु, प्रयाप्त पूजींको अभाव र वजारीकरणका यावत समस्याहरुलाई नीतिगत र कार्यक्रमगत रुपमा सम्वोधन गर्न नसकिए उद्यमशीलता मार्फत स्थानीय रोजगारी श्रृजना गर्ने उद्देश्य हासिल गर्न चुनौति देखिएकोछ ।

३.५ पर्यटन विकास

३.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको सन्दर्भमा अर्थतन्त्रको एउटा महत्वपुर्ण पक्ष पर्यटन पनि हो टीकापुर नगरपालिका ऐतिहासिक एवं रमणीय टीकापुर पार्क र कर्णाली नदीमा र्‍याफ्टिङ्गका कारण सुदूर पश्चिमको प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यका रुपमा रहेको सुपरिचित क्षेत्र हो । टीकापुर पार्कमा स्व. राजा महेन्द्र र स्व. राजा विरेन्द्र तथा राजपरिवारसँग

जोडिएका ऐतिहासिक शयन एवं विश्राम कक्षहरु ऐतिहासिक धरोहरका रुपमा रहेका छन् । जसलाई हेर्ने उद्देश्यले मात्रै पनि दैनिक जसो सयौंको संख्यामा आन्तरिक पर्यटकहरु आउने गरेका छन् । तर अन्य गन्तव्यहरुको विकास, सेवा, सुविधा तथा पुर्वाधारहरुको अभावमा पर्यटकहरुको वसाई एकदम छोटो अवधीको हुने गरेकोछ । यसर्थ अन्य पर्यटकीय गन्तव्यहरुको पहिचान, विकास र सेवा सुविधाको विकास र स्तरोन्नति अपरिहार्य छ । हाल टीकापुर पार्क हेर्न तथा वनभोज लगायतका मनोञ्जन लिन सालाखाला वार्षिक ४०००० को हाराहारीमा आन्तरिक पर्यटकहरु आउने गरेका छन यसर्थ निजी क्षेत्रवाट वनभोजको रुपमा परिचित केराका विभिन्न परिकारहरु पाईने रिसोर्टलाई भविष्यमा केराको श्रोत केन्द्रका रुपमा विकास, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा व्राण्डिंग गरी बजारिकरण गर्न सक्ने पर्याप्त सम्भावनाहरु रहेका छन् जसले भविष्यमा पर्यटन प्रवर्द्धनमा थप टेवा पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

३.५.२ समस्या तथा चूनौति

पर्ययन अर्थतन्त्रको मुख्य आधार र एतिहासिक टीकापुर पार्क पर्यटनका दृष्टिले महत्वपुर्ण हुदाँहुदै पनि मौसमी एवम् अस्थिर प्रकृतिको पर्यटकीय आगमन, अपर्याप्त पूर्वाधार तथा पर्यटकीय सेवा र सुविधा पर्यटन विकासका प्रमुख समस्याहरु हुन् । पुर्व पश्चिम राजमार्गको लम्की देखि टीकापुर जोड्ने पक्की एवम् सुरक्षित सडक निर्माण अझै सम्पन्न हुन नसकेका कारण आरामदायी एवम् नियमित यातयातको कमी रहेको छ । टीकापुर पार्क वाहेका अन्य पर्यटकीय गन्तव्यहरुको पहिचान, संरक्षण, व्यवस्थापन र सौन्दर्यीकरण गरी पर्यटन विकास गर्ने दिशामा आवश्यक पहल हुन सकेको छैन । पर्यटन प्रवर्द्धनमा स्थानीय सरकार, नेपाल पर्यटन वोर्ड एवम् निजी क्षेत्रका उद्योग वाणिज्य, पर्यटन विकासमा संलग्न सामुदायिक तथा व्यवसायी संघ/संस्था बीच उपयुक्त ब्रान्डसहित प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रममा सहकार्यकालागि आवश्यक पहलकदमीको कमी रहेको छ ।

खासगरी युवा वर्गमा पुरानो रैथाने भाषा, कला, संस्कृति तथा परम्पराका साथै ऐतिहासिक सम्पदा प्रति आकर्षण घट्दै जानु र आधुनिकताका नाममा विभिन्न विदेशी संस्कृतिको नक्कल र विकृति मौलाउँदै जानु पर्यटन तथा संस्कृतिको संरक्षण र विकासमा ठूलो चुनौतिका रुपमा देखिएको छ ।

३.५.३ सोच

"सुदूर र मध्यपश्चिमकै पर्यटकीय गन्तव्य"

३.५.४ उद्देश्य

१. पर्यटन व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्न नगरपालिकामा कानुनी र संस्थागत संरचना निर्माण तथा आवश्यक योजनाहरू तर्जुमा गरी पर्यटन उद्योगको दिगो विकास र उत्थानशीलता वृद्धि गर्नु ।

२. बदलिँदो परिवेशअनुसार पर्यटन उद्योगको विकास र विस्तारका लागि आवश्यक भौतिक, सामाजिक र सांस्कृतिक पूर्वाधारहरूको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।

३. धार्मिक, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक कला र सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्नु ।

५. रैथाने कला, भाषा र संस्कृतिहरूलाई मर्यादित र सम्मानजनक रूपमा पर्यटन उद्योगसँग जोडेर स्थानीय समुदायको जीवनस्तर सुधारका लागि उपयोग गर्नु ।

३.५.५ रणनीति

१. पर्यटन विकासका लागि उपयुक्त नीतिगत तथा संस्थागत संरचनाको स्थापना गरी परिचालन गर्ने ।

२. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहकार्यमा पर्यटन उद्योगको विकास तथा विस्तारका दृष्टिले रणनीति महत्वका पूर्वाधारहरू (सडक, विमानस्थल, पुल आदि) विकासमा जोड दिने ।

३. छिमेकी स्थानीय तहहरू, निजी व्यावसायिक संघ/संस्थाहरू र समुदायको सहकार्यमा पर्यटकीय स्थल र पूर्वाधारहरूको संरक्षण संवर्द्धन र विस्तार गर्ने ।

४. रैथाने कला (गीत नृत्य आदि) संस्कृति (पर्व, महोत्सव आदि) को समुचित व्यवस्थापन र प्रवर्द्धन गर्ने ।

५. ऐतिहासिक र पुरातात्विक सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने ।

३.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरणमा उल्लिखित आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
टीकापुर भ्रमण गर्ने पर्यटक (बार्षिक)	संख्या	४००००	३५८००	४५०००	५००००	५८०००
व्यवस्थित र स्तरीय पर्यटकीय स्थल तथा सम्पदा	संख्या	२	२	२	३	४
व्यवस्थित पार्क/उद्यान, पिकनिक र हाइकिङ स्थल	संख्या	२	२	२	३	४
व्यवस्थित होमस्टे र पर्यटकीय गाउँ	संख्या	०	०	१	१	१
पर्यटकको औसत बसाई अवधी	दिन	१.०	१.५	२.०	२.०	२.५
बिदेशी पर्यटकको दैनिक औसत खर्च	अमेरिकी डलर					

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

३.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा पर्यटन तथा संस्कृति उप-क्षेत्रको खर्च र स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	५०००	०	५०००	०	१०००	३०००	१०००	०
२०८०/८१	५५००	५००	५०००	०	११००	३३००	११००	०
२०८१/८२	६०००	५००	५५००	०	१२००	३६००	१२००	०

३.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	पर्यटन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	पर्यटन पुर्वाधारको विकास मार्फत आन्तरिक पर्यटन प्रवर्धन गर्ने	सालवबासली	१५०००	वार्षिक १० प्रतिशतले आन्तरिक पर्यटकहरुको संख्या वढेको हुनेछ
२	पर्यटन प्रवर्द्धन अन्य कार्यक्रम	पर्यटन पुर्वाधारको विकास मार्फत आन्तरिक पर्यटन प्रवर्धन गर्ने	सालवबासली	१५००	वार्षिक १० प्रतिशतले आन्तरिक पर्यटकहरुको संख्या वढेको हुनेछ

३.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

मौसमी एवम् अस्थिर प्रकृतिको पर्यटकीय आगमन, अपर्याप्त पूर्वाधार तथा पर्यटकीय सेवा र सुविधा पर्यटन विकासका प्रमुख समस्याहरु तथा चुनौतीहरु हुन् । स्थानीय स्तरमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पर्यटन व्यवसायलाई पेशाका रुपमा अंगाल्न नसक्नु र आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनका साथै विदेशी पर्यटकहरुको सरदर बसाई लम्व्याउन नसक्नु पनि पर्यटन व्यवसाय नफष्टाउनुका आधारका रुपमा देखिएका छन् ।

३.६ बैंक, वित्त तथा सहकारी

३.६.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिका क्षेत्रमा (बिमा कम्पनी र स्थानीय सहकारीबाहेक) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका ७ वटा शाखा कार्यालय सञ्चालनमा रहेका छन् भने यस नगरपालिकाको तथ्यांक अनुसार करिब ७३ वटा सहकारीहरू यस नगरलाई कार्यक्षेत्र बनाएर नगरपालिकामै दर्ता (सुचिकृत) भई सञ्चालनमा रहेका छन् भने २ वटा अन्यत्र दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरुले यस पालिकालाई कार्यक्षेत्र वनाई संचालनमा रहेका छन, यसै गरि टीकापुरमा दर्ता भई अन्यत्र समेत कार्यक्षेत्र वनाई काम गरिरहेका ३ वटा सहकारी संस्था छन् । पछिल्लो समय बिमा कम्पनीका शाखाहरूको संख्या पनि उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि भएको छ । बैंक, वित्तीय संस्था एवं सहकारीहरुले औपचारिक कारोवार, कर्जा सुविधा र बचतको प्रवृतिलाई प्रवर्द्धन गरेका छन् ।

३.६.२ समस्या तथा चूनौति

बैंक, वित्तीय संस्था एवं सहकारीहरुको संख्या तथा कारोवारको तुलनामा अनौपचारिक क्षेत्रबाट हुने कारोवारको अवस्था उल्लेखनिय रहेको छ । वित्तीय सेवामा महिला र पुरुषको समान पहुँच रहेको छैन । बैंकखाता अवस्था हेर्दा ९० प्रतिशत पुरुषहरूसँग सक्रिय बचत खाता भएको देखिन्छ भने महिलाका हकमा भने ५० प्रतिशत महिलासँग मात्र त्यस्तो खाता रहेको छ । आर्थिक क्षेत्रमा कोभिड महामारी र राष्ट्रिय रुपमा देखा परेको आर्थिक गतिबिधिमा देखा परेको सिथिलताका कारण तरलताको कमी रहेको छ । नगरको शहरी क्षेत्रमा बैंक र वित्त कम्पनीहरूको उपस्थिति भए पनि शहरोन्मुख ग्रामीण क्षेत्रमा सर्वशुलभ पहुँच विस्तार हुन सकेको छैन । वित्तीय साक्षरताको कमी, धितो राख्ने सम्पत्तिको अभाव, आवश्यक प्रमाण पुऱ्याउन नसक्नु, झन्झटिलो कागजी प्रक्रिया र आवश्यक सहयोगका लागि सेवा केन्द्रको अभाव कारण अनौपचारिक क्षेत्रबाट कारोवार हुने गरेको छ । बैंकिङ तथा वित्तशास्त्रका जटिल प्राविधिक विषय र सम्बन्धित प्रावधानको ज्ञान नहुँदा र दर्ता, कर चुक्ता, घरभाडा सम्झौताका साथै व्यावसायिक परियोजना प्रस्ताव जस्ता आधारभूत कागजात आफैंले तयार गर्न नसक्नु नै साना तथा लघु उद्यमका लागि सहज वित्तीय पहुँचमा बाधक बनेको देखिन्छ ।

३.६.३ सोच

"स्थानीय उत्पादनमा सहकारी व्यवस्थापन"

३.६.४ उद्देश्य

१. संघीय सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रवर्द्धन गरेका सहुलियतपूर्ण कर्जा सुविधा र ब्याजदर अनुदानका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग र सहजीकरण गर्नु ।

२. स्थानीय सहकारीहरूको उचित संवर्द्धन, नियमन, व्यवस्थापन र क्षमता विकासका माध्यमबाट वित्तीय साक्षरता, पुँजी निर्माण र उद्यमशीलता विकासमा सहयोग गर्नु।

३. सहकारी संस्थाको क्षमता विकास र उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।

३.६.५ रणनीति

१. सहुलियतपूर्ण कर्जा र अनुदान योजनाहरूको पहुँच वृद्धि गर्न सहजीकरण गर्ने ।

२. विषयगत र बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको व्यवस्थापकीय क्षमता विकास र दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. सहकारीहरूको पुँजी र लगानी व्यावसायिक कृषि, पर्यटन र उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रमा परिचालन गर्न सहयोग गर्ने ।

३.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
सहकारीको नेतृत्वमा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३५	३५	४०	४५	५०
वित्तीय सेवामा पहुँच	प्रतिशत	३५	३५	४०	५०	६०
सहकारीमा पहुँच भएका घरपरिवार (३० मिनेटको पैदल दूरीमा)	प्रतिशत	२०	२०	२५	३०	३५

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

३.६.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा भूमि व्यवस्था तथा सहकारी उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
२०८०/८१	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
२०८१/८२	३५००	३५००	०	०	११६५	२३३५	०	०

३.६.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.स.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सहकारी तथा वित्तिय सेवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	सहकारीका माध्यम वाट स्थानीय स्वरोजगार सृजना गर्नु	सालबसाली	९५००	गठन भएका सबै ७३ वटै सहकारीहरु कृयाशील हुनेछन् ।

३.६.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

नगरवासीहरुमा वित्तीय साक्षरताका अवसरहरु उपलब्ध हुनेछ तथा बैंक, वित्तीय संस्था एवम् सहकारी संस्थाहरु उत्पादनमूलक, व्यवसायमूलक कार्य तथा स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा बढी क्रियाशिल हुनेछन् । तर यस्ता संस्थाहरुको खराब कर्जा सदैव जोखिमयुक्त रहिरहनेछ । कोभिड १९ लगायत अन्य महामारीको नियन्त्रण पश्चात आर्थिक गतिविधि विस्तार भइ जानेछन् । उपरोक्त अवस्था सिर्जना हुन नसकेमा लक्ष्य हासिल नहुने जोखिम रहिरहनेछ ।

३.७ श्रम तथा रोजगारी

३.७.१ पृष्ठभूमि

जनसंख्याको ठुलो हिस्सा युवा जनशक्ति स्थानीय स्तरमा रोजगारी श्रृजना हुन नसक्दा आन्तरिक तथा बैदेशिक रोजगारीका लागी वाहिरिने क्रम तिव्र रहेको छ । युवाहरुमा स्थानीय स्तरमै केहि गर्न सकिन्छ भन्ने भावना तथा उत्प्रेरणा जगाउन नसक्दा श्रमका लागी विदेशिने संख्या उच्च रहेको हो तथापी स्थानीय स्तरमै उत्पादनशील उद्योग, निर्माण, पर्यटन, व्यापार, होटल तथा रेष्टुरेण्ट, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र कृषि क्षेत्रमा रोजगारीका यथेष्ट अवसरहरु रहेका छन् । पहिचान गरिएका रोजगारीका अवसरहरुलाई रोजगारीमा रुपान्तरण गर्न स्थानीय श्रोत साधन तथा प्रविधिमा आधारित उद्यम तथा व्यवसाय प्रवर्द्धनमा नगरपालिकाले विशेष जोड दिनसके स्थानीय रोजगारी मार्फत गरिवी न्युनीकरणमा समेत टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

३.७.२ समस्या तथा चनौति

वैदेशिक रोजगारी लगायत वाह्य क्षेत्रको रोजगारीमा आकर्षण कायमै रहेको छ । आर्थिक क्षेत्रमा कोभिड महामारी र राष्ट्रिय रुपमा देखा परेको आर्थिक गतिबिधिमा देखा परेको सिथिलताका कारण रोजगारीको क्षेत्र संकुचित भएको छ । युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुने र स्थानीय उद्योग व्यवसाय अन्यत्रका श्रमिकमा भर पर्नु पर्ने विडम्बनापूर्ण अवस्था नै हो । औद्योगिक तथा निर्माण क्षेत्रको मागअनुसार श्रमिक स्थानीय बजारमा उपलब्ध नहुँदा विदेशी (भारतीय) कामदारमा भर पर्ने अवस्था रहेको छ । यस्ता खाले वजारमा मांग भएका जनशक्ति विकासका लागि रोजगारमूलक तालिम र नयाँ प्रविधिको अनुकूल हुने गरी क्षमता विकासका अवसरहरुमा कमी रहेको छ ।

३.७.३ सोच

“उत्पादन, रोजगारी र आयमा अभिवृद्धि तथा गरिवी न्युनीकरण”

३.७.४ उद्देश्य

१. श्रम बजारलाई दिगो, समावेशी र मर्यादित बनाउँदै युवा जनशक्तिलाई बजार मागअनुरूपका सीपमा आधारभूत तालिम र क्षमता विकास कार्यक्रम मार्फत् स्थानीय श्रम बजारमा सहभागी हुने अनुकूल वातावरण निर्माण गर्नु ।

२. संघ प्रदेश र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा स्थानीय श्रम बजारका लागि आवश्यक, पेशा, सीप, दक्षताको विषयमा गहन अध्ययन गरी कामदारको माग र आपूर्तिको प्रोफाइल तयार गरी श्रम बजारलाई व्यवस्थित गर्नु।

३.७.५ रणनीति

१. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यका स्थानीय श्रम बजारलाई मर्यादित र दिगो बनाउन नीतिगत र संस्थागत सुधार गर्ने ।

२. काम गर्ने उमेरका स्थानीय युवाहरूलाई श्रम बजारमा आकर्षित गर्न क्षमता विकास र जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।

३. संघ र प्रदेश सरकारको सहकार्यमा श्रमबजारको विस्तृत अध्ययन गरी बजारलाई तथ्यमा आधारित बनाइने

३.७.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित आयोजना	संख्या	२	२	२	३	४
कार्यक्रमबाट सिर्जित रोजगारी	कार्यदिन	१००	११०	१२०	१३५	१५०

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

३.७.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा श्रम, रोजगार तथा गरिबी निवारण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१००००	१००००	०	०	०	१००००	०	०
२०८०/८१	११३००	१११००	२००	०	०	११३००	०	०
२०८१/८२	१३२००	१२४००	८००	०	०	१३२००	०	०

३.७.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना/उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	युवा रोजगारीका लागि रुपान्तरण पहल परियोजना	वेरोजगार युवाहरु लाई काममा आधारित रोजगारमा संलग्न गराउनु	सालबसाली	९५००	४०० जनाले वार्षिक रुपमा कम्तिमा १०० दिनको रोजगारी पाएका हुनेछन् ।
२	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	वेरोजगार युवाहरु लाई काममा आधारित रोजगारमा संलग्न गराउनु	सालबसाली	२२८००	४०० जनाले वार्षिक रुपमा कम्तिमा १०० दिनको रोजगारी पाएका हुनेछन
३	अन्य श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	रोजगार प्रवर्द्धन गर्नु	सालवसाली	२२००	श्रममुलक रोजगारमा संलग्न सवै ४०० युवाहरुले न्युनतम १०० दिनको रोजगारी पाएका हुनेछन् ।

३.७.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

रोजगारी सम्बन्धी व्यवहारिक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुनेछ । नगरपालिका मा रोजगार सम्बन्धी अल्पकालीन, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा हुनेछ । रोजगारमुलक उद्योग तथा व्यवसायको प्रवर्द्धनका लागि निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित भएको हुनेछ, रोजगार प्रवर्द्धन नीति तथा कार्यक्रममा निरन्तरता नभएमा यसबाट अपेक्षा गरिएको नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहेको छ ।

३..८ गरिवी निवारण

३.८.१ पृष्ठभूमि

नेपाल विश्वको अतिकम विकसुत मुलुक मध्ये एक हो । भुपरिवेष्ठित भूगोलले वाहय मुलुक संगकोसम्वन्धमा केही संकुचन गराएको भएता पनि भूमण्डलीकरण, आर्थिक उदारीकरण र सुचना प्रविधिले विकासका सवै पक्ष ,सम्भावना र अवसरहरु संग नेपाललाई जोडदै लगेकोछ । श्रम आप्रवासनमो वढदो गतिशीलताले वैदेशिक

रोजगारी वाट प्राप्त विप्रेषण राष्टिय आयको एक प्रमुख हिस्सा वन्दै गएकोछ । नेपालको आर्थिक विकासको प्रमुख आधारशीलामा अझै पनि कृषि पेशा नै रहेकोछ तथापी कृषिमा व्यवसायिकरण र यान्त्रीकिकरण हुन नसक्दा उत्पादनमा वृद्धि हुन सकेको छैन । एकातिर जनसंख्याो ठुलो हिस्सा कृषि पेशामा आश्रृत हुनु र अर्को तर्फ कृषि पेशामा समयानुसार व्यवसायिकरण र यान्त्रीकिकरण हुन नसक्दा अवस्थाामा सुधार हुननसकेको यथार्त लाई कसैले पनि नकार्न सकदैन । गरिवी न्युनिकरणका लागी नेपाल सरकारले थुप्रै प्रयत्न गर्दा गर्दै पनि १८.७ प्रतिशत जनसंख्या गरिविको रेखामुनि वाँच्न वाध्य छन ।

समाजको परिवर्तित संरचना, वदलिदो जिवनशैली, प्रविधीमा भएको विकास तथा सोको उपयोग समेतले गरिवीको आयाम र वुझाईमा सापेक्ष चिन्तन भित्रिएको छ । शहरी क्षेत्रमा अव्यवस्थित वसाईं सराइको तीव्रता र विप्रेषणको प्रभाव वाट ग्रामिण गरिवी घटेको आभास दिन्छ तर ग्रामिण गरिवी शहरी गरिवीका रुपमा रुपान्तण हुदै गएकोछ । वहुआयामिक गरिवी सुचकांका आधारमा नेपालमा जनसंख्याको २८.६ प्रतिशत मानिसहरु अझै गरिव छन । टीकापुर नगरपालिकाको गरिवि विश्लेषण छुट्टै नगरिएको भएता पनि राष्टिय सुचकांक , प्रादेशिक सुचकांक र जिल्लागत सुचकांक लाई आधारमानि विश्लेषण गर्दा टीकापुरको कुल जनसंख्याको लगभग २८ प्रतिशत जनता गरिव रहेको पाईन्छ ।

दिगो विकासको लक्ष्य अनुरुप सवै स्वरुपको गरिवी निर्मुल पार्नुपनॅ राष्टिय अभिभारा पुरा गर्न र आफ्ना नागरिकहरु लाई गरिवीको चक्रवाट वाहिर निकालन टीकापुर नगरपालिकाले प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपमा विभिन्न कार्यक्रम हरु संचालन गर्दै आएकोछ । विभिन्न स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमका साथसाथै शीप अभिवृद्धीका विभिन्न कार्यक्रमहरु नगरपालिकामा संचालनमा रहेका छन ।

३.८.२ समस्या तथा चनौति

वर्तमान युवाशक्तिमा वैदेशिक रोजगारी लगायत वाह्य क्षेत्रको रोजगारीमा आकर्षण कायमै रहेको छ । आर्थिक क्षेत्रमा कोभिड महामारी र राष्ट्रिय रुपमा देखा परेको आर्थिक गतिबिधिमा देखा परेको सिथिलताका कारण देशभरी नै रोजगारीको क्षेत्र संकुचित भएको वर्तमान अवस्थामा टीकापुर नगरपालिका यसवाट अछुतो रहन सक्दैन । युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुने र स्थानीय उद्योग व्यवसाय अन्यत्रका श्रमिकमा भर पर्नु पर्ने विडम्बनापूर्ण अवस्था नै हो । औद्योगिक तथा निर्माण क्षेत्रको मागअनुसार श्रमिक स्थानीय बजारमा उपलब्ध नहुँदा विदेशी (भारतीय) कामदारमा भर पर्ने अवस्था रहेको छ । यस्ता खाले वजारमा मांग भएका जनशक्ति विकासका लागि रोजगारमूलक तालिम र नयाँ प्रविधिको अनुकूल हुने गरी क्षमता विकासका अवसरहरुमा कमी रहेको छ ।

३.८.३ सोच

“शीप र क्षमता विकास संगै रोजगारीमा युवा आवद्धता मार्फत गरिवी न्युनीकरण”

३.८.४ उद्देश्य

१. युवा जनशक्तिलाई बजार मागअनुरूपका सीपमा आधारभूत तालिम र क्षमता विकास कार्यक्रम मार्फत् स्थानीय श्रम बजारमा सहभागी हुने अनुकूल वातावरण निर्माण गर्नु ।

२. संघ प्रदेश र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा युवा रोजगारका नयां नयां क्षेत्र पहिचान गर्नु र युवाहरुलाई दीगो रोजगारीमा संलग्न गराउनु ।

३.८.५ रणनीति

१. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा युवाशक्तिलाई स्थानीय स्तरमै उत्पादनशील रोजगारी श्रृजना गर्ने र गरि युवाशक्तिलाई श्रम वजार संग जोडने ।

२. गरिव व्यक्ति, समुदाय तथा परिवार पहिचान गरि गरिवी निवारणका प्रयासहरुमा प्रत्यक्ष रुपमा जोडदै लैजाने ।

३.८.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ :

सूचक	एकाई	गत आ.व.सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
गरिवी निवारणका लागी संचालित कार्यक्रमहरु	संख्या	१	१	१	२	३
वहुआयामिक गरिवी	प्रतिशत	२८	२८	२६	२४	२०

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

३.८.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा श्रम, रोजगार तथा गरिबी निवारण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२४००	२३००	१००	०	०	२४००	०	०
२०८०/८१	३७००	३७००	०	०	०	३७००	०	०
२०८१/८२	३९००	३९००	०	०	०	३९००	०	०

३.८.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना/उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	गरिवी न्युनीकरण कार्यक्रम	उत्पालनमुलक तथा श्रममुलक रोजगारका क्षेत्रमा युवा जनशक्तिको संलग्नता वढाउनु	सालबसाली	१००००	उत्पादनमुलक तथा श्रममुलक रोजगार श्रृजना मार्फत तीन वर्षमा कम्तिमा ८ प्रतिशत गरिवी घटेको हुनेछ ।

३.८.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गरिवी निवारणका लागी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना सम्बन्धी व्यवहारिक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुनेछ । नगरपालिका मा रोजगार सम्बन्धी अल्पकालीन, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन योजना तर्जुमा हुनेछ । रोजगारमुलक उद्योग तथा व्यवसायको प्रवर्द्धनका लागि निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित भएको हुनेछ , रोजगार प्रवर्द्धन नीति तथा कार्यक्रममा निरन्तरता नभएमा यसबाट अपेक्षा गरिएको नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहेको छ ।

परिच्छेद चार : सामाजिक क्षेत्र

यस परिच्छेद अन्तर्गत स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, सरसफाई, महिला, बालबालिका र सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद जस्ता उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिवर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

४.१ शिक्षा, कला, भाषा तथा सांहित्य

४.१.१ पृष्ठभूमि

पूर्ण साक्षर जिल्ला घोषणा भएको जिल्ला भएका कारण यो नगरपालिकामा पनि शैक्षिक गतिविधीहरु सन्तोषजनक नै छन । सुदुरपश्चिम विश्वविद्यालयको कृषि तथा विज्ञान संकायको पढाईहुने एकमात्र कलेज यसै नगरपालिकामा रहेको छ भने त्रिभुवन विश्वविद्यालयका आंगिक कलेज र १२ कक्षा सम्म पढाई हुने सामुदायिक तथा संस्थागत गरी २८ वटा विद्यालयहरु रहेका छन भने उच्च तथा प्राविधिक शिक्षा तर्फ ७ वाट कलेजहरु संचालनमा रहेका छन । यस क्षेत्रमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रदान गर्ने शिक्षण संस्थाहरूको विकास र विस्तार हुँदै गएका छ ।

नेपालको संविधानले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको सम्पूर्ण व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिएको हुँदा शिक्षामा सबै नागरिकको पहुँचको सुनिश्चिताका साथै गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु प्रमुख कर्तव्य हुन आएको छ । शिक्षाले रोजगारी र आयआर्जनको अवस्था सृजना गरी मानिसको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउनुका साथै सामाजिक र सांस्कृतिक विकास मार्फत् सभ्य समाजको निर्माण गर्नु नागरिकको सवैभन्दा नजिकको सरकार स्थानीय तह भएको हुनाले यस नगगरपालिकाको जिम्मेवारीका साथै कर्तव्य समेत हुन आउँछ । शिक्षामा गरेको लगानीले विकासको समग्र पक्षमा प्रभाव पर्ने हुँदा लगानी बृद्धि तर्फ राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय तहमा जोडदार आवाज उठ्दै आएको छ । प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तहसम्मको विद्यालय शिक्षालाई व्यवस्थित गरी विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच पुर्‍याई गुणस्तरीय सिकाइ उपलब्धि गराउनु, जनजीविकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने रोजगारमूलक, व्यवसायिक, प्रविधियुक्त र सीपमूलक शिक्षा प्रदान गर्नु, अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सबै नागरिकहरूलाई जीवन पर्यन्त सिक्ने वातावरण सृजना गरी शिक्षाको अवसर प्रदान गर्नु स्थानीय तहको मुख्य भूमिका रहन गएको छ । विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाई सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावकहरूको आकर्षण बढाउनुका साथै शिक्षामा लगानी गर्ने वातावरण सृजना गर्नुपर्ने अवस्था आएको छ ।

४.१.२ समस्या तथा चूनौति

शैक्षिक गुणस्तरको कमी र शिक्षामा सबै नागरिकको समान पहुँच हुन नसक्नु मुख्य शैक्षिक समस्या हो । सुदुरपश्चिम विश्वविद्यालयको एक मात्र विज्ञान तथा कृषि संकायको कलेज टीकापुरमै भएता पनि विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा अनुसन्धान तथा आविस्कारका लागि प्रोत्साहनको कमी रहेको छ । सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयबीच शैक्षिक गुणस्तरमा फरक रहेको छ भने सामुदायिक विद्यालयको शिक्षाप्रति नगरबासीको विश्वासमा कमी रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा दरबन्दी मिलान, शिक्षक समायोजन, नेतृत्व सबलीकरण, भौतिक पूर्वाधार विकास, विद्यालय व्यवस्थापन तथा अनुगमन प्रभावकारी हुन सकेको छैन । सबैकालागि गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु, विद्यालय भर्ना भएका विद्यार्थीको निरन्तरता कायम गर्दै अपेक्षित रूपमा सिकाइ उपलब्धि हासिल हुन नसकिएको, तहगत र विषयगत रूपमा सबै विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसकिएको, प्राविधिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको मूलधारको रूपमा विकास गर्न नसकिएको, र निजी क्षेत्रमार्फत् सञ्चालनमा रहेका संस्थागत विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा गुणस्तर कायम तथा

नियमित अनुगमन गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी बनाउन प्रोत्साहित गर्ने विषय पनि यथावत् नै छ । जीवनउपयोगी एवम् गुणस्तरीय शिक्षामा विपन्न, दलित, सीमान्तकृत र पिछडिएका समुदायहरूका लागि प्राविधिक शिक्षामा विशेष व्यवस्था गर्न सकिएको देखिदैन ।

४.१.३ सोच

नगरको सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि "गुणस्तरीय प्राविधिक र व्यावहारिक शिक्षाः नैतिकवान र सक्षम जनशक्ति उत्पादन"

४.१.४ उद्देश्य

१. शैक्षिक गुणस्तर कायम गरी शैक्षिक गन्तव्यका रुपमा विकास गर्नु,

२. शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउनु,

३. कक्षा कोठामा आर्जन गरेको ज्ञान र सीपलाई नवउद्यम र श्रमबजारसँग जोड्न सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अंगका रूपमा स्थापित गर्नु,

४. भाषा, साहित्य, कला तथा सङ्गीत क्षेत्रको संरक्षण, सम्वर्धन र विकासमा जोड दिनु ।

४.१.५ रणनीति

१. सबै क्षेत्र, वर्ग, समुदाय र उमेर समूहका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्ने

२. विभिन्न विश्वविद्यालय तथा अध्ययन संस्थानहरूसँग सम्बन्धन र सहकार्य बढाउँदै लैजाने,

३. सीमान्तकृत वर्गका बालबालिकाका लागि विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।

४. शिक्षा शाखालाई अत्याधुनिक प्रविधियुक्त शैक्षिक केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने,

५. विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र

६. मन्टेशोरी विधिबाट पठनपाठनकालागि मापदण्ड तोकी नक्साङ्कनका आधारमा स्थापना गर्ने,

४.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
पूर्व प्राथमिक तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९६	९६	९७	९७.५	९८
प्राथमिक तह खुद भर्ना	प्रतिशत	९६	९६	९७	९७.५	९८
माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर (९ देखि १२)	प्रतिशत	४५	४५	५०	५५	६०
महिला साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष उमेर)	प्रतिशत	९८	९८	९८.५	९९	९९.५
विद्युत्मा पहुँच भएका विद्यालय	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००
इन्टरनेटमा पहुँच विद्यालय	प्रतिशत	८०	८५	९०	९५	१००
खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सुविधा उपलब्ध विद्यालय	प्रतिशत	८०	८५	९०	९५	१००
अपांगमैत्री विद्यालयहरू	प्रतिशत	३५	४०	४५	५९	६०
पेशागत प्रशिक्षण प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	९५	९७	९८	९९	१००

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

४.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा शिक्षा उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत छ

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२४८७५०	२३५२००	१३५५०	०	३२१५३	२१५४००	११९७	०
२०८०/८१	२५५४५०	२४७१५०	८३००	०	३३०१९	२२१२०२	१२२९	०
२०८१/८२	२७३१५०	२६४८५०	८३००	०	३५३०७	२३६५२९	१३१४	०

४.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	विरेन्द्र विद्यालय मन्दिरको छात्रावास परिसरमा रत्न प्रसाद भवन निर्माण आयोजना	विद्यालय पुर्वाधार र शैक्षिक गुणस्तर कायम गरी नमुना विद्यालय स्थापन गर्ने	२०७९/८० देखि ०८०/८१ सम्म	५२५०	१ वटा छात्रावास निर्माण भएको हुनेछ
२	विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना	विद्यालय तहको शिक्षामा सवैको पहुंच स्थापित गर्ने	सालबसाली	२५८९००	सवै तहको भर्नादर १०० प्रतिशत पुगेको हुनेछ
३	माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक तहको शिक्षामा सवैको पहुंच स्थापित गर्ने	सालबसाली	९७१००	माध्यमिक तहको भर्नादर १०० प्रतिशत पुगेको हुनेछ
४	नमुना विद्यालय कार्यक्रम	विद्यालय पुर्वाधार र शैक्षिक गुणस्तर कायम गरी नमुना विद्यालय स्थापन गर्ने	सालबसाली	३००००	१ वटा नमुना विद्यालय स्थापना भएको हुनेछ।
५	आधारभुत शिक्षा कार्यक्रम	आधारभुत तहको शिक्षामा सवैको पहुंच स्थापित गर्ने	सालबसाली	२८६९००	आधारभुत तहको भर्नादर १०० प्रतिशत पुगेको हुनेछ।
६	सवैका लागि शिक्षा कार्यक्रम	शिक्षमा सवैको सर्वशुलभ पहुंच स्थापित गर्ने	सालबसाली	८२८००	सवैको शिक्षमा सहज पहुंच भएको हुनेछ।
७	मेयर प्रविधिक शिक्षा छात्रवृद्धि कार्यक्रम	गरिव विपन्न परिवारका वालवालिकाहरुको शिक्षामा पहुंच स्थापित गर्ने	सालबसाली	३३००	कम्तिमा पनि वार्षिक १०० जनाले छात्रवृति पाएका हुनेछन्।
८	अन्य शैक्षिक कार्यक्रम	शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्ने	सालबसाली	१०६००	शैक्षिक गुणस्तर कायमका सहयोग पुगेको हुनेछ
९	कला, भाषा, साहित्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम	कला भाष संस्कृतिको प्रवर्धन र जर्गेना गर्ने	सालबसाली	२५००	भाषा कला संस्कृतिको संरक्षण र जगेर्ना भएको हुनेछ।

४.१.९ अनुमान तथा जोखिम

संघीय शिक्षा ऐन तथा नियमावली जारी एवम् समयानुकूल परिमार्जन भएको हुनेछ। शैक्षिक क्षेत्रमा नविनतम विधि तथा प्रविधिको उपयोग भएको वढदैजानेछ। शैक्षिक क्षेत्रमा पर्याप्त पूर्वाधार विकास, आवश्यक जनशक्ति व्यवस्था, क्षमता विकासका अवसर, नवीनतम प्रविधिको उपयोग, अन्तर सरकार सहयोग र सहकार्य र सरोकारवाला बीचका् समन्वय, सहकार्य र साझेदारीको विकास जस्ता पक्षमा ध्यान दिन नसकेमा अपेक्षित नतिजा हासिम हुने देखिन्छ। उपरोक्त परिस्थिति निर्माण हुन नसकेका अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन कठिन हुनेछ।

४.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

४.२.१ पृष्ठभूमि

संघीय नेपालको संवैधानिक प्रावधान बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारबीच स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी अधिकारको बाँडफाँट भएको छ । प्रदेशले प्रदेशस्तरमा तथा स्थानीय तहले स्थानीय स्तरका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने कार्य तथा जनस्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी आएका छन् । यस क्षेत्रमा विशिष्टकृत एवम् उच्चस्तरीय स्वास्थ्य सेवाका अवसरहरु सरकारी तथा निजी स्वास्थ्य संस्थामार्फत स्थानीयस्तरमा नै उपलब्ध रहेको छ । हालका दिनमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच, स्वस्थ जीवन शैली तथा पोषणको क्षेत्रमा उल्लेख्य उपलब्धिहरु अझै हासिल हुनसकेका छैनन् । प्रति एक लाख जिवित जन्ममा मातृ मृत्युदर ९५ जना, नवजात शिशुको प्रति जिवित हजारमा ७ नवजात शिशुहरुको मृत्यु हुने र पांच वर्षमुनीको वाल मृत्यु दर प्रति हजारमा २२ रहेको छ । यसरी हेर्दा स्वास्थ सेवा लाई अझै गुणस्तरिय र सर्वसुलभ वनाउन जरुरी छ ।

यस नगरपालिकामा एक स्वास्थ्य शाखा र आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा शाखा गठन गरी नगरपालिका स्तरको जनस्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । नगरमा पहिलेदेखि नै सञ्चालन भई संघीय व्यवस्थापछि हस्तान्तरण भई आएका सबै स्वास्थ्य संस्था तथा त्यहाँबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको व्यवस्थापन गर्ने अवसर समेत नगरलाई प्राप्त भएको छ । यसबाट नगरअन्तर्गत प्रवाह हुने आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका विषयमा नीतिनियम तर्जुमा गर्ने, योजना बनाउने, कार्यान्वयन गर्ने, कार्यविधि र मापदण्ड निर्माणको जिम्मेवारी शाखाअन्तर्गत आएको छ । नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक व्यवस्थापन, औषधी तथा स्वास्थ्य सामग्रीहरूको आपूर्ति, स्वास्थ्यकर्मीहरूको परिचालन तथा सूचना व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य पनि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सहकार्यमा शाखाले नै गर्ने गरेको छ । समग्रमा हेर्दा यस क्षेत्रमा स्वास्थ्य तथा पोषणको क्षेत्रमा गुणात्मक सुधार हुँदै गएको छ ।

४.२.२ समस्या तथा चूनौति

स्वास्थ्य सेवाको विस्तार एवम् स्तरोन्नतीसँगै नसर्ने रोग तथा अस्वस्थकर जीवनशैली विस्तार स्वास्थ्य तथा पोषणको क्षेत्रका मुख्य चुनौतिका रुपमा खडा भएका छन् । नगरअन्तर्गत सबैभन्दा तल्लो तहको शहरी स्वास्थ्य केन्द्रदेखि माथिल्लो तहको अस्पताल सम्मका स्वास्थ्य संस्थाहरू सञ्चालनमा रहेको अवस्थामा नेपाल सरकारको आधारभूत स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी व्यवस्था २०७५ अनुसार सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ । स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने क्षमता, उपलब्ध जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, स्वास्थ्य उपकरण र प्राविधिक सामग्रीको व्यवस्थापनमा कमी रहेको छ । विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको कोभिड १९ को महामारीका कारण नगरपालिकाको ध्यान सोको रोकथाम र नियन्त्रणका उपायमा केन्द्रित हुँदा यस अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह हुने नियमित सेवाको गुणस्तर र प्रभावकारितामा पनि क्षयीकरण भएको छ । नेपाल सरकारको स्वास्थ्य बिमाअन्तर्गतका सेवा प्रभावकारी रूपमा प्रदान गर्ने जिम्मेवारीसमेत स्थानीय तहलाई नै आएको छ । नगरपालिका अन्तर्गतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रदान गरिएका आधारभूत तथा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवामा आम नागरिकको सहज पहुँच स्थापित गर्न र सेवाग्राहीको आवश्यकता अनुरूपको सहज सेवा प्रदान गर्न आवश्यक श्रोत, साधन तथा क्षमताको कमी रहेको छ ।

४.२.३ सोच

"आधारभुत तथा निशुल्क स्वस्थ्य, उत्पादनशील र जिम्मेवार नागरिक"

४.२.४ उद्देश्य

१. सबै वडाहरूमा निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र तोकिएका संस्थाहरूबाट आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको व्यवस्था गर्नु ।

२. सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायका नागरिकको आधारभुत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच वृद्धि गर्नु,
३. कोभिड लगायतका महामारीजन्य रोग एवम् सम्भावित विपद् जोखिमहरूको पहिचान, पूर्वतयारी, न्यूनीकरण एवम् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संयन्त्र र पूर्वाधार तयार गर्नु ।
४. स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापनका लागि निजी क्षेत्रका सरोकारवालासँगको साझेदारी र समुदायसँगको सहकार्य तथा समन्वयलाई सुदृढीकरण गर्नु ।
५. पोषण प्रवर्द्धन मार्फत स्वस्थ्य र उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्नु ।

४.२.५ रणनीति

१. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन तथा सेवाप्रदायकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
२. शहरी स्वास्थ्य केन्द्रहरू नभएका वडाहरूमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने तथा स्थापना भएका वडाहरूमा प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
३. स्वास्थ्य संस्थाहरूमा मापदण्डअनुसारका भौतिक पूर्वाधार तथा औजार उपकरणहरूको व्यवस्थापन तथा सुदृढीकरण गर्ने ।
४. स्वास्थ्य सम्बन्धी विपद् जोखम न्यूनीकरणका लागि आवश्यक व्यवस्था (कानुनी र संस्थागत) गर्ने ।
५. नागरिकमा दिगो र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्न निजी क्षेत्र र समुदायसँग सहकार्य गर्ने ।

४.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार जनस्वास्थ्य तथ पोषण उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
प्रति एकलाख जीवित जन्ममा मातृ मृत्युदर	जना	९५	९५	९२	९०	८८
दक्ष प्रसूतिकर्मीको सहयोगमा गराइएको बच्चा जन्मको अनुपात	प्रतिशत	९९	९९	९९	९९	९९
पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	जना	२२	२१	२०	१९	१८
नवजात शिशुको मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	जना	७	७	६	६	५
नयाँ एचआईभी संक्रमितको संख्या (प्रतिलाख)	जना	६६	६५	६३	६१	६०
क्षयरोग लाग्ने दर (प्रतिलाखमा)	जना	१०५	१०५	१०१	१००	९९
वार्षिक रुपमा आत्महत्याबाट हुने मृत्युदर (एक लाख जनसंख्यामा)	जना	२०	१७	१५	१०	५
परिवार नियोजनका साधन प्रयोग गर्ने प्रजनन उमेर (१५ देखि ४९ वर्ष उमेर) का महिला	प्रतिशत	५५	५५	५८	६०	६५
मापदण्डअनुसार चार पटक प्रसवपूर्व स्वास्थ्य/सेवा प्राप्त गर्ने महिला(जीवित जन्ममा)	प्रतिशत	७०	७०	७५	७८	८२
हेपाटाइटिस बी खोपको तीन डोज प्राप्त गर्ने शिशुहरूको प्रतिशत	प्रतिशत	९०	९२	९३	९५	१००
उच्च रक्तचापको औषधि सेवन गर्ने १५ वर्ष माथिको जनसंख्या	प्रतिशत	४०	४०	३९	३७	३५
घरवाट स्वास्थ्य सँस्थामा पुग्न ३० मिनेट वा सोभन्दा कम समय लाग्ने घरपरिवार	प्रतिशत	६५	६६	७०	७५	८०
स्वास्थ्य बिमामा सहभागी घरपरिवार	प्रतिशत	५५	५५	६५	७०	७५

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
राष्ट्रिय कार्यक्रमहरूमा समावेश गरीएका सबै खोप प्राप्तगर्ने लक्षित जनसंख्याको अनुपात	प्रतिशत	९०	९०	९०	९५	९९
कुल बजेटमा स्वास्थ्य क्षेत्रको बजेट	प्रतिशत	८	८	८	९	१०

स्रोतः जिल्ला जनस्वास्थको तथ्यांक तथा विभिन्न सर्वेक्षण प्रतिवेदन

४.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा स्वास्थ्य तथा पोषण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	५०३००	४७९००	२४००	०	८१००	४११००	११००	०
२०८०/८१	५४१५०	५४१५०	०	०	८७२०	४४२४६	११८४	०
२०८१/८२	५८२५०	५८२५०	०	०	९३८०	४७५९६	१२७४	०

४.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.स	उप-क्षेत्र/कार्यक्रम/आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	सर्वसुलभ प्राथमिक स्वास्थ सेवा प्रदान गर्ने	सालबसाली	२८०००	सबै ११ वटै वडामा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलव्ध भएको हुनेछ
२	आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम	आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली मार्फत स्वास्थ सेवा प्रवर्धन गर्ने	सालबसाली	२५७००	आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली मार्फत स्वास्थ्य लाभ गर्नेको दर १० प्रतिशतले वढेको हुनेछ
३	बहुक्षेत्रिय पोषण कार्यक्रम	कुपोषित वावालिकाको दर घटाउने	सालबसाली	४०००	हाल रहेको कुपोषणको दरमा ५० प्रतिशत न्युनता आएको हुनेछ
४	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन कार्यक्रम	स्वास्था सेवा सर्वसुलभ वनाउने	सालबसाली	९५००	सबै ११ वटै वडामा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलव्ध भएको हुनेछ
५	उपचारात्मक तथा महामारी रोग नियन्त्रण कार्यक्रम	स्वास्था सेवा सर्वसुलभ वनाउने	सालबसाली	२५०००	सबै ११ वटै वडामा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलव्ध भएको हुनेछ
६	होम टु हस्पिटल कार्यक्रम	संस्थागत सुत्केरी गर्न सहयोग गर्ने	सालबसाली	७००	संस्थागत सुत्केरी १०० प्रतिशत पुगाईनेछ
७	आमासँग उपमेयर सुत्केरी पोषण कार्यक्रम	गर्भवती महिला, सुत्केरी आमा र वालवालिकाको पोषण सुधार गर्ने	सालबसाली	३०००	कम्तिमा प्रतिवर्ष १०० जना सुनौला हजार दिने आमा तथा वच्चा हरुले पोषण सहयोग पाएका हुनेछन् ।
८	निशुल्क रक्त संचार सेवा कार्यक्रम	निशुल्क रक्त सेवा	सालबसाली	१८००	आपतकालीन रक्तसंचार सेवा चौविसै घण्टा उपलव्ध गाराईनेछ ।
९	परिवार कल्याण कार्यक्रम	परिवार नियोजन तथा परिवार कल्याण प्रवर्धन गर्ने	सालबसाली	३००००	परिवार नियोजन सेवा विस्तार भएको हुनेछ
१०	स्वाथ्य सेवा अन्य कार्यक्रम	स्वास्था सेवा सर्वसुलभ वनाउने	सालबसाली	३५०००	सबै ११ वटै वडामा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलव्ध भएको हुनेछ

४.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रस्तावित कार्यक्रमको लागि संस्थागत सुदृढीकरण, पर्याप्त स्रोत विनियोजन, स्वास्थ्य सामाग्रीको उपलब्धता, जनशक्ति व्यवस्थापन, अन्तर सरकार र सरोकारवाला बीच समन्वय हुन नसकेकमा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुन सक्छ। स्वास्थ्य पूर्वाधार, प्रयोगशाला, औषधि र खोप व्यवस्थापनमा अन्तर निकाय तथा सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता, सहकार्य र साझेदारी हुन नसकेमा भविष्यमा समेत कोभिड १९ जस्ता महामारीले जनस्वास्थ्य तथा नगरबासीको सामाजिक तथा आर्थिक स्थिति क्षय गर्न सक्ने जोखिम रहेको छ।

४.३ खानेपानी तथा सरसरफाई

४.३.१ पृष्ठभूमि

नगर क्षेत्रमा खानेपानी तथा सरसफाईको क्षेत्रमा उल्लेख्य पहल भएका छन्। आधारभूत खानेपानीमा पहुँच उपलब्ध रहेको घरपरिवार ७३ प्रतिशत रहेको छ भने ९८ प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय निर्माण भएको देखिन्छ। यो नगरपालिका शहरोन्मुख नगरपालिका भएकोले वजारक्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापन क्रमिक रुपमा समस्याका रुपमा वल्झिदै जाने सम्भावना उत्तिकै छ तसर्थ नगरपालिकाले व्यवस्थित फोहरमैला व्यवस्थापन केन्द्र निर्माणका लागी पहल थाल्न जरुरी छ। ग्रामिण क्षेत्रमा मानवसिर्जित फोहोर मैला घरघरमा नै व्यवस्थापन गर्ने गरिएको छ।

४.३.२ समस्या तथा चूनौति

आधारभूत तहको खानेपानीको सुबिधा ७३ प्रतिशत नगरबासीमा पुगेको भएतापनि खानेपानीको गुणस्तर कायम हुन सकेको छैन। खानेपानीको गुणस्तर सुनिश्तित गर्ने प्रसोधन संयन्त्रको सर्बत्र कमी रहेको छ। तीव्र रूपमा शहरीकरणका कारण खानेपानी तथा सरसफाईसँग सम्बन्धित सेवाहरूको माग दिनप्रति बढदै गएको छ। नगरको बजेट तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता सडक पुल जस्ता भौतिक पूर्वाधारको तुलनामा खानेपानी तथा सरसफाइ जस्ता सामाजिक पूर्वाधारमा तुलनात्मक रुपमा कम हुने गरेको छ। जनस्तरमा सरसफाई सम्बन्धी सचेतनाको कमीका कारण शहरी क्षेत्रको स्वच्छता कायम राख्न कठिन हुदै गएकोछ।

४.३.३ सोच

"स्वच्छ, सुरक्षित, सर्वसुलभ र दिगो खानेपानी सेवा तथा सुविधा"

४.३.४ उद्देश्य

१. सवै नागरिकको स्वच्छ खानेपानीमा सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्दै सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन गर्नु।
२. नगरपालिकाको एकीकृत ढल निकास तथा फोहरमैला प्रशोधन केन्द्रको मास्टर प्लान तथा विस्तृत योजना वनाई व्यवस्थित रुपमा कार्य शुरु गर्नु।

४.३.५ रणनीति

१. स्वच्छ खानेपानीका लागि एक घर एक धारा सुनिश्चित गर्नुका साथै सार्वजनिक स्थलहरूमा समेत सर्वसुलभ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने।
२. गरिबीको रेखामुनि रहेका र अस्थायी शौचालय प्रयोग गरेका घरपरिवारका लागि पक्की शौचालय निर्माण गर्न र सार्वजनिक स्थानहरूमा शौचालयको प्रबन्धका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने।
३. नगरपालिकाको एकीकृत ढल निकास तथा फोहरमैला प्रशोधन केन्द्रको मास्टर प्लान तथा विस्तृत योजना वनाई व्यवस्थित निर्माणका लागि अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वयमा काम गर्ने।

४.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
आधारभूत खानेपानी सुविधा उपलब्ध घरपरिवार	प्रतिशत	७३	७३	७५	८०	९०
शौचालय भएका परिपरिवार	प्रतिशत	९८	९८	९९	१००	१००
सुचारु खानेपानी आयोजना	संख्या	२	२	२	३	४
एक घर एक धारा भएका घरपरिवार	प्रतिशत	४०	४०	५५	६०	७०
सार्वजनिक शौचालय	संख्या	८	८	९	९	१०
नगरपालिकाबाट नियमित फोहर संकलन हुने शहरी घरपरिवार	प्रतिशत	५०	५०	५५	६०	६५
खानेपानी सुद्धता परिक्षण भएका आयोजना	प्रतिशत	२	२	२	३	४

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

४.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा खानेपानी तथा सरसफाई उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	४५००	४५००	०	०	३००	३५००	७००	०
२०८०/८१	४७००	४७००	०	०	३१४	३६५५	७३१	०
२०८१/८२	४८००	४८००	०	०	३२०	३७३३	७४७	०

४.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	खानेपानी सेवा विस्तार र पुनर्स्थापना कार्यक्रम	आधारभुत खानेपानी सेवा विस्तार गर्ने	सालबसाली	१२०००	आधारभुत खानेपानी सेवा उपलब्ध घरधुरी १० प्रतिशतले वढेको हुनेछ ।
२	खानेपानी र सरसफाई अन्य कार्यक्रम	आधारभुत खानेपानी सेवा विस्तार गर्ने	सालबसाली	२०००	आधारभुत खानेपानी सेवा उपलब्ध घरधुरीको संख्या १० प्रतिशतले वढेको हुनेछ र फोहरमैला व्यवस्थापनका लागी गुरुयोजान निर्माण भएको हुनेछ ।

४.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्ताव गरे अनुसार बजेट सुनिश्चितता भई आयोजना संचालन तथा मर्मतसंभार र स्तरोन्नति भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने देखिन्छ । जलवायु परिवर्तबाट खानेपानीको स्रोत पर्ने नकारात्मक प्रभाव, आयोजनाको ढिला निर्माण र उचित व्यवस्थापन व्यवस्थित बसोबास, तरल तथा फोहारमैलाको उचित व्यवस्थापन, प्रदूषण आदिलाई खानेपानी तथा ससरफाई सम्बन्धी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने जोखिम पक्षको रुपमा आँकलन गरिएको छ ।

४.४ महिला, बालबालिका, सामाजिक संरक्षण तथा समावेशीकरण

४.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामै लैंगिक विभेद अन्त्य गरी समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । नगरपालिकाले लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा समानुपातिक समावेशी र न्यायोचित वितरण गर्ने उद्देश्यका साथ वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने अभ्यासलाई निरन्तरता दिइ रहेको छ । नगरपालिकाले आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेको वर्गको महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, सीमान्तकृत नागरिकहरू समेतलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ । आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पिछडिएको वर्गका लागि केहि विशेष कार्यक्रम कार्यान्वयनमा छन् । सामाजिक कुप्रथाका रूपमा रहेका बालविवाह, बहुविवाह जस्ता कुप्रथा र कुरितिको अन्त्य गर्दै बालहिंसा, लैंगिक हिंसा मुक्त शहर बनाउन नगर प्रतिवद्ध देखिन्छ । गत वर्षको मात्रै तथ्यांक हेर्ने हो भने पनि ८४ वटा महिला हिंसा र ६ वटा यौनहिंसाका घटनाहरु ईलाका प्रहरी कार्यालयमा दर्ता भएको देखिन्छ भने कतिपय यस्ता घटनाहरु घरपरिवार वा समाजमै दवित अवस्थामा रहने गरेका छन । महिला हिंसा, यौन हिंसा तथा वलात्कार जस्ता जघन्य अपराधका घटनाहरु अझै पनि खुलेर वाहिर आउने सकेका छैनन ।

लक्षित वर्गका लागि सीप विकास तथा रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएकोछ । यस नगरपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र लक्षित वर्गको सशक्तीकरण क्षेत्रमा काम गर्ने केहि गैरसरकारी क्षेत्रका संस्थाहरु पनि क्रियाशील रहेका छन् ।

नगरपालिकाले महिला र लक्षित वर्गका लागि आमासंग उपमेयर र हाम्री छोरी प्यारी छारी जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ । लैंगिक हिंसाविरुद्धको अभियानका लागि १६ दिने अभियानलाई यस नगरले समेत महत्वका साथ संचालन गर्दै आएकोछ ।

४.४.२ समस्या तथा चूनौति

यस नगरपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमा हालका दिनमा सकारात्मक प्रयास भए तापनि लक्षित वर्गको अवस्थामा अपेक्षाकृत सुधार हुन सकेको छैन । नगरपालिकामा महिला, बालबालिका र लक्षित वर्गमैत्री पूर्वाधार, नीति, नियम र संरचनाको अझै कमी रहेको छ । एकल महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, दलित, ज्येष्ठ नागरिक तथा महिलाप्रतिको सोच र व्यवहार अझै पनि सकारात्मक बन्न सकिरहेको छैन । लक्षित वर्गका महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्तिहरुमा हिंसाजन्य व्यवहार कायमै रहेको देखिन्छ । लक्षित वर्गमा अधिकार र कर्तव्यसम्बन्धी सचेतनामा कमी रहेको छ । महिलामा बहुकार्य बोझको अवस्था कायमै छ । लक्षित वर्ग सशक्तीकरण र क्षमता विकास कार्यक्रम प्रभावकारी हुन नसक्दा उनीहरूको अवस्थामा आशातित सुधार हुन सकेको छैन । बालश्रम र हिंसा उत्मूलन हुन सकेका छैनन् । लक्षित वर्गमा आत्मविस्वासको कमी रहेको छ । सामाजिक सुरक्षा वृत्ति वितरणमा समस्या र गुनासो कायमै रहेको छ ।

लक्षित वर्गका लागि तर्जुमा गरिएका कार्यक्रमहरूबाट अपेक्षित प्रतिफलमा प्राप्त हुन भने सकेको छैन । लक्षित वर्गमा स्वरोजगारीका अवसर तथा आत्मनिर्भरतामा कमी रहेको छ । पिछडिएको वर्गमा कानुन तथा अधिकार सम्बन्धमा जानकारीको कमी रहेको छ । आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागितामा कमी छ भने प्रभावशाली उपस्थिति रहेको छैन ।

४.४.३ सोच

“विभेदरहित, समतामूलक, समृद्ध, सुखी र सभ्य समाजको निर्माण”

४.४.४ उद्देश्य

१. सबै प्रकारका भौतिक पूर्वाधार संरचनाहरू तथा नीतिगत संरचनाहरूमा महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक एवम् अपांगतामैत्री प्रावधानहरू सुनिश्चित गर्दै समावेशी विकासको नीति अवलम्वन गरी लागु गर्नु ।

२. लक्षित वर्गको आर्थिक तथा जीवनोपयोगी अधिकार सुनिश्चित गर्दै सम्मानित जीवनको अधारशिला तयार गर्नु ।

३. विभेद, हिंसा तथा कुप्रथा अन्त्य गर्न नीतिगत सुधार र व्यावहारिक प्रयत्न प्रभावकारी गर्नु ।

४.४.५ रणनीति

१. दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख भई नगरपालिकालाई महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा अपांगतामैत्री शहरका रूपमा विकास गर्न लैंगिक समानता सम्बन्धी क्षेत्रगत नीति, कानुन, संरचना, रणनीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने ।

२. अब निर्माण हुने सबै प्रकारका सार्वजनिक तथा ठूला व्यापारिक भवन तथा सार्वजनिक स्थलहरू बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, तथा अपांगतामैत्री सुनिश्चित हुने गरी नीति निर्माण गरिने ।

३. लक्षित वर्गका लागि गुणस्तरीय, व्यावसायिक सीपमूलक र जीवनपयोगी तालिमको सुनिश्चितता गर्ने ।

४. लक्षित वर्गको आर्थिक अवस्थामा सुधार गर्न सशक्तीकरणका कार्यक्रम सञ्चाालन गरिने ।

५. समाजमा भएका सबै प्रकारका हिंसा, कुप्रथा र दुर्व्यवहार न्यूनीकरणका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि निर्माण गर्ने ।

४.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
वार्षिक रूपमा घरेलु हिंसाअन्तर्गत दर्ता भएका प्रहरी मुद्दा	संख्या	८४	७८	७०	६५	६०
नगरभित्र रहेका सडक बालबालिका	संख्या			०	०	०
बाल यौनहिंसामा परेका बालिका	संख्या	३	३	२	१	०
नगरभित्र रहेका बालगृह	संख्या	०	०	०	१	१
यौनहिंसामा परेका १५ वर्ष र माथिका महिला, किशोरी र बालबालिका	प्रतिशत	६	१३	१०	८	५
बेचविखनमा परेका महिला, किशोरी र बालिका	संख्या			०	०	०
नगरसभामा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३८	३८	३८	३८	३८
कार्यपालिकामा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३१.५७	३१.५७	३१.५७	३१.५७	३१.५७
व्यवस्थापकीय पदहरूमा महिलाको अनुपात	अनुपात	१७	१७	१७	१७	१७
नगरस्तरीय समिति तथा संयन्त्रमा महिलाको सहभागिता	प्रतिशत	३३	३३	३३	३५	४०
सहकारी क्षेत्रको नेतृत्वमा महिलाको सहभागिता	प्रतिशत	३३	५०	६०	६५	७०
जमिनमाथिको सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व भएको घरपरिवार	प्रतिशत	२०	२०	३०	३५	४०

स्रोत: विभन्न सर्वेक्षण प्रतिवेदन, ईलाका प्रहरीवाट प्राप्त सुचना तथा संस्थागत तथ्यांक

४.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा महिला, बालबालिका तथा समावेशीकरण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुंजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१०७५०	१०७५०	०	०	५०००	५०००	७५०	०
२०८०/८१	११४००	११४००	०	०	५३०२	५३०२	७९६	०
२०८१/८२	१२०००	१२०००	०	०	५५८१	५५८१	८३८	०

४.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं	कार्यक्रम तथा योजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	हाम्री छोरी प्यारी कार्यक्रम	गर्भमै लिंग पहिचान गरी भ्रुण हत्या निरुत्साहन गर्नु	सालबसाली	३५००	गर्भपतन गर्ने दरका ५० प्रतिशतले कमि हुनेछ
२	उपमेयर अनाथ सहायता कार्यक्रम	अनाथ वालवालिका संरक्षणमा टेवा पुर्‍याउनु	सालबसाली	३५००	अनाथ वालवालिका को संरक्षण हुनेछ।
३	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण कार्यक्रम	सामजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण व्यवस्थापन गर्नु	सालबसाली	२९००	व्यक्तिगत घटना दर्ता अनलाईन भएको हुनेछ।
४	सामाजिक संरक्षण तथा समावेशीकरण सम्बन्धी अन्य कार्यक्रम	विकासका हरेक गतिविधीमा समाजिक समावेशीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नु	सालबसाली	२४२५०	विभिन्न समिति उपसमिति लगायत हरेक संरचनामा कम्तिमा ४० प्रतिशत महिला सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

४.४.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

यससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा प्राथमिकताकासाथ बजेट विनियोजन, व्यवहारिक कार्यक्रम तथा नीतिगत परिवर्तन, यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकाय तथा संरचनाको क्षमता विकास तथा क्रियाशिलता नभएमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्दछ।

४.५ युवा ,खेलकुद तथा नवप्रवर्तन

४.५.१ पृष्ठभूमि

नगरमा १५ देखि ४९ वर्ष समूहका युवा जनशक्तिको अनुपात ५३ प्रतिशत रहेकोछ जसमध्ये रोजगारीमा नरहेको युवा जनशक्तिको अनुपात ३७ रहेकोछ । यस क्षेत्र पूर्वाधार तथा अवसरका हिसाबले पनि अध्ययन, व्यवसाय सञ्चालन र खेलकुदको क्षेत्रमा उर्वर रहेको छ । फुटबल, भलिबल, क्रिकेट जस्ता खेलमा यस क्षेत्रकादर्जनौं खेलाडीहरूले राष्ट्रिय रूपमा सफलता हासिल गरिसकेका छन् । व्यापार, उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रमा युवा सहभागिता उच्च रहेको छ। युवा तथा खेलकुद क्षेत्रको सम्भावना र विगतका कदमको सिकाइलाई आत्मसात् गरेर नगरले खडक स्मृती रंगशाला निर्माणलाई प्राथमिकतामा राखेकोछ । नगरले सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र युवा जनशक्तिलाई तुलनात्मक लाभको नयाँ क्षेत्रका रूपमा पहिचान गरिएको छ। विद्यमान युवा जनशक्तिलाई सूचना प्रविधि (आईसीटी) र कृत्रिम बौद्धिकता (आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स-एआई) जस्ता क्षेत्रसँग जोडेर आर्थिक विकास र सामाजिक रूपान्तरणको संवाहकका रूपमा स्थापित गर्ने अवसर नगरसँग

रहेको देखिन्छ । तसर्थ नगरले टीकापुरलाई सिर्जनशील, स्मार्ट र समुन्नत शहरका रूपमा विकास गर्न युवा उद्यमीहरूलाई सूचना प्रविधिमैत्री उद्यमशीलता र व्यावसायिक खेलकुदप्रति आकर्षित गर्नु आवश्यक छ ।

४.५.२ समस्या तथा चूनौति

युवा पलायन, खेलाडीको प्रतिस्पर्धी क्षमतामा कमी, युवा वेरोजगारी, दुर्वसन र वैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण युवा तथा खेलकुद क्षेत्रका मुख्य समस्याहरु हुन् । युवा वर्गमा परम्परागत कृषि तथा घरेलु व्यवसायमा स्वभाविक आकर्षण रहेको छैन । विभिन्न तहका सरकारबीच युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी योजना कार्यान्वयन एवम् समान प्रकृतिका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न एकआपसमा सामञ्जस्यको अभाव छ । स्तरीय खेल प्रशिक्षणमा कमी, खेलमा व्यावसायिकता कमी र खेलाडीको भविश्यको अनिश्चिताका कारण खेल क्षेत्रमा आशातित सफलता हासिल गर्न सकिएको छैन । पर्यटन क्षेत्रको विस्तार तथा प्रवर्द्धनका लागि युवा परिचालन तथा खेलकुद गतिविधिसँगको गतिशील सम्बन्ध स्थापित हुन सकेको छैन । खेलकुदलाई समय बिताउने माध्यमका रूपमा मात्र नलिएर खेलकुद आर्थिक उपार्जन र जीवन निर्वाहको आधारको रुपमा स्थापित गर्ने काम चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।

४.५.३ सोच

"युवाको सिर्जनशीलता, व्यावसायिकता तथा सर्वाङ्गिण विकास"

४.५.४ उद्देश्य

१. युवालाई उद्यमशील, सृजनशील र जिम्मेवार नागरिक बन्ने वातावरण निर्माण गर्नु ।

२. नगरपालिकालाई परम्परागत, साहसिक र व्यावसायिक खेलकुदको आकर्षक केन्द्रका रूपमा विकास गर्नु ।

४.५.५ रणनीति

१. युवाहरूमा सामाजिक भावना, सिर्जनशीलता, उद्यमशीलता र नेतृत्व क्षमता विकासका लागि नियमित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

२. युवाहरूलाई विश्वस्तरमा भइरहेका नवीनतम र सिर्जनात्मक गतिविधिहरूमा अद्यावधिक बनाई राख्ने ।

३. नीति, कानून तथा संरचना र विकास प्रक्रियामा युवाको समावेशीकरण र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

४. खेल गतिविधिहरूको वार्षिक क्यालेन्डर बनाएर नियमित रूपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु ।

५. खेलकुदलाई टिकापुरको पर्यटन उद्योगसँग जोडेर विकास र प्रवर्द्धन गर्नु ।

६. प्रतिभाबान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्नु ।

४.५.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाई	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
रोजगारीमा नरहेका १५ देखि २४ उमेर समूहका युवाको अनुपात	प्रतिशत	३७	३६.३	३६	३५	३३
प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम प्राप्त युवा तथा वयस्य (वार्षिक)	संख्या	१००	१२०	१५०	१८०	२००
सक्रिय युवा परिषद तथा युवा संजाल	संख्या	०	०	०	०	१
कभर्ड हल र स्तरीय खेलकुद मैदान	संख्या	१	१	१	१	२
खेल प्रशिक्षणमा सहभागी युवा	संख्या					
वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	पटक	३	४	५	५	६

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

४.५.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा युवा तथा खेलकुद उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३६००	३६००	०	०	१६००	२०००	०	०
२०८०/८१	३७००	३७००	०	०	१६४४	२०५६	०	०
२०८१/८२	३७००	३७००	०	०	१६४४	२०५६	०	०

४.५.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि	कुल लागत (रु. हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन कार्यक्रम	नगरमा युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन सम्बन्धी गतिविधी विस्तार भएको हुनेछ ।	सालबसाली	११०००	वार्षिक ६ पटक खेलकुद प्रतियोगिता संचालन भएका हुनेछन् ।

४.५.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि बजेटको यथोचित व्यवस्था, यससँग सम्बन्धित निकायको संस्थागत विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन र खेलाडीलाई प्रोत्साहन नभएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन सक्छ ।

परिच्छेद पाँच : पूर्वाधार क्षेत्र

यस क्षेत्र अन्तर्गत आवास, भवन तथा शहरी विकास, सडक, पुल तथा यातायात, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा, सूचना, सञ्चार, विद्युतीय सुशासन लगायतका उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिवर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ बस्ति विकास ,आवास, भवन तथा शहरी विकास

५.१.१ पृष्ठभूमि

टीकापुर नगरपालिकाको शहरीकरण दर वार्षिक ३.३३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । सेवा, सुविधा तथा अवसरको उपलब्धताले अन्य क्षेत्रबाट बसाइसराइ गर्ने प्रवृति व्यापक हुँदै गएको छ । नगरको २६ प्रतिशत जनसंख्या मुख्य शहरी क्षेत्रमा र बाँकी ७४ प्रतिशत जनसंख्या अरु ग्रामीण क्षेत्रमा फैलिएको छ ।

नेपालका अन्य शहरमा जस्तै टीकापुर पनि सडक सञ्जालको विस्तार कृषियोग्य भूमि घट्ने र भवन निर्माण बढेर बजार विस्तार हुँदै आएको देखिन्छ । नगरले बस्ती विकास मापदण्डमार्फत् यहाँको मुख्य व्यापारिक केन्द्रका साथै अन्य भू-उपयोग व्यवस्थित गर्ने प्रयास गरेको छ । टीकापुर नगरपालिकामा ९८.८ प्रतिशत नागरिकको आफ्नै घर छ भने १.२ प्रतिशत भाडाको घरमा बस्छन् । शहरोन्मुख क्षेत्रहरूमा आधुनिक (सिमेन्ट तथा कंक्रिटबाट निर्मित) घरहरूको बाहुल्य देखिन्छ भने ग्रामीण क्षेत्रहरूमा ढुङा-माटोका घर निर्माणको प्रचलन कायमै रहेको छ ।

५.१.२ समस्या तथा चूनौति

भूउपयोग क्षेत्र निर्धारणसमेत भूउपयोग योजनाको कमीका कारण अव्यवस्थित रुपमा जग्गा प्लटिङ भइरहेकाले भवन निर्माण मापदण्ड पालना र व्यवस्थित एवम् सुरक्षित बस्ती निर्माणमा चुनौति थपिएको छ । राष्ट्रिय भूउपयोग नीति २०७२ अनुसार भूउपयोग योजना र क्षेत्र निर्धारण गरी सो अनुसार बस्ती विकास र भवन तथा भौतिक विकास योजना तर्जुमा र पूर्वाधार विकास तथा संरचना निर्माण, औद्योगिक र ग्रिनबेल्टकालागि नीतिगत, कानुनी, प्रक्रियागत र प्राविधिक ढाँचा तयार हुन सकेको छैन । शहरीकरणको अनुपातमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास न्यून रहेको छ भने जग्गाको अनियन्त्रित खण्डीकरणको र अव्यवस्थित भवन निर्माणको अभ्यास निरन्तर रहेको छ ।

५.१.३ लक्ष्य

“नगरलाई सकरात्मक भू-उपयोग सहितको सुव्यवस्थित नगर बनाउने ।”

५.१.४ उद्देश्य

१. नगरको वडा तहका सीमा भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) आधारमा अद्यावधिक/परिमार्जन गर्नु
२. ऐलानी, सार्वजनिक र सरकारी जग्गामा बसोबास गर्ने सुकुम्बासी परिवारलाई सुरक्षित पुनःस्थापना तथा उक्त जमिनहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।
३. नगरपालिकाभित्र रहेका हरेक पूर्वाधार/भवनको तथ्याङ्क संकलन सम्पन्न गरी निरन्तर अद्यावधिक गर्नु ।

५.१.५ रणनीति

१. आवश्यकता अनुसार पुनःविकास क्षेत्र/स्थान पहिचान, पुनःविकास योजना तर्जुमा, र पुनःविकास बजेट सुनिश्चित गरिनेछ।

२. निजी जमिन प्लटिङ गर्दा नगरपालिकाको सडक, ढल, विद्युत, पानी आदि सेवाको सञ्जालसँग मेल हुने गरी नगरपालिकामा निवेदन दिएपश्चात, नगरपालिकाको मूल्याकंन र स्वीकृति भएपछि मात्र मालपोत/नापी कार्यालयमा सिफारिस हुनेछ।

३. नगरपालिकाबाट भवन अनुमति प्राप्त भवनहरूको थप तथ्याङ्क व्यवस्थित गर्नुका साथै भवन अनुमति नभएको संरचनाहरूको हकमा स्वीकृति लिन प्रोत्साहन गरिनेछ।

४.नगरपालिकाको भवन अनुमति प्रणालीलाई (Building Permit System) वैज्ञानिक तथा डिजिटल माध्यममा ल्याई सर्वसाधारणले सहज रूपमा आवेदन प्रक्रिया, आवेदन माथि भएको प्रगती (Process Tracking) आदिको जानकारी लिन मिल्ने व्यवस्था गरिनेछ।

५. आधुनिक विधिमा घर नम्बर प्रणाली थालनी गरी प्रयोगमा ल्याइनेछ।

५.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
मापदण्ड र भूकम्प प्रतिरोधी प्रबिधि अनुसार बनेका आवासीय भवन	प्रतिशत	१७	१७	२०	३०	५०
गरिब बस्तीहरू र अवैध जमिनमा बसोबास गर्ने जनसंख्या (हजारमा)	संख्या	९९३२	९९३२	७०००	६०००	५०००
सुरक्षित घरहरूमा बसोबास गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	६७	६७	७०	७५	७०
सुरक्षित सार्वजनिक यातायातको उपलब्धता	प्रतिशत	६०	६५	७०	८०	९०
घरवाट ३० मिनेटको पैदलयात्रामा पक्की सडकको पहुँच	प्रतिशत	५०	६०	६५	७०	८०
सिमसार व्यवस्थापन योजना तयार गरी लागु भएका तालहरूको	संख्या	०	०	०	०	०
मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका कार्यालय, विद्यालय तथा स्वास्थ्य भवन	प्रतिशत	६०	६५	७०	७५	८०

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

५.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा आवास, भवन तथा शहरी विकास उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२८३००	०	२८३००	०	०	२८३००	०	०
२०८०/८१	२८५००	०	२८५००	०	०	२८५००	०	०
२०८१/८२	३४०००	०	३४०००	०	०	३४०००	०	०

५.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि	कुललागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सुरक्षित आवास कार्यक्रम (मगर बस्ति र दलित वस्ति, वडा नम्बर ७)	अतिविपन्न मगर तथा दलित वस्तिमा खरको छाना मुक्त गरि सुरक्षित आवास व्यवस्था गर्ने	सालबसाली	६५०००	कम्तिमा पनि २५वटा सुरक्षित घरहरु वनि आवश्यक पुर्वाधारहरु सहितको सुरक्षित वस्ति निर्माण भएका हुनेछन् ।
२	एकिकृत बस्ती र शहरी विकास तथा भवन निर्माण कार्यक्रम	सुरक्षित भवन, एकीकृत बस्ती तथा व्यवस्थित शहरी विकासको पूर्वाधार तयार गर्नु	सालबसाली	२५८००	कम्तिमा पनि २५वटा सुरक्षित घरहरु सहितको सुरक्षित वस्ति निर्माण भएका हुनेछन

५.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सडक तथा भवनको मापदण्ड तयार हुनेछ । भूउपयोग, आवास, वस्ती विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्डको परिपालनामा अभिवृद्धि हुनेछ । भूस्वरुपमा परिवर्तन हुने, शहरीकरणका कारण फोहोरमैलाको विसर्जन र वातावरणीय ह्रासमा वृद्धि भई नगर क्षेत्रको सुन्तरता, हरियाली र स्वच्छतामा ह्रास आउने जोखिम रहेकोछ ।

५.२ सडक, पुल तथा यातायात

५.२.१ पृष्ठभूमि

महेन्द्रराजमार्गको लम्कि चोकवाट टीकापुर वजार सम्म आउने पुरानो जिर्ण सडक हाल स्तरोन्नतीको क्रममा रहेको, आगामी आर्थिक वर्ष भित्र निर्माण सम्पन्न हुने गरी काम भईरहेको छ । नगरपालिकाको पहिलो प्राथमिकता भएका सडकहरुको स्तरोन्नती गरी गुणस्तरीय सडकल संजाल वनाई हरेक वडालाई नगरको केन्द्रसँग जोडनु रहेको छ साथै नगर भित्र नगर चक्रपथ तयार गरि व्यवस्थित शहरका रुपमा यस नगरलाई रुपान्तरण गर्ने लक्ष्यका साथ डिपीआर निर्माण भैसकेकोछ । हाल नगरपालिका क्षेत्र भित्र ५७ किमि कालोपत्रे सडक रहेको छ भने २३० किमि ग्रावेल र २४९ किमि मिश्रित सडक संजाल सहित नगरका सबै वडाहरूमा सडक सञ्जाल विस्तार भएकोछ । प्रमुख शहरी क्षेत्र र आसपासका क्षेत्रहरूमा सार्वजनिक बस, ट्याक्सी तथा अन्य सवारीसाधनको संख्या बढ्दै गएकोछ । टीकापुर बजारमा व्यवस्थित नयाँ बसपार्क तयार भई सञ्चालनको क्रममा रहेकोछ ।

५.२.२ समस्या तथा चूनौति

प्रमुख शहरी क्षेत्र, बजार र आवास क्षेत्रमा निर्माण भएका सडकहरूमा ढल, नाली तथा फोहोरमैलाको व्यवस्थापनमा कमी रहेको छ । कतिपय ठाउँमा नगरपालिकाले निर्धारण गरेको सडक अधिकार क्षेत्रभित्र घर, पर्खाल, विद्युत तथा टेलिफोनको पोलहरू र खानेपानीको लाइनहरू रहेको र विद्युतीय तार अन्डरग्राउन्ड नभई तारहरू छरिएकाले नगर क्षेत्रको सुन्दरता घटेको छ । ग्रामीण क्षेत्रमा कच्ची सडकमा निर्भर रहनुपर्ने अवस्था रहेको छ । सडक निर्माण तथा यातायात सञ्चालनमा वातावरणीय पक्ष, गुणस्तर र मापदण्डको पालना हुन सकेको छैन । वातावरणीय संरक्षणको उपाय अवलम्बन र आर्थिक तथा सामाजिक विश्लेषण बिना सडक निर्माण गर्ने क्रम बढ्दै गइरहेको छ ।

५.२.३ लक्ष्य

नगरवासीलाई दिगो, भरपर्दो र सुरक्षित यातायातका पूर्वाधार र सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने

५.२.४ उद्देश्य

१. नगरका सडक पूर्वाधारलाई व्यवस्थित र पहुँचयोग्य बनाउनु ।

२. सडक निर्माणलाई भू-उपयोग योजना अनुकुल बनाउँदै लागत प्रभावकारिता हाँसिल गर्नु ।

३. यातायातका कार्यक्रम विस्तार गर्दा समुदायमा पर्ने नकारात्मक भौतिक र वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्नु

४. सार्वजनिक यातायातको सहज र सरल पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।

५. सडक र यातायातलाई सुरक्षित बनाउनु ।

६. यातायात सेवा प्रवाहको नगरको क्षमता विकास गर्नु ।

५.२.५ रणनीति

१. सडक सञ्जाल निर्माण र विस्तार गर्दा अधिकतम नगरबासीलाई नगरभित्र र बाहिरको आवत जावतमा सहजीकरण गर्ने गरी आर्थिक, सामाजिक तथा वातावरणीय पक्षहरूमा पर्याप्त ध्यान दिई सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

२. हरेक सडक तथा यातायातको कार्यक्रम बनाउँदा महिला, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँचमा पर्याप्त ध्यान दिने ।

३. नगरपालिकाभित्र एकीकृत तवरले यातायातको सुविधा पुऱ्याउन नगर यातायात गुरुयोजना (MTMP) तयार गरी र सडक सञ्जाल निर्माण तथा विस्तार गर्दा MTMP अनुरूप निर्माण, मर्मतसंभार र स्तरोन्नति गर्ने ।

४. सडक पूर्वाधार निर्माण गर्दा उपयुक्त डिजाइन गरी सडकको आधिकारिक रूपमा तोकिएको कार्यात्मक वर्गीकरण प्रणाली प्रयोग गर्ने ।

५. हरेक सडकको सेवा स्तर न्यूनतम सेवा स्तरभन्दा कम हुन नदिन डिजाइन तथा निर्माणमा उपयुक्त प्राविधिक विधि अपनाइने ।

६. यातायातका पूर्वाधार र सेवाका कार्यक्रम तय गर्दा भू-उपयोग योजनामा तालमेल मिल्ने गरी आवास क्षेत्रमा सार्वजनिक यातायातको पहुँच सुनिश्चितता हुने कुरामा मुख्य प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।

७. टीकापुर विमानस्थलको भौतिक पूर्वाधार, एयरपोर्ट सञ्चालनका प्रभाव सम्बन्धमा सामुदायस्तरमा पर्याप्त छलफल र प्राविधिक परामर्शका आधारमा विमानस्थल रहने स्थान विस्तार गरी टीकापुर विमानस्थल सञ्चालन ल्याइने र आपतकालीन यातायात र वैकल्पिक यातायात सेवाका रूपमा हवाई सेवा शुरु गर्न समन्वयात्मक प्रयास गर्ने ।

८. सडक क्षेत्र सुरक्षाको लागि नेपाल प्रहरीसँगको समन्वयमा उपयुक्त स्थानमा सीसी क्यामेरा जडान र व्यवस्थापन गर्ने ।

९. नगरका प्राविधिक जनशक्तिलाई आवश्यक पर्ने उपकरणको उपलब्धता गराइनुका साथै कार्यसम्पादनमा आधारित पुरस्कार र क्षमता विकास पद्धति विकास गर्ने ।

५.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१२ महिना सञ्चालन हुने सडकको २ किमि वरपर बसोबास गर्ने जनसंख्याको अनुपात	प्रतिशत	७०	७०	७५	८०	९०
सडक घनत्व (किमि, वर्ग कि.मि.)	कि.मि.					
कंक्रिट सडक	कि.मि.	०	०.१८	०.५	१	२
कालोपत्रे सडक	कि.मि.	५७	६०	६५	७०	८०
ग्राभेल सडक	कि.मि.	२३०	२६३	२८०	३००	३५०
मिश्रित सडक	कि.मि.	२४९	२५०	२५५	२६०	२७०
राजमार्ग	कि.मि.	०	०	०	०	०
धुले सडक	कि.मि.	३९	३९	४०	४५	५०
कुल सडक लम्माई	कि.मि.	५७५	६१२.१८	६४०.५	६७६	७५२

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

५.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सडक, पुल तथा यातायात उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२३८२४७	०	२३८२४७	०	२१४४७	२०७८००	९०००	०
२०८०/८१	२५१५००	०	२५१५००	०	२०२६२	२२१६३९	९५९९	०
२०८१/८२	२६००००	०	३४०००	०	२०९४७	२२९१२९	९९२४	०

५.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.स	कार्यक्रम/आयोजना वा उपक्षेत्र	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु.हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	सडक कालोपत्रे आयोजना वडा नम्बर १, २, ३,	बाह्रै महिना चल्ने व्यवस्थित सडक संजाल विस्तार गर्नु	सालबसाली	३२०००	थप ५ किमि सडक थप कालोपत्रे भएको हुनेछ।
२	सडक ग्राभेल आयोजना	नगरस्तरीय सडकको स्तरोन्नति गरी यातायात सुचारु बनाउनु	सालबसाली	४९०००	५० किमि सडक थप ग्राभेल भएको हुनेछ।
३	सडक, पुल तथा निर्माण, मर्मतसंभार स्तरोन्नती कार्यक्रम	सडक स्तरोन्नति गरी यातायातलाई सहज बनाउनु	सालबसाली	६६६२९७	निर्माण भएका सवै सडकमा वार्हे महिना यातायात सुचारु हुनेछ।

५.२.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

संघीय शासन प्रणाली अनुसार तीन तह बीच नीति, कार्यक्रम बीच सामाञ्जस्यता, समन्वय र सहकार्यमा आयोजना कार्यक्रम छनौट र कार्यान्वयन हुनेछ। नगर गौरव, रुपान्तरणकारी, विस्तृत आयोजना प्रस्ताव तयार भएका, क्रमागत, वहुवर्षीय, कार्यान्वयनका लागि तयार भएका आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्तावित भए अनुसार बजेट विनियोजन भई खरिद प्रक्रिया अनुसार आयोजना कार्यक्रम कार्यान्वयन हुनेछन्। संभाव्यता तथा वातावरणीय अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता, उपभोक्ता तथा सरोकारवालाको सहभागितामा आयोजना व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ।

५.३ जलस्रोत, विद्युत तथा उर्जा

५.३.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय प्रशारण लाईनको महेन्द्रनगर चिसापानी खण्डको मुख्य प्रशारण लाइनबाट प्रशारित विद्युत नै यस क्षेत्रको मुख्य विद्युत आपुर्तिको श्रोत हो अन्य वैकल्पिक उर्जा तर्फ ग्रामिण भेगहरुमा सोलारको प्रयोग पनि भएको पाईन्छ तर यसको प्रयोग विद्युत विस्तार संगै घटदै गएकोछ। वढदो विद्युत खपतलाई व्यवस्थित र कम गर्न वैकल्पिक उर्जा को प्रयोगमा जोडदिनुपर्नेमा यस तर्फ खासै चासो जान सकेको छैन।

५.३.२ समस्या तथा चूनौति

शहरी क्षेत्रमा विद्युत्, टेलिफोन तथा इन्टरनेटका तारहरू जथाभावी सडकमा झुन्डिनु तथा विद्युत्को नियमित आपूर्ति पनि यहाँको समस्या हो। तारहरूको भूमिगत व्यवस्थापन र सडक बत्ती तथा ट्राफिक संकेतहरूको एकीकृत व्यवस्थापनको कमी रहेको छ। परम्परागत ऊर्जाको प्रयोग निरुत्साहन गरी जलविद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उपयोग प्रवर्द्धनका लागि जनचेतना अभिवृद्धि र प्रोत्साहन, वैकल्पिक ऊर्जाकोमा कमी रहेको छ।

५.३.३ लक्ष्य

"भरपर्दो, धान्न सक्ने र स्वच्छ उर्जाको उपलब्धता र दिगो उपयोग"

५.३.४ उद्देश्य

१. संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा वितरण प्रणाली सुदृढीकरण गर्दै विद्युत् खपत बढाउने र खनिज इन्धनमाथिको निर्भरता कम गर्नु।

५.३.५ रणनीति

१. जलस्रोतका तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण र संवर्द्धनमा समुदायको क्षमता विकास गरी परिचालन गर्नु।

५.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
विद्युत्मा पहुँच भएका जनसंख्या अनुपात	प्रतिशत	८७	८७	९०	९५	१००
खाना पकाउन ऊर्जाको प्राथमिक स्रोतका रूपमा दाउरा प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	३०	३०	२५	२०	१५
खाना पकाउन एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	३०	३०	३५	४०	४५
खाना पकाउन विद्युत प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	५	५	१०	१५	२०

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
घरपरिवार						
विद्युत्बाट चल्ने सवारी साधन	प्रतिशत	०.५	०.१	२	३	४

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

५.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा विद्युत तथा उर्जा उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत छः

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	८०००	२५००	५५००	०	२१००	५४००	५००	०
२०८०/८१	८०००	२५००	५५००	०	२१००	५४००	५००	०
२०८१/८२	८०००	२५००	५५००	०	२१००	५४००	५००	०

५.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु.हजारमा)	अपेक्षितनतिजा
१	ग्रामीण विद्युतीकरण तथा स्वच्छ उर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	ग्रामीण विद्युतीकरण र स्तरवृद्धि तथा स्वच्छ उर्जा विस्तार गर्नु	सालबसाली	२४५००	कम्तिमा पनि १०० घरधुरीमा वायोग्यांस जडान भएको हुनेछ

५.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनूमान

राष्ट्रिय प्रशारण लाईनको विस्तार संग संगै नविकरणिय उर्जामा आधारित वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन गर्न नसके विद्युत माथिको निर्भरता वढदै जाने जसले गर्दा गरिव विपन्न परिवारहरुको आम्दानीको एक हिस्सा विद्युत खपतमै खर्च हुने र अन्य आर्थिक उपार्जनका कृयाकलापमा संलग्न गराउन नसके विद्युत महशुल समेत समयमै असुली नहुन सक्छ तसर्थ अतिविपन्न तथा गरिव परिवारहरुलाई वैकल्पिक उर्जा तर्फ आकर्षण वढाउन जरुरी छ तर उपयुक्त प्रविधी र अनुदानका कार्यक्रमहरु विना यस तर्फ आकर्षण नहुनसक्छ ।

५.४ सूचना तथा सञ्चार

५.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको पन्ध्रौं आवधिक योजनाले परम्परागत अर्थतन्त्रलाई ज्ञानमा आधारित र आधुनिक बनाउन आधुनिक प्रविधि विकासको महत्वलाई आत्मसात् गरेर सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी पूर्वाधार तथा परियोजनामा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने औंल्याएको छ । नगरपालिकाका लगभग सबै क्षेत्रमा आधुनिक सूचना तथा सञ्चार सुविधामा पहुँच रहेको छ । इन्टरनेट सुविधाको सन्दर्भमा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीका साथै एनसेलका टेलिफोन तथा मोबाइल सेवाको सहज पहुँच रहेको छ, लगभल ७५ प्रतिशत नागरिकहरुसंग मोवाईल रहेको र साथसाथै ईन्टरनेट सेवामा समेत पहुंच पुगेको देखिन्छ तर ईन्टरनेटको प्रयोग व्यवसायिक वा अध्ययन प्रयोजन भन्दा पनि मनोरञ्जन प्रयोजनमा प्रयोग भइरहेछ । नगरपालिकाबासीहरुमा इन्टरनेटको उपयोग विस्तार भइ

सकेको छ । इन्टरनेट पहुँचका लागि मोबाइल, वाइफाई तथा स्थानीय वायरलेस इन्टरनेट सेवाको उपयोग हुने गरेको छ ।

५.४.२ समस्या तथा चूनौती

सञ्चार संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै गुणात्मक विकास हुन नसक्नु, पोलमा झुन्डिने तारयुक्त सञ्चार-प्रविधि वातावरण र शहरी सौन्दर्यका लागि चुनौतिपूर्ण बन्दै गएको छ । साइबर सुरक्षाका लागि संस्थागत र प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु, टेलिसेन्टरहरूको सञ्चालनका लागि स्पष्ट मार्गचित्र नहुनु तथा यसको सेवामा विविधीकरण गर्न नसक्नु, नगरभित्र सूचना तथा सञ्चार पहुँचको एकीकृत र अद्यावधिक विवरण तयार पार्नु, तारयुक्त प्रविधिलाई निरुत्साहित गर्दै ताररहित प्रविधिलाई बढावा दिनु र सञ्चार माध्यमहरूलाई विश्वसनीय र जवाफदेही बनाउँदै गुणस्तरीय सेवा प्रवाह विकास गर्नुपर्ने चुनौति रहेका छन् ।

५४.३ लक्ष्य

"सूचना तथा सञ्चार प्रविधि आधारित सेवा प्रवाह तथा विद्युतीय सुशासन"

५.४.४ उद्देश्य

१. आमसञ्चार माध्यमलाई व्यावसायिक र जवाफदेही बनाउँदै पहुँच वृद्धि गर्नु ।

५.४.५ रणनीति

१. सेवा प्रवाह र दैनिक जीवनमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको उपयोग गरी थप सहज र प्रभाबकारी गराउने ।

२. नगर कार्यपालिकासँग सम्बन्धित सार्वजनिक महत्वका सूचना र निर्णयलाई आधुनिक सञ्चार प्रविधि उपयोग मार्फत सबैमा जानकारी हुने गरी सम्प्रेसित गर्ने ।

३. सूचना प्रविधिमा नगरवासीको पहुँच र उपयोग सुनिश्चित गर्न सेवा प्रदायक संस्थालाई प्रोत्साहित गर्ने ।

५.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
इन्टरनेट सेवा उपलब्ध घर परिवार(मोवाईल डाटा समेत)	प्रतिशत	७५	८०	८५	९०	१००
नगरमा सञ्चालित सफ्टवेयर र सुचना व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	१	१	१	१	२
इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालय	प्रतिशत	७०	७५	८०	८५	९५

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

५.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सूचना तथा सञ्चार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुंजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३८००	२८००	१०००	०	३२५०	०	५५०	०

२०८०/८१	३१००	३१००		०	२६५१	०	४४९	०
२०८१/८२	३१००	३१००		०	२६५१	०	४४९	०

५.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	मुख्य चोकहरुमा सिसि क्यामरा जडान	नगरमा घटने अपराध अनुसंन्धानलाई सहयोग गर्नु	सालबसाली	१०००	नगरमा घटने आपराधिक गतिविधीमा २५ प्रतिशतले कमि आएको हुनेछ ।
२	सुचना, संचार प्रविधि अन्य कार्यक्रम	सुचना प्रविधी मैत्री नगर र सेवा प्रवाह सुव्यवस्थित गर्नु	सालबसाली	९०००	नगरपालिका तथा मातहतका सवै निकायहरु सुचना प्रविधीमैत्री भएका हुनेछन् ।

५.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, बजेटको सुनिश्चिता, दक्ष मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र महामारी तथा अन्य अवस्था नभएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ । सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ ।

परिच्छेद छ : वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

यस परिच्छेद अन्तर्गत वन तथा भूसंरक्षण, वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन लगायतका उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिवर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

६.१ वन, पार्क, हरियाली, भूसंरक्षण र नदी नियन्त्रण

६.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको सबैभन्दा लामो नदीका रुपमा परिचित कर्णाली नदि संगै जोडिएको यस टीकापुर नगरपालिकामा अन्य स-सना नदी तथा खोलाहरु पनि थुप्रै रहेका छन जसका कारण वर्षातको समयमा वाढीजन्य प्रकोपले प्रत्येक वर्ष विपद् निम्त्याइरहेको हुन्छ तथापी विपद व्यवस्थापनमा काम गर्ने विभिन्न निकायहरु नगरपालिकासंगको सहकार्यमा विपद् व्यवस्थापनका लागी एकिकृत रुपमा काम गरिरहेका छन । विविधतायुक्त भूगोल रहेको यस क्षेत्रमा हरियाली तथा जैविक विविधताको उत्कृष्ट संयोजन रहेको छ । नगरपालिका भित्र ७ वटा सामुदायिक वन रहेका छन् भने २ वटा संरक्षित तालहरु समेत रहेका छन ।

६.१.२ समस्या तथा चूनौति

वन, हरियाली र जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा यथोचित ध्यान पुग्न सकेको छैन । वातवरणीय स्वच्छता, प्राकृतिक स्रोत र साधनको समुचित उपयोग र संरक्षण हुन सकेको छैन । शहरीकरण तथा अतिक्रमणका कारण वन क्षेत्रको संरक्षणमा चुनौति थपिएकोछ । सामुदायिक वनहरूको संरक्षण र व्यावसायिक उपयोगका लागि कानुनी अड्चनहरू रहेको छ । दिगो र वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणालीको अनुसरण हुन सकेको छैन ।

६.१.३ सोच

“दिगो, गुणस्तरीय र व्यवस्थित वन, जलाधार तथा पर्यावरण”

६.१.४ उद्देश्य

१. नगरपालिकाको वन, वातावरण, ताल तथा प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थपान नीति नियम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु ।

२. सबै प्रकारका वनहरूलाई व्यवस्थापन गरी वनबाट प्राप्त सेवा, सुविधा, अवसर र पैदावरहरूको समानुपातिक वितरण प्रणालीको विकास गरी सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति गर्नु ।

६.१.५ रणनीति

१. वनलाई संरक्षणमुखी व्यवस्थापनबाट उत्पादनमुखी व्यवस्थापनमा रूपान्तरण गर्ने ।

२. वन पैदावरमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्दै यसमा आधारित उद्यमशीलता र रोजगारी वृद्धि गर्ने ।

६.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	गत आ.व.सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
सामुदायिक वन	संख्या	७	७	७	७	७
पार्क तथा उद्यान	संख्या	१	१	१	१	१
संरक्षित तालतलैया	संख्या	२	२	२	२	२
बृक्षरोपण गरिएको क्षेत्र	हेक्टर	-	-	१	२	३
नदी नियन्त्रणका लागि गरिएको बाँध तथा स्परको लम्बाई	रनिङ्ग मिटर			१००	१५०	२००

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

६.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा वन, हरियाली तथा भूसंरक्षण उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	५६००	११००	४५००	०	१५००	३१००	१०००	०
२०८०/८१	१५००	१०००	५००	०	४०२	८३०	२६८	०
२०८१/८२	१४००	१०००	४००	०	३७५	७७५	२५०	०

६.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	टीकापुर वंगला पार्क	एतिहासिक टीकापुर पार्कको संरक्षण गर्ने र आन्तरिक पर्यटक आकर्षण गर्ने	सालबसाली	२०००	आन्तरिक पर्यटकहरुको संख्यामा १० प्रतिशतले वृद्धि भएको हुनेछ ।
२	टीकापुर पार्कमा रहेको विरेन्द्र एश्वर्य गृहको मर्मत सम्भार	एतिहासिक टीकापुर पार्कको संरक्षण गर्ने र आन्तरिक पर्यटक आकर्षण गर्ने	सालबसाली	२०००	आन्तरिक पर्यटकहरुको संख्यामा १० प्रतिशतले वृद्धि भएको हुनेछ ।
३	वन, पार्क, भू संरक्षण सम्बन्धी अन्य कार्यक्रम	नदि नियन्त्रण तथा भू संरक्षण गर्ने	सालबसाली	४५००	कम्तिमा पनि २ कि.मि. तटवन्ध निर्माण भई नदि नियन्त्रण मार्फत विपद व्यवस्थापनमा सहयोग पुगेको हुनेछ ।

६.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा श्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असर, कोभिड १९ लगायतका महामारी र अन्य विपद जोखिममा वृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् । उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन भएमा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुन सक्छ ।

६.२ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

६.२.१ पृष्ठभूमि

वढदो तीव्र शहरीकरण संगै फोहरमैला व्यवस्थापन पनि एक चुनौतीका रुपमा विकसित हुदै आएकोछ। शहरी क्षेत्रमा ढलको उचित व्यवस्थापन र घर तथा पसल एवं होटलहरुवाट उत्पन्न हुने फोहरको वर्गिकरण र व्यवस्थापनमा समयमै जोड नदिए पछि गएर यो एउटा ठुलो चुनौती वन्न सक्छ तसर्थ फोहरमैला दिगो व्यवस्थापनमा नगरको ध्यान जान जरुरीछ । वातावरण संरक्षण तथा सम्वर्धन आजको आवश्यकता हो, जलवायु परिवर्तनका कारण श्रृजित असरहरु न्युनिकरण एवं अनुकुलनका लागी प्रतिकार्य एवं अनुकुलन योजना वनाई काम गर्न नगरपालिकाले नेतृत्वदायी भुमिका खेल्नुपर्छ र खेली रहेकोछ। फोहरमेला व्यवस्थापन तथा ल्याण्डफिल वन्न नसक्दा भविष्यमा फोहमैला व्यवस्थान जटिल सम्स्या वन्न सक्छ।

६.२.२ समस्या तथा चूनौति

नगरपालिकाको बृहत्तर भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी भूमि व्यवस्थापन कार्य कार्यान्वयन हुन नसक्दा भू-संरक्षण, भूमि व्यवस्थापन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, जलाधार व्यवस्थापन लगायतका विभिन्न महत्वपूर्ण क्षेत्रमा दिगोपनको सुनिश्चितता गर्न कठिनाइ परेको छ। अनिश्चित समयमा पानी पर्ने अतिवृष्टि, अनावृस्टि जस्ता जलवायुजन्य अनिश्चितता निरन्तर बढ्दै गएको छ।

६.२.३ सोच

“स्वस्थ वातावरण सुरक्षित नगर”

६.२.४ उद्देश्य

१. वातावरण संरक्षणका एकिकृत पहल मार्फत वातावरण संरक्षण गर्ने ।

१. नगरको सौन्दर्य र स्वच्छ जीवनका फोहोरको स्रोतमै वर्गीकरण, प्रशोधन र पुनः प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरी वैज्ञानिक फोहोरमैला व्यवस्थापन र वृत्ताकार अर्थतन्त्रलाई प्रवर्द्धन गर्नु ।

६.२.५ रणनीति

१. आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी फोहोरमैला प्रशोधन तथा व्यवस्थापनको वैकल्पिक व्यवस्था गर्ने ।

२. फोहोरलाई स्रोतमा नै वर्गीकरण गरी आयतन घटाउने अभियान सञ्चालन गर्ने ।

३. फोहोरमैला प्रशोधन र पुनःप्रयोगजन्य सामग्री उत्पादनमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

६.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
ल्यान्डफिल्ड साइट	संख्या	०	०	०	०	१
फोहोर संकलन साधन	संख्या	१	१	१	२	३
आधुनिक सरसफाइ सुविधा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत					
शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००
स्रोतमानै फोहर वर्गिकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत					
ल्याण्डफिल साइटको क्षेत्रफल	रोपनी					

स्रोतः वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

६.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा सूचना तथा सञ्चार उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमानदेहायअनुसार प्रस्तुत गरिएकोछ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
२०८०/८१	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
२०८१/८२	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०

६.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम	स्वच्छ सफा नगर निर्माण गर्ने	सालवसाली	९०००	वजार क्षेत्रमा दैनिक रुपमा फोहर संकलन भई उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ।

६.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, बजेटको सुनिश्चिता, दक्ष मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र महामारी तथा अन्य अवस्था नभएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ।

६.३ विपद जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

६.३.१ पृष्ठभूमि

यस नगरमा प्रमुख विपद्को प्रकोपका रुपमा जल उत्पन्न प्रकोप, असिना, आगलागी, कोभिड १९ लगायतका महामारी रहेका छन् । नगरपालिकाले स्थानीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण व्यवस्थापन ऐन निर्माण गरी कार्यान्वयन ल्याएको छ। नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापनको जिम्मेवारी वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखामा रहेकोछ जसले यस क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न निकायहरुसंगको सहकार्यमा एकिकृतरुपमा विपद जोखिम न्युनिकरणका कामहरु गर्दै आएकोछ। संघ तथा प्रदेश सरकार, सुरक्षा निकाय (नेपाली सेना सहित), रेडक्रस र अन्य विपद् व्यवस्थापनको क्षेत्रमा कृयाशील संघ/संस्थाको सहकार्यमा विपद् न्यूनीकरण र प्रतिकार्यसँग सम्बन्धित कार्यहरु हुदै आएका छन।

६.३.२ समस्या तथा चूनौति

विभिन्न संस्थागत तथा स्रोतको कमीका कारण विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी र प्रतिकार्यलाई पूर्ण रूपमा मूलधारमा ल्याउन सकिएको छैन। नगरमा आकस्मिक तयारी योजना तथा प्रतिकार्य योजनाहरू तर्जुमा भई कार्यान्वयन भएको अवस्था छैन। टीकापुरमा अन्य सरकारी निकायको बलियो उपस्थितिका कारण विपद् व्यवस्थापन सहज भएको जस्तो देखिए पनि नगरपालिका, वडा कार्यालय र स्थानीय टोल विकास संस्थाहरूको क्षमता यस क्षेत्रमा न्यून नै छ।

यस नगरपालिका आकस्मिक प्रतिकार्यका सन्दर्भमा अहिलेको अवस्थामा केही सहज देखिए तापनि भविष्यमा कुनै ठूलो विपद् आइलागेमा त्यसको सामना गर्न अझै पनि तयारीको कमी रहेको देखिन्छ । पूर्व मनसुन र मनसुनको समयमा मनसुनी वर्षाले नियमित रूपमा असिना, हावहुरी, बाढी, डुबानका समस्या सिर्जना गर्ने गरेको छ ।

६.३.३ सौँच

"टीकापुरलाई विपद् उत्थानशील र सुरक्षित नगर"

६.३.४ उद्देश्य

१. जोखिम न्यूनीकरणका लागि विपद्का सम्भाव्य जोखिमको लेखाजोखा, पहिचान, अनुगमन र पूर्वचेतावनी प्रणाली सुदृढ गर्नु ।

२. नगरपालिकाको स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशील योजना निर्माण गरी लागु गर्नु ।

६.३.५ रणनीति

१. विपद् रोकथाम, पूर्वतयारी र द्रुत प्रतिकार्यमार्फत् क्षति न्यूनीकरण गर्ने ।

२. स्थानीय विपद् तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तयार गरी विपद् व्यवस्थापनको सबलीकरण गर्ने

६.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
विपद्बाट भएको मानवीय क्षति (विगत ३ वर्षको) घाइते समेत	संख्या	३	३	०	०	०
तालिम प्राप्त स्थानीय खोज, उद्दार र प्राथमिक उपचार कार्यकर्ता	संख्या	२४	२४	३५	४०	५०
विपद्बाट वार्षिक क्षती (जग्गा, बाली नाली, संरचना, पशु र अन्य सम्पत्ती)	रु. हजार	५२४१९१	५२४१९१	५०००००	४५००००	३५००००
सुरक्षित खुल्ला स्थान र आपत्कालीन सामुहिक आश्रयस्थल	संख्या	३२	३२	३५	४०	४५
विपद् व्यवस्थापन कोष रकम	रु. हजार	१००००	१००००	१५०००	१७५००	२००००
कोभिड १९ विरुद्धको दुई मात्रा खोप प्राप्त गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	९५	९८	१००	१००	१००

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

६.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा विपद जोखिम व्यवस्थापन उप-क्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१८२००	१६७००	१५००	०	१८२००	०	०	०
२०८०/८१	१९५००	१७५००	२०००	०	१९५००	०	०	०

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०८१/८२	२०५००	१८५००	२०००	०	२०५००	०	०	०

६.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षितनतिजा
१	विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रम	विपद् जोखिम न्यूनिकरण र उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्नु	सालबसाली	४६५००	विपद्वाट हुने क्षतिमा २५ प्रतिशत कमि आएको हुनेछ
२	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन कार्यक्रम	जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नु र अनुकुलनको अभ्यासमा वृद्धि गर्नु	सालबसाली	११७००	सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समितीहरु गठन तथा पुर्नगठन भई क्रियाशील हुनेछन् ।

६.३.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, कर्मचारीको पदपूर्ती, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, उपकरण र श्रोत साधनको लगानी भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असर, कोभिड १९ लगायतका महामारी र अन्य विपद जोखिममा वृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् ।

परिच्छेद सात : संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

यस क्षेत्रमा नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन, मानव संशाधन तथा क्षमता विकास, स्रोत सुदृढीकरण तथा परिचालन, तथ्याङ्क तथा योजना व्यवस्थापन जस्ता उप-क्षेत्रहरुको पृष्ठभूमि, समस्या तथा चूनौति, लक्ष्य, रणनीति, नतिजा खाका, त्रिवर्षीय खर्च तथा स्रोत अनुमान, आयोजना तथा कार्यक्रम र पूर्वानुमान तथा जोखिम पक्षहरु समावेश गरिएको छ ।

७.१ नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन

७.१.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाले आवश्यक पर्ने सुशासन ऐन, शिक्षा ऐन, पूर्वाधार विकास व्यवस्थापन ऐन, सहकारी ऐन, आर्थिक ऐन, विनियोजन ऐन, फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, कर तथा गैरकर राजस्वसम्बन्धी ऐन लगायत ७३ विषयमा नीति तथा ऐन तयारी, प्रमाणीकरण भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् । स्थानीय न्यायिक समितीले उजुरीको कारवाही किनारा गर्दा अपनाउनुपर्ने कार्यविधी तयार भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित गरिएको छ त्यसैगरी सार्वजनिक जवाफदेहिता अभिवृद्धीका लागी सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण सम्वन्धि कार्यविधी तयार भई सुशासन प्रवर्द्धनकालागी उल्लेखित औजारहरु प्रयोगमा ल्याएको छ ।

१.२ समस्या तथा चूनौति

योजनाबद्ध तथा नतिजामूलक विकास, संस्थागत सुदृढीकरण र सुशासन कायम गर्न उपयुक्त, सरल र सहज प्रणाली स्थापना लगायतका समस्या तथा चुनौति विद्यमान रहेका छन् । नेपालको संविधान व्यवस्थाअनुसार नगरपालिकाले अझै विपद् व्यस्थापन तथा अनुकूलन, पर्यटन तथा खेलकुद विकास, कला तथा संस्कृति संरक्षण, महिला, बालबालिका र सशक्तीकरण लगायत विषयमा नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि निर्माण गर्न तथा निर्माण भएका ऐन कानूनको समेत पूर्ण कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । तर्जुमा भएका ऐन, नीति, नियम, कार्यविधिबारे सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधि, वडा समिति, आम नागरिक विशेषगरी विपन्न तथा लक्षित वर्गलाई सूसूचीत गराउने, प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने र त्यसको परिपालना हुन सकिरहेको छैन ।

७.१.३ सोँच

"सबल, सक्षम, पारदर्शी र जवाफदेही नगर"

७.१.४ उद्देश्य

- शहरी शासन, सेवा प्रवाह तथा विकास नीति र कार्य सञ्चालन प्रणाली एवम् प्रक्रिया सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु,

७.१.५ रणनीति

१. शहरी शासन तथा नीति, कानुन, निर्णय, कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र प्रभावकारी बनाउने,

२. नगरपालिकाको नीति, कानुन तथा निर्णय प्रक्रियामा लक्षित समुदाय र आम नागरिकको अपनत्व वृद्धि गर्ने,

३. न्यायमा नागरिकको पहुँचका लागि सरलीकृत र स्तरीय न्यायिक सम्पादन गर्ने,

७.१.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना र कार्यक्रम तथा आयोजनाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छः

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
नीति, कानून, निर्णय र सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत	६०	६५	७०	७५	८०
स्वीकृत नीति, कानून र कार्यविधि	संख्या	७३	७३	७८	८४	९४
नीति	संख्या	०	०	१	१	२
ऐन	संख्या	१९	१९	२०	२१	२२
नियमावली तथा विनियम	संख्या	९	९	१०	१२	१५
निर्देशिका, कार्यविधि, दिग्दर्शन, आचारसंहिता र मापदण्ड	संख्या	४५	४५	४७	५०	५५
क्रियाशिल नीतिगत समिति र संयन्त्र	संख्या	६	६	७	७	७

स्रोत: वृहत नगर योजना, नगर प्रोफाईल, तथा संस्थागत तथ्यांक

७.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा नीति, कानून तथा सुशासन उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुंजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	४८००	४८००	०	०	४०००	०	०	०
२०८०/८१	५५००	५५००	०	०	५५००	०	०	०
२०८१/८२	६५००	६५००	०	०	६५००	०	०	०

७.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षितनतिजा
१	नीति, कानुन तथा कार्यविधि निर्माण	आवश्यक नीति तथा कानून निर्माण गरी सेवालाई व्यवस्थित गर्ने	सालवसाली	७५००	थप १० वटा नयाँ कानून निर्माण भएका हुनेछन
२	स्थानीय सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन कार्यक्रम	समाजिक जवाफेहिताका औजारहरुको प्रयोग मार्फत सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने	सालवसाली	९३००	कानून तथा नियम अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण र सामाजिक जवाफदेहिताका अन्य औजारहरुको भएको हुनेछ

७.१.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम शासन सञ्चालन, सेवा प्रवाह र विकास कार्य सम्पादन हुन सकेमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था हुन अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेको छ।

७.२ संगठन मानव संसाधन तथा क्षमता विकास

७.२.१ पृष्ठभूमि

एकीकृत सेवासहितको नगर कार्यपालिका, ११ वटै वडाको केन्द्रमा आधारभूत सुविधासहित वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट सेवा प्रवाह भइरहेको छ । नगरपालिकाको कार्यसम्पादनमा सहजताका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रणालीहरू स्थापना गरी वडामा समेत प्रयोगमा ल्याइएको छ । नगरपालिकाको कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण स्वीकृत गरी सो बमोजिमको शाखाहरूको व्यवस्था, विद्यमान कर्मचारीहरूको मिलान तथा थप कर्मचारी प्राप्ति गर्ने प्रक्रिया कार्यान्वयनमा रहेको छ। संघीय संरचना अनुसार कर्मचारीको समायोजन प्रक्रियासँगै हाल नगरपालिकामा विषय क्षेत्रगतसमेत ७० जना कर्मचारी कार्यरत रहेका छन् ।

७.२.२ समस्या तथा चूनौति

संस्थागत संरचना, मानव स्रोत, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धति पूर्ण वैज्ञानिक हुन सकेको छैन अझै पनि केहिहदसम्म परम्परागत देखिन्छ । नगरपालिकाको सेवा व्यवस्थापन प्रक्रिया तुलनात्मक रुपमा सन्तोषजनक छ । जनशक्तिको परिचालन तथा नगरको सेवा र सुविधा गुणस्तरीय र कार्य सम्पादन नतिजामुखी वन्दै गएको छ ।

७.२.३ सोच

"पारदर्शी, जनउत्तरदायी, सदाचारयुक्त र सूचना प्रविधिमा आधाारित विधिको शासन तथा सेवा प्रवाह"

७.२.४ उद्देश्य

- स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन क्षमता, मानव संसाधन र कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्नु,

७.२.५ रणनीति

१. स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज, सूचना प्रविधिमा आधारित र सेवाग्राहीमैत्री बनाउने,

२. स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज र सेवाग्राहीमैत्री बनाउने,

२. नगर कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयको संगठन क्षमता सुदृढीकरण गर्ने,

३. कार्यविधि निर्माण गरी सेवा प्रवाह तथा कार्यसम्पादनलाई व्यवस्थित गर्ने ।

७.२.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार संगठन, मानव संशाधन र सेवा प्रवाह उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
नगरमा कार्यरत मानव संशाधन	संख्या	७०	७०	७०	७०	७०
नगरमा कार्यरत प्राविधिक जनशक्ति	संख्या	१७	१७	१७	१७	२०
क्षमता विकास तालिम प्राप्त जनशक्ति	प्रतिशत	३५	४०	५०	७५	१००
वडा र नगर तहमा जवाफदेही, सहभागितामूलक र प्रतिनिधिमूलक निर्णयको अभ्यास	प्रतिशत	५०	५०	७५	१००	१००
मासिक रूपमा वडाको आम्दानी र खर्चसार्वजनिक गर्ने वडाहरू	प्रतिशत	५०	५०	६५	७५	१००
संस्थागत स्वमूल्याङ्कन स्कोर	प्रतिशत	६७.२५	७०	७५	८०	८५

श्रोत : नगर प्रोफाईल तथा संस्थागत तथ्यांक

७.२.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा संगठन, क्षमता विकास र सेवा प्रवाह उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	१६२६३७	१४९१३७	१३५००	०	१६२६३७	०	०	०
२०८०/८१	१७७२६८	१७५७६८	१५००	०	१७७२६८	०	०	०
२०८१/८२	१८२३४९	१८०८४९	१५००	०	१८२३४९	०	०	०

७.२.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	पूँजीगत उपकरण तथा सम्पत्ति खरिद	आवश्यक उपकरणको व्यवस्थापन मार्फत नगरको क्षमता विकास गर्ने	सालवसाली	१२५००	थप १ वटा चारपांग्रे र ७ वटा दुई पांग्रे सवारी साधन थपिएका हुनेछन् ।
२	कर्मचारी तथा पदाधीकारी क्षमता विकास कार्यक्रम	चुस्त तथा जनउत्तरदायी प्रशासन	सालवसाली	३५१३७	कर्मचारीहरु तथा जनप्रतिनिधीमा उत्प्रेणा श्रृजना भएको हुनेछ ।
३	संगठन, मानव संशासन, क्षमता विकास तथा सेवा प्रवाह प्रवर्द्धन अन्य कार्यक्रम	चुस्त तथा जनउत्तरदायी प्रशासन	सालवसाली	४७४६१७	जनप्रतिनिधी तथा कर्मचारीमा उत्प्रेरण श्रृजना भएको हुनेछ ।

७.२.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम संगठन, दक्ष मानव संशाधन, सीप र दक्षतामा अभिबृद्धि भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ । उपरोक्त व्यवस्था हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेकोछ ।

७.३ राजस्व तथा स्रोत परिचालन

७.३.१ पृष्ठभूमि

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा तथा राजस्व परामर्श समितिको अध्ययन र सिफारिसका आधारमा कर तथा गैरकरको दर निर्धारण गरी आन्तरिक आय संकलन गरिएको छ । नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत बढ्दै गएको र संस्थागत सबलीकरण र क्षमता विकासमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा विकास साझेदारहरूको सहयोग पनि क्रमशः बढ्दै गएको छ ।

७.३.२ समस्या तथा चूनौति

नगरपालिकाको राजस्व संकलनको सम्भावना रहे तापनि आवश्यक सूचना प्रविधिमैत्री राजस्व संकलन व्यवस्था, कार्यविधि तथा मापदण्ड, कर्मचारीको अभाव जस्ता कारणले गर्दा सम्भावनाको न्युन राजस्व मात्र संकलन भइरहेको छ । विषय क्षेत्रगत रूपमा बजेट विनियोजन सन्तुलित नभई पूर्वाधार क्षेत्रमा अधिक हुने गरेको र रोजगार, उत्पादनमूलक, सामाजिक क्षेत्र तथा आयमूलक आयोजना तथा कार्यक्रममा लगानी अपेक्षाकृत रुपमा कमजोर रहेको छ ।

७.३.३ सोच

"सुदृढ र प्रगतिशिल राजस्व प्रणाली तथा व्यवस्थित स्रोत परिचालन"

७.३.४ उद्देश्य

- आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत परिचालनमा वृद्धि गर्नु र राजस्व प्रणाली सुदृढ बनाउनु,

७.३.५ रणनीति

१. राजस्वको दायरा, दर र प्रशासनलाई सूचना प्रविधिमा आधारित र व्यवस्थित गरी आन्तरिक आय तथा वाह्य स्रोत परिचालनमा जोड गर्ने,

२. स्रोत परिचालनका लागि गैसस, निजी क्षेत्र, समुदाय, विकास साझेदार, प्रदेश र संघीय सरकारका निकायहरूसँग समन्वय र साझेदारीको विकास गर्ने ।

७.३.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

वृहत नगर योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार राजस्व तथा स्रोत परिचालन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
प्रतिव्यक्ति बार्षिक बजेट लगानी	रु.हजार	९.२	९.३	९.४४	१०	११
बार्षिक आन्तरिक आय रकम	रु.हजार	५१३८१	६७२०५	७५०७०	८४०७८	९४१६८
कुल बार्षिक बजेट	रु.हजार	९४४०९५	१०१६८५७	८४९७८४	८९६४१८	९४४२४९
बेरुजु रकम	करोड	११.७०	११.७१	११	१०.५	९
मासिक रूपमा वडाको आम्दानी र खर्च सार्वजनिक गर्ने वडा	प्रतिशत	८०	८०	१००	१००	१००

श्रोत : आर्थिक प्रशासन शाखाको अभिलेख, २०७९

७.३.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा तयार राजस्व तथा स्रोत परिचालन उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार रहेको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२५००	२५००	०	०	२५००	०	०	०
२०८०/८१	३०००	३०००	०	०	३०००	०	०	०
२०८१/८२	३५००	३५००	०	०	३५००	०	०	०

७.३.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको राजस्व तथा स्रोत परिचालन उपक्षेत्रको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	राजस्व तथा स्रोत व्यवस्थापन तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	राजश्व तथा स्रोत पचिालनलाई व्यवस्थित वनाउनु	सालवसाली	९०००	राजश्व वृद्धि भई आन्तरिक आयमा ५ प्रतिशतले वृद्धि भएको हुनेछ ।

७.३.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम तीनै तहका सरकार, गैसस, समुदाय, सहकारी र निजी क्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन परिचालन भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था नहुँदा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहन्छ।

७.४ तथ्याङ्क, योजना तथा विकास व्यवस्थापन

७.४.१ पृष्ठभूमि

नगरको विकासलाई दिगो, समावेशी तथा उत्थानशील बनाउने मुख्य ध्येयका साथ नगरले वृहत नगर योजना २०७७ तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ तर आवधिक विकास योजना बन्न नसकेका कारण वार्षिक योजना लाई लक्ष्योन्मुख वनाउन सकिएको छैन । नगर सभाबाट न्यायिक समिति, विद्यान समिति, लेखा समिति र कार्यपालिकाबाट विभिन्न विषयगत समिति गठन भई तत्सम्बन्धी विषयमा क्रियाशील उन्मुख छन् । साथै सेवाग्राही तथा लक्षित समुदाय र नागरिक समाजको समेत सहभागितामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी नगरसभाबाट स्वीकृत नीति तथा बजेट र कार्यक्रमलाई बजेट पुस्तिका, वेवसाइट र सूचना पाटीमार्फत् सार्वजनिक गर्ने अभ्यास भइरहेको छ।

७.४.२ समस्या तथा चूनौति

योजना तथा बजेट तर्जुमा, वित्तीय व्यवस्थापन, लेखा परीक्षण र निर्णय प्रक्रियामा समावेशीता, सहभागिता र पारदर्शितामा सुधार गर्नुपर्ने प्रर्याप्त स्थान छन् । शासन सञ्चालन, योजनाबद्ध विकास तथा मापदण्ड अनुसार सेवा तथा सुविधा प्रवाह गर्न आवश्यक स्रोत परिचालन र दक्षतामा कमी रहेको छ। नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीतिसहित आवधिक योजना, नगरपालिकाको विकासको अग्रणी क्षेत्रहरूको गुरुयोजना तर्जुमा हुन सकेको छैन। सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा अन्तरसरकार, निजी क्षेत्र र गैसस र समुदायमा आधारित संस्थासँग संयन्त्रको विकास गरी प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र साझेदारी हुन सकेको छैन। प्रचुर सम्भावनाका बाबजुद निजी क्षेत्र र गैरसरकारी क्षेत्रसँगको साझेदारीलाई अपेक्षाकृत परिचालन गर्न सकिएको छैन।

७.४.३ सोच

“प्रमाण तथा नतिजामा आधारित विकास प्रशासन”

७.४.४ उद्देश्य

१. शहरी योजना तथा विकास प्रक्रियालाई तथ्यमा आधारित, समावेशी, सहभागितामूलक तथा नतिजामूलक बनाउनु,

७.४.५ रणनीति

१. योजना व्यवस्थापन प्रक्रियालाई सरल, नागरिकमैत्री र पारदर्शी बनाउने,

२. योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, सहभागितामूलक र नतिजामूलक बनाउने,

३. गैसस, निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्थासँग समन्वय र साझेदारीमा अभिवृद्धि गर्ने।

७.४.६ नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

आवधिक योजना तथा कार्यक्रम तथा आयोजनाको अपेक्षित नतिजाको आधारमा तयार योजना तथा विकास व्यवस्थापन उपक्षेत्रको नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छ :

सूचक	एकाइ	२०७७/७८ सम्मको उपलब्धि	२०७८/७९ सम्म को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
तर्जुमा भएका दीर्घकालीन, मध्यमकालीन रणनीतिक तथा गुरुयोजना योजना	विषय	१	१	२	२	३
नगरमा क्रियाशिल र साझेदार गैसस, सहयोगी र नागरिक समाज संस्था	संख्या	७	७	७	७	७
सबै तहमा जवाफदेही, सहभागितामूलक र प्रतिनिधिमूलक निर्णयको अभ्यास	प्रतिशत	५०	५०	६०	७५	१००
समयमा सम्पन्न आयोजना तथा कार्यक्रम	प्रतिशत	८०	८०	१००	१००	१००

श्रोत : नगर प्रोफाईल , संस्थागत तथ्यांक

७.४.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

उपलब्ध बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन, कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण र मध्यमकालीन बजेट खाकाको आधारमा योजना तथा विकास व्यवस्थापन उपक्षेत्रको खर्च र सोको स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान (रु हजारमा)				बजेटको स्रोत			
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
२०७९/८०	२१००	२१००	०	०	२१००	०	०	०
२०८०/८१	२५००	२५००	०	०	२५००	०	०	०
२०८१/८२	३०००	३०००	०	०	३०००	०	०	०

७.४.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, अवधि, लागत तथा अपेक्षित उपलब्धि सहितको योजना तथा विकास व्यवस्थापन उपक्षेत्रको संक्षिप्त विवरण देहायअुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

क्र.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	उद्देश्य	अवधि (शुरु र समाप्ति)	कुल लागत (रु हजारमा)	अपेक्षित नतिजा
१	तथ्याङ्क, अभिलेख, योजना तथा विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम	योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र सिकाई प्रक्रियालाई तथ्यपरक, नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउनु ।	सालवसाली	७६००	एउटा सुचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना भई व्यवस्थित अभिलेख भएको हनेछ ।

७.४.९ जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम तिनै तहका सरकारका निकायहरु र गैसस, समुदाय, सहकारी र निजी क्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन सहज उपलब्ध भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ । उपरोक्त व्यवस्था हुन अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहन्छ ।

अनुसूची १ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल गठन

क्र.सं.	समितिका पदाधिकारी	जिम्मेवारी
१.	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	- संयोजक
२.	प्रमुख, शैक्षिक प्रशासन शाखा	- सदस्य
३.	प्रमुख, स्वास्थ्य शाखा	- सदस्य
४.	प्रमुख, आर्थिक प्रशासन व्यवस्थापन शाखा	- सदस्य
५.	प्रमुख, आर्थिक विकास शाखा	- सदस्य
६.	प्रमुख, सामाजिक विकास शाखा,	- सदस्य
७.	प्रमुख, प्रशासन शाखा,	- सदस्य
८.	प्रमुख, पूर्वाधार विकास शाखा	- सदस्य
९.	प्रमुख, योजना तथा अनुगमन शाखा	- सदस्य सचिव

अनुसूची २ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन

पृष्ठभुमि

समस्या र चुनौतिको चाङ बोकेर शुरु गरेको संङ्घीय शासन व्यवस्थाको यात्रामाअन्तर सरकार, निजी क्षेत्र, सहकारी र समुदाय तथा नागरिक बीचको समन्वय, साझेदारी र सहकार्यको लहरले अवसरका ढोकाहरु खुल्दै गएको छ । यसबाट शासन सञ्चालन, सेवा प्रवाह र गुणस्तरीय विकास उपलब्धि हासिल गर्ने गति तिब्र बनाउँदै नागरिकका परिवर्तनको फराकिलो चाहाना सम्बोधन गर्ने वातावरण सिर्जना भएको छ । नागरिकको जीवनस्तरमा गुणस्तरीय परिवर्तन ल्याउन उनीहरुको घरदैलोमा विकासको मार्ग कोर्न आवश्यक छ । संङ्घीय संरचनामा आधारित संवैधानिक, नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था अनुसारनागरिकको घरदैलोको सरकारको रुपमा स्थानीय सरकारहरुले स्थानीय धरातलिय विशिष्टता तथा नागरिकको वास्तविक आवश्यकता र चाहाना प्रतिबिम्बित हुने गरी आफ्ना प्रयासहरु अगाढी बढाउनु पर्दछ । यसका लागि स्थानीय सरकारले हालको राजनीतिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक र प्राविधिक परिस्थितिले सिर्जना गरेको अवसरहरुको पूर्ण सदुपयोग हुने गरी योजना तथा बजेट तर्जुमालाई योजनाबद्ध, व्यवस्थित र नतिजामूलक बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

उपरोक्त सन्दर्भलाई ह्रदयङगम गरी सरोकारवाला पक्षसमेतको सहभागितामा सहभागितामूलक तथा समावेशी विकासको अवधारणा बमोजिम योजना तथा बजेट तर्जुमा प्रक्रिया अबलम्बन गर्नु पर्दछ । यस प्रकार योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक, विषयगत रणनीतिक/गुरुयोजनाले दिशानिर्देश गरे बमोजिमको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्राथमिकताको आधारमा गर्नुपर्नेछ । स्थानीय सरकारको योजना स्थानीय समस्याको सम्बोधन गर्ने, जनताको मनोभावना बुझ्न सक्ने र चाहाना सम्बोधन गर्ने खालको हुनुपर्छ । योजनाले उपलब्ध हुन सक्ने संभाव्य श्रोत साधन परिचालन गरी अनुमानित र विनियोजन बजेटको विचमा रहने खाडलको पूर्तिलाई सुनिश्चित गर्न सक्नु पर्दछ । यस अवस्थामा आम नागरिकले संङ्घीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थाले सिर्जना गरेको परिवर्तनको प्रत्यक्ष अनुभुति गर्ने तथा कार्यान्वयन योग्य आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट तथा सोको लागि बजेट विनियोजन गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

यसका साथै अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा (२१) को उपदफा (३) बमोजिम नगर कार्यपालिकाले प्रत्येक वर्षको असार १० गते भित्र आगामी आर्थिक वर्षको राजस्व र व्ययको अनुमान सम्बन्धित स्थानीय सभामा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसै गरी उपदफा (५) ले राजस्व र व्यवको अनुमान नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार हुनपर्ने व्यवस्था गरेको छ । तसर्थ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत आय र व्ययका शीर्षकहरुको वर्गीकरण र एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ अनुसार बजेट तर्जुमा गर्न अधिकतम प्रयास गर्ने समेत यस मार्गदर्शनको उद्देश्य रहेको छ ।बजेट तर्जुमा गर्दा प्रचलित आय र व्ययका शीर्षकहरुको वर्गीकरणको सिद्धान्तको राम्रोसँग जानकारी हुनु आवश्यक पर्दछ । यस प्रकार खर्च वर्गीकरणका सिद्धान्त बमोजिम बजेट तर्जुमा गर्न सकिएमा बजेट कार्यान्वयन गर्दा रकमान्तर गर्नुपर्ने वा कार्यक्रम संशोधन गर्नु पर्ने अवस्था आउँदैन ।

यस प्रकार व्यवस्थित, प्रभावकारी र नतिजामूलक रुपमा आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रियामा स्थानीय कार्यपालिकाका पदाधिकारी, विषयगत शाखा/उपशाखा, वडा समिति र स्थानीय सरोकारवालाई उपलब्ध गराउन यो मार्गदर्शन तयार गरिएको छ । कार्यपालिकाबाट संबन्धित शाखा/उपशाखा/एकाइ वा वडाको लागि उपलब्ध बजेट सीमा तथा प्राथमिकता निर्धारणको आधार तथा प्रक्रियाको आधारमा यस मार्गदर्शन अनुसार आगामी आर्थिक वर्षको लागि आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट तथा बजेट प्रस्ताव गर्नुपर्नेछ । आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तथा

कार्यक्रम समेत मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रस्ताव तयार गर्दा आवधिक योजना, विषय क्षेत्रगत गुरु/रणनीतिक योजना, चालु मध्यमकालीन खर्च संरचना आ.व.को स्वीकृत नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा गर्नुपर्नेछ ।

कार्यक्रम तथा उपलब्धिको संक्षिप्त समीक्षा

यस नगरपालिकाकोचालु आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को वार्षिक नीति, बजेट तथा कार्यक्रम नगरपालिका, समुदाय तथा नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, प्रदेश तथा संङ्घीय सरकारसँग समन्वय, साझेदारी र सहकार्य गरी लक्ष्य अनुसार कार्यान्वयन तर्फ उन्मुख रहेको देखिन्छ । स्वीकृत भएका केही आयोजना तथा कार्यक्रमहरु सम्पन्न भएका छन् भने बाँकी सम्पन्न हुने अवस्थामा रहेका छन् । बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको समयतालिका पालना, प्रक्रिया तथा नतिजा अनुगमन गरी कार्यतालिका र निर्धारित मापदण्ड र अपेक्षित नतिजा अनुसार कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गर्न कार्यानुभव, सीप तथा क्षमता र कार्यविधिको कमी महशुस गरिएको छ । आगामी वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमादेखी नै कार्यान्वयन कार्ययोजना र अनुगमन योजना बनाई यसलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने सिकाई समेत भएको छ । आवधिक योजनाको लक्ष्य तथा प्रगति र चालु आर्थिक वर्षको प्रमुख आयोजना तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन अवस्था र हालसम्मको उपलब्धि समेत मध्यनजर गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको सम्भव भएसम्म आयोजना तथा कार्यक्रमगत रुपमा नभएमा उपक्षेत्रगत रुपमा तर्जुमा गर्नुपर्नेछ ।

योजना तथा बजेट तर्जुमाका आधारहरु

संवैधानिक, नीतिगत र कानूनी व्यवस्था अनुसार आर्थिक सामाजिक विकासका लागि सरकारले एक आर्थिक वर्ष भित्र गर्ने खर्च र सोको व्यवस्थापनका लागि उपयोग गरिने आयका श्रोत उल्लेख भएको महत्वपूर्ण दस्तावेज नै बजेट हो । बजेट मार्फत स्थानीय सरकारले खर्चको प्राथमिकता निर्धारण गर्नुका साथै स्थानीय वित्त नीतिको घोषणा र कार्यान्वयनको खाँका प्रस्तुत गर्दछ । बजेटलाई आर्थिक स्थायित्व कायम गर्दै आर्थिक विकास र समृद्धी हासिल गर्ने प्रमुख औजारको रुपमा लिइन्छ । यसका साथै संविधान व्यवस्था गरेका मौलिक हक, राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा स्थानीय तहको अधिकारका विषयहरुको कार्यान्वयन गर्नका निमित्त बजेटको उपयोग गरिन्छ । नेपालको संविधानले तिनै तहका सरकारले सरकारी कोषबाट वार्षिक बजेट अनुरुप बजेटको उपयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।स्थानीय सरकारको सन्दर्भमा बजेट राजनीतिक, कानूनी र प्राविधिक विषय पनि हो । संङ्घीय शासन व्यवस्था संचालन र उपरोक्त सन्दर्भमा बजेट तर्जुमाको अभ्यास अत्यन्त गहन र महत्वपूर्ण विषय हो । तसर्थ बजेट तर्जुमाको अभ्यासमा संलग्न नगरपालिका निर्वाचित पदाधिकारी, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमासँग सम्बन्धित समिति तथा विषयगत निकाय/शाखा, कर्मचारी, संलग्न सरोकार पक्ष र व्यक्ति बजेट तर्जुमाको नीतिगत र कानूनी व्यवस्थाको बारेमा जानकार हुन जरुरी छ । मध्यमकालीन खर्च संरचनमा समेत आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दा देहायअनुसारका सान्दर्भिक नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई आधार लिइनेछ:

१. नेपालको संविधानका सान्दर्भिक धाराहरू (भाग ३: मौलिक हक र कर्तव्य, भाग ४: राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्व, भाग ५: राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड, भाग १७: धारा २१४ देखी २३०)

२. नगरपालिकाको कार्य सम्पादन तथा कार्य विभाजन नियमावली

३. प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ का सान्दर्भिक दफाहरु (परिच्छेद ४: प्राकृतिक श्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँट र अनुदान)

४. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को सान्दर्भिक दफाहरु (परिच्छेद ६: दफा २४ र २५, परिच्छेद ९: दफा ५४ देखी ६८ र परिच्छेद १०: दफा ६९ देखी ८०)

५. अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ का सान्दर्भिक दफाहरू (परिच्छेद २: राजस्वको अधिकार, परिच्छेद ३: राजस्वको बाँडफाँड, परिच्छेद ४: अनुदानको अवस्था, परिच्छेदः वैदेशिक सहायता र आन्तरिक ऋण, परिच्छेद ६: सार्वजनिक खर्च व्यवस्था, परिच्छेद ७: राजस्व र व्ययको अनुमान, परिच्छेद ८: वित्तिय अनुशासन)

६. आर्थिक कार्यविधि वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ का सान्दर्भिक दफा तथा नियमहरु (बजेट निर्माण, निकासा, खर्च, रकमान्तर र नियन्त्रण, बजेट र कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यक्रम स्वीकृती र संशोधन, प्रगति समीक्षा)

७. सावर्जनक खरिद ऐन, २०६३ र नियमावलीका सान्दर्भिक दफाहरू (ऐनको परिच्छेद २: खरिद कार्यको जिम्मेवारी र खरिद विधीसम्बन्धी व्यवस्था, नियमको परिच्छेद २: खरिद कारवाहीको तयारी, खरिद योजना र लागत अनुमान)

८. दिगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १५, १६ तथा १७)

९. दीर्घकालीन सोँच तथा पन्ध्रौ योजनाको सान्र्दभिक बुँदाहरु

१०. प्रथम नगर वृहत योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकता र विषयगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना

११. समपुरक तथा विशेष अनुदानसम्बन्धी कार्यविधि, २०७६

बजेट सीमा

आगामी आ.व. २०७९/८० समेत ३ आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको लागि आयोजना तथा कार्यक्रम र विषयगत उप-क्षेत्रगत रुपमा बजेट सीमा निर्धारण गरिएको छ। बजेट सीमा आयोजना तथा कार्यक्रम एवम् उप-क्षेत्रको कुल खर्च, चालु खर्च, पुँजीगत खर्च र वित्तिय व्यवस्था तथा सोको स्रोत समेत समावेश गरिएको गरिएको छ, जुन देहायअनुसार रहेको छ :

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सीमा (रु.)				बजेटको श्रोत (रु.)			
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
आर्थिक विकास	२०७९/८०	५७१५०	४६४५०	१०७००	०	११८५०	३६३००	९०००	०
	२०८०/८१	६३६५०	५१५९०	१२०६०	०	१३१९४	४०४३८	१००१८	०
	२०८१/८२	६६५००	५३९००	१२६००	०	१३७८५	४२२४७	१०४६८	०
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	२०७९/८०	१५०००	९४००	५६००	०	५०००	७०००	३०००	०
	२०८०/८१	१६४००	९८४०	६५६०	०	५५००	७६००	३३००	०
	२०८१/८२	१५०००	९०००	६०००	०	५०००	७०००	३०००	०
सिंचाई	२०७९/८०	४०००	४०००	०	०	१०००	२०००	१०००	०
	२०८०/८१	४०००	३७००	३००	०	१०१९	१९५०	१०३१	०
	२०८१/८२	४०००	३७००	३००	०	१०००	२०००	१०००	०
पशु सेवा	२०७९/८०	११०००	११०००	०	०	२०००	७०००	२०००	
	२०८०/८१	११७००	११७००	०	०	२३००	७१४५	२२५५	०

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सीमा (रु.)				बजेटको श्रोत (रु.)			
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
	२०८१/८२	११८००	११८००	०	०	२४००	७२५०	२१५०	०
उद्योग, व्यापार तथा व्यावसाय	२०७९/८०	६७५०	६७५०	०	०	१८५०	२९००	२०००	०
	२०८०/८१	८०५०	८०५०	०	०	२२५०	३४५०	२३५०	०
	२०८१/८२	९१००	९१००	०	०	२५००	३९००	२७००	०
पर्यटन तथा संस्कृति	२०७९/८०	५०००	०	५०००	०	१०००	३०००	१०००	०
	२०८०/८१	५५००	५००	५०००	०	११२५	३२९३	१०८२	०
	२०८१/८२	६०००	५००	५५००	०	१२००	३६००	१२००	०
भूमि व्यवस्था, सहकारी र वित्तीय सेवा	२०७९/८०	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
	२०८०/८१	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
	२०८१/८२	३५००	३५००	०	०	११६५	२३३५	०	०
श्रम तथा रोजगारी	२०७९/८०	१००००	९९००	१००	०	०	१००००	०	०
	२०८०/८१	११३००	१११००	२००	०	०	११३००	०	०
	२०८१/८२	१३२००	१२४००	८००	०	३९५	१२५३७	२६८	०
गरिबी निवारण	२०७९/८०	२४००	२४००	०	०	०	२४००	०	०
	२०८०/८१	३७००	३७००	०	०	०	३७००	०	०
	२०८१/८२	३९००	३९००	०	०	१२५	३६२५	१५०	०
सामाजिक विकास	**२०७९/८०**	**३१७९००**	**३०१९५०**	**१५९५०**	**०**	**४७१५३**	**२६७०००**	**३७४७**	**०**
	२०८०/८१	**३२९४००**	**३२११००**	**८३००**	**०**	**४८८५०**	**२७६६९६**	**३८५४**	**०**
	२०८१/८२	**३५१९००**	**३४३६००**	**८३००**	**०**	**५२१८६**	**२९५५९६**	**४११८**	**०**
शिक्षा, कला, भाषा तथा साहित्य	२०७९/८०	२४८७५०	२३५२००	१३५५०	०	३२१५३	२१५४००	११९७	०
	२०८०/८१	२५५४५०	२४७१५०	८३००	०	३२९००	२२१३५०	१२००	०
	२०८१/८२	२७३१५०	२६४८५०	८३००	०	३५२५०	२३६६००	१३००	०
स्वास्थ्य तथा पोषण	२०७९/८०	५०३००	४७९००	२४००	०	८१००	४११००	११००	०
	२०८०/८१	५४१५०	५४१५०	०	०	८७००	४४३००	११५०	०
	२०८१/८२	५८२५०	५८२५०	०	०	९३९६	४७६२१	१२३३	०
खानेपानी तथा सरसफाइ	२०७९/८०	४५००	४५००	०	०	३००	३५००	७००	०
	२०८०/८१	४७००	४७००	०	०	३००	३६६६	७३४	०
	२०८१/८२	४८००	४८००	०	०	३२०	३७३५	७४५	०
महिला, बालबालिका, सामाजिक संरक्षण र समावेशीकरण	२०७९/८०	१०७५०	१०७५०	०	०	५०००	५०००	७५०	०
	२०८०/८१	११४००	११४००	०	०	५३००	५३३०	७७०	०
	२०८१/८२	१२०००	१२०००	०	०	५५८०	५५८०	८४०	०
युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन	२०७९/८०	३६००	३६००	०	०	१६००	२०००	०	०
	२०८०/८१	३७००	३७००	०	०	१६५०	२०५०	०	०
	२०८१/८२	३७००	३७००	०	०	१६४०	२०६०	०	०
पूर्वाधार विकास क्षेत्र	**२०७९/८०**	**२७८३४७**	**५३००**	**२७३०४७**	**०**	**२६७९७**	**२४१५००**	**१००५०**	**०**
	२०८०/८१	**२९११००**	**५६००**	**२८५५००**	**०**	**२५६७५**	**२५४८००**	**१०६२५**	**०**
	२०८१/८२	**३०५६००**	**६६००**	**२९९०००**	**०**	**२६९५४**	**२६७४९०**	**१११५६**	**०**
बस्ती विकास, आवास, भवन	२०७९/८०	२८३००	०	२८३००	०	०	२८३००	०	०
	२०८०/८१	२८५००	०	२८५००	०	०	२८५००	०	०

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सीमा (रु.)				बजेटको श्रोत (रु.)			
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
तथा शहरी विकास	२०८१/८२	३४०००	०	३४०००	०	०	३४०००	०	०
सडक तथा यातायात	२०७९/८०	२३८२४७	०	२३८२४७	०	२१४४७	२०७८००	९०००	०
	२०८०/८१	२५१५००	०	२५१५००	०	२०९२५	२२०९००	९६७५	०
	२०८१/८२	२६००००	०	२६००००	०	२२०७४	२२७७५०	१०१७६	०
जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	२०७९/८०	८०००	२५००	५५००	०	२१००	५४००	५००	०
	२०८०/८१	८०००	२५००	५५००	०	२१००	५४००	५००	०
	२०८१/८२	८५००	३५००	५०००	०	२२३०	५७४०	५३०	०
सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	२०७९/८०	३८००	२८००	१०००	०	३२५०	०	५५०	०
	२०८०/८१	३१००	३१००	०	०	२६५०	०	४५०	०
	२०८१/८२	३१००	३१००	०		२६५०	०	४५०	०
वन तथा वातावरण क्षेत्र	**२०७९/८०**	**२६८००**	**२०८००**	**६०००**	**०**	**२०७००**	**५१००**	**१०००**	**०**
	२०८०/८१	**२४०००**	**२१५००**	**२५००**	**०**	**१८४८०**	**४५६०**	**९६०**	**०**
	२०८१/८२	**२४९००**	**२२५००**	**२४००**	**०**	**१९१७०**	**४७३०**	**१०००**	**०**
वन, पार्क, हरियाली, भूसंरक्षण र नदी नियन्त्रण	२०७९/८०	५६००	११००	४५००	०	१५००	३१००	१०००	०
	२०८०/८१	१५००	१०००	५००	०	३००	९५०	२५०	०
	२०८१/८२	१४००	१०००	४००	०	२००	१०००	२००	०
वातावरण तथा फाहोरमैला व्यवस्थापन	२०७९/८०	३०००	३०००	०	०	१०००	२०००	०	०
	२०८०/८१	३०००	३०००	०	०	७५०	२२५०	०	०
	२०८१/८२	३०००	३०००	०	०	९७०	२०३०	०	०
विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलता	२०७९/८०	१८२००	१६७००	१५००	०	१८२००	०	०	०
	२०८०/८१	१९५००	१७५००	२०००	०	१७४३०	१३६०	७१०	०
	२०८१/८२	२०५००	१८५००	२०००	०	१८०००	१७००	८००	०
संस्थागत विकास क्षेत्र	२०७९/८०	**१७२०३७**	**१५८५३७**	**१३५००**	**०**	**१७२०३७**	**०**	**०**	**०**
	२०८०/८१	**१८८२६८**	**१८६७६८**	**१५००**	**०**	**१८८२६८**	**०**	**०**	**०**
	२०८१/८२	**१९५३४९**	**१९३८४९**	**१५००**	**०**	**१९५३४९**	**०**	**०**	**०**
नीति, कानून, न्याय तथा सुशासन	२०७९/८०	४८००	४८००	०	०	४८००	०	०	०
	२०८०/८१	५५००	५५००	०	०	५५००	०	०	०
	२०८१/८२	६५००	६५००	०	०	६५००	०	०	०
संगठन, मानव संशाधन र क्षमता विकास	२०७९/८०	१६२६३७	१४९१३७	१३५००	०	१६२६३७	०	०	०
	२०८०/८१	१७७२६८	१७५७६८	१५००	०	१७७२६८	०	०	०
	२०८१/८२	१८२३४९	१८०८४९	१५००	०	१८२३४९	०	०	०
राजस्व तथा राजस्व परिचालन	२०७९/८०	२५००	२५००	०	०	२५००	०	०	०
	२०८०/८१	३०००	३०००	०	०	३०००	०	०	०
	२०८१/८२	३५००	३५००	०	०	३५००	०	०	०
तथ्याङ्क, योजना तथा विकास परिचालन	२०७९/८०	२१००	२१००	०	०	२१००	०	०	०
	२०८०/८१	२५००	२५००	०	०	२५००	०	०	०
	२०८१/८२	३०००	३०००	०	०	३०००	०	०	०

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	आर्थिक वर्ष	बजेट सीमा (रु.)				बजेटको श्रोत (रु.)			
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	आन्तरिक स्रोत	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	ऋण तथा अन्य
जम्मा	२०७९/८०	८५२२३४	५३३०३७	३१९१९७	०	२७८५३७	५४९९००	२३७९७	०
	२०८०/८१	८९६४१८	५८६५५८	३०९८६०	०	२९४४६७	५७६४९४	२५४५७	०
	२०८१/८२	९४४२४९	६२०४४९	३२३८००	०	३०७४४४	६१००६३	२६७४२	०

बजेट तर्जुमा मार्गदर्शन

आगामी आर्थिक वर्ष र त्यपछिका दुई आर्थिक वर्षको लागि उपलब्ध बजेट सीमा भित्र रही प्रथम आवधिक नगर विकास योजना/एकीकृत विकास योजना, विषयगत क्षेत्र रणनीतिक तथा गुरुयोजना, आगामी वर्षको लागि प्रस्तुत नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा देहायमा उल्लिखित विषयहरूलाई मध्यनजर गरी आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको छनौट, प्राथमिकता निर्धारण, बजेट अनुमान तथा सांकेतीकरण र आयोजना तथा कार्यक्रमको संक्षिप्त विवरण समेत तयार गरी पेश गर्नु हुन अनुरोध छ :

१. नेपालको संविधानको मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व र अनुसुची ८ र ९ मा उल्लेखित अधिकारहरुसँग तालमेल हुने आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्नेछ ।

२. मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा सार्वजनिक खर्च विवरणमा उल्लिखित खर्चलाई ध्यान दिई आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण र छनौट गर्नुपर्नेछ ।

३. आवधिक तथा विषयक्षेत्र रणनीतिक/गुरुयोजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, विषयगत लक्ष्य तथा उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम अनुसार आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्नेछ ।

४. चालु आर्थिक वर्षमा संचालित स्थानीय गौरव, रुपान्तरणकारी, क्रमागत, बहुवर्षीय र अधुरा आयोजना तथा कार्यक्रमलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी बजेट अनुमान गर्नुपर्नेछ।

५. आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्दा साना, टुक्रे र संख्यात्मक रुपमा धेरै आयोजना छनौट नगरी ठोस, उपलब्धिमूलक र कार्यान्वयन योग्य आयोजना तथा कार्यक्रमहरुको छनौट गर्नु पर्नेछ ।

६. नगरस्तरीय योजना छनौट गर्दा आयोजना बैंक तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना समावेश भएका वा कानून अनुसार वातावरण प्रभाव अध्ययन लगायत संभाव्यता अध्ययन भई डिजाईन, लागत अनुमान तथा विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई छनौट गर्नुपर्नेछ ।

७. आम नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसरफाई, सशक्तीकरण, रोजगारी र उद्यमशिलता विकास हुने कार्यक्रमलाई समावेश गर्नु पर्नेछ ।

८. स्थानीय तहमा राजस्व अभिबृद्धी गर्ने र आयमूलक आयोजना तथा कार्यक्रमलाई अनिवार्य रुपमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

९. कृषि, खाद्यान्न, पशुपंक्षी तथा पर्यटन उपजको उत्पादन, व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगीकरणलाई सहयोग पुऱ्याउने कार्यक्रमहरु छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१०. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा स्थानीय तहको नीति तथा कानूनले निर्धारण गरेका दायित्वलाई अनिवार्य रुपमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

११. विज्ञान, प्रविधि तथा खेलकुद लगायत युवाको सिर्जनशिलता, नवप्रर्वतनशिलता र उद्यमशिलता विकासमा सघाउ पुग्ने आयोजना तथा कार्यक्रमहरु छनौट गर्नु पर्नेछ ।

११. योग, ज्ञान तथा सीप विकास, अध्ययन, खोज, अनुसन्धान र नवप्रवर्तनसँग सम्बन्धित आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी समावेश गर्नु पर्नेछ ।

१२. भूउपयोग योजना र क्षेत्र, वस्ती विकास तथा भौतिक विकास योजना तर्जुमा लगायत यस्ता योजनामा प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रममा कार्यान्वयन गर्ने योजना छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१३. बालबालिकालाई केन्द्रविन्दुमा राखी उनीहरुको बचाउ, संरक्षण, विकास र सहभागिता सम्बन्धी आयोजना तथा कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

१४. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकुल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् व्यवस्थापन, लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणजस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनु पर्नेछ।

१५. विकास निर्माण आयोजनाको हकमा ठोस तथा उपलब्धिमूलक आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्नेछ । महिला, पिछडिएको वर्ग, विस्थापित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिलक्षित कार्यक्रम महत्व र प्राथमिकता साथ छनौट गर्नुपर्नेछ ।

१६. आयोजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन र संभाव्यता अध्ययन, सर्वेक्षण, ड्रइङ्ग तथा डिजाइन समेत लागत अनुमान तयार भएका प्राविधिक, वातावरणीय, सामाजिक र साँस्कृतिक रुपमा संभाव्य देखिएका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्नेछ । आयोजना तथा कार्यक्रमको छनौट गर्दा बजेटको स्रोत समेत खुलाइ प्रस्ताव गर्नु पर्नेछ । यसबाट आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा समयमा संचालन गर्न र बजेट अपुग हुन पाउँदैन ।

१७. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा चालु आर्थिक वर्षको खरिद गुरुयोजनालाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।

१८. आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्ताव गर्नु अगावै सो आयोजना तथा कार्यक्रमबाट लाभान्वित तथा प्रभावित वर्ग तथा समुदाय, साझेदार तथा सहयोगी निकाय र संघ/रायपरामर्श गरी सहमती भएको अवस्थामा मात्र आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्ताव तथा छनौट गर्नु पर्नेछ ।

१९. बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा उपलब्ध बजेट सीमा र मार्गदर्शन अनुसार आयोजना तथा कार्यक्रगत र विषयगत उप-क्षेत्रअनुसार छुट्टाछुट्टै रुपमा तर्जुमा गर्नु पर्नेछ ।

२०. उपभोक्ता समिति, नागरिक तथा सामुदायिक संस्था, गैसससँग साझेदारी गर्न र सो मार्फत कार्यान्वयन गर्न सकिने आयोजना तथा कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

२१. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को व्यवस्था अनुसार बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा प्रक्रियासँग अनुकुल हुने गरी दिगो विकासका लक्ष्य लगायत वातावरण, सुशासन, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्नेछ ।

२२. स्थानीय तहको योजनातर्जुमा दिग्दर्शनमा उल्लेखित ढाँचा तथा फाराममा आयोजना र कार्यक्रम विवरण तयार गर्नु पर्नेछ ।

२३. योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा नगरपालिकाको स्थिति पत्र (प्रोफाइल) ले लक्षित गरे अनुसारका क्षेत्र तथा सबाललाई सम्बोधन गर्नु पर्नेछ ।

....

प्रशासकीय अधिकृत

अनुसूची ३: कार्यक्रम तथा आयोजनाको सांकेतीकरण तालिका

क्र.सं	कार्यक्रम/आयोजना	आगामी पहिलो आ.व.को विनियोजन				आगामी दोश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				आगामी तेश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				साङ्केतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकीकरण	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत	लैङ्गिक सङ्केत	जलवायु सङ्केत
१. आर्थिक विकास		५७१५०	४६४५०	१०७००	०	६३६५०	५१५९०	१२०६०	०	६६५००	५३९००	१२६००						
क. कृषि तथा खाद्य सुरक्षा		१५०००	९४००	५६००	०	१६४००	९८४०	६५६०	०	१५०००	९०००	६०००	०	-				
१	प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकरण परियोजना	३०००	२०००	१०००	०	३५००	२१००	१४००	०	३५००	२१००	१४००	०	P1	१	२	२	२
२	कृषि विकास रणनीति अनुगमन तथा समन्वय कार्यक्रम	१२००	६००	६००	०	१४००	८४०	५६०	०	१४००	८४०	५६०	०	P1	१	२	२	२
३	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा अन्य कार्यक्रम	१०८००	६८००	४०००	०	११५००	६९००	४६००	०	१०१००	६०६०	४०४०	०	P2	१	२	३	३
ख. सिंचाईं		४०००	४०००	०	०	४०००	३७००	३००	०	४०००	३७००	३००	०					
१	सिंचाई संरचना निर्माण, मर्मत संभार तथा स्तरोन्नति कार्यक्रम	४०००	४०००	०	०	४०००	३७००	३००	०	४०००	३७००	३००	०	P2	२	२	२	२
पशु विकास		११०००	११०००	०	०	११७००	११७००	०	०	११८००	११८००	०	०					
१	सामुदायिक पशुचौपाया व्यवस्थापन	२०००	२०००	०	०	२२००	२२००	०	०	२३००	२३००	०	०	P2	२	२	३	३
२	पशु सेवा सम्बन्धी अन्य कार्यक्रम	९०००	९०००	०	०	९५००	९५००	०	०	९५००	९५००	०	०	P2	२	२	३	३
उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय		६७५०	६७५०	०	०	८०५०	८०५०	०	०	९१००	९१००	०	०					
१	लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	२९००	२९००	०	०	३०००	३०००	०	०	३५००	३५००	०	०	P1	१	२	३	३
२	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३८५०	३८५०	०	०	५०५०	५०५०	०	०	५६००	५६००	०	०	P2	९	२	३	३
पर्यटन तथा संस्कृति		५०००	०	५०००	०	५५००	५००	५०००	०	६०००	५००	५५००	०					
१	पर्यटन पूर्वाधार विकास आयोजना	४५००	०	४५००	०	५०००	०	५०००	०	५५००	०	५५००	०	P2	८	२	३	३
२	पर्यटन तथा संस्कृती प्रवर्द्धन अन्य कार्यक्रम	५००	०	५००	०	५००	५००	०	०	५००	५००	०	०	P2	११	२	३	३
भूमि व्यवस्था सहकारी र वित्तिय सेवा		३०००	३०००	०	०	३०००	३०००	०	०	३५००	३५००	०	०					

क्र.सं	कार्यक्रम/आयोजना	आगामी पहिलो आ.व.को विनियोजन				आगामी दोश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				आगामी तेश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				साङ्केतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकीकरण	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत	लैङ्गिक सङ्केत	जलवायु सङ्केत
१	सहकारी र वित्तिय सेवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३०००	३०००	०	०	३०००	३०००	०	०	३५००	३५००	०	०	P2	८	२	३	३
श्रम तथा रोजगार		**१००००**	**९९००**	**१००**	**०**	**११३००**	**१११००**	**२००**	**०**	**१३२००**	**१२४००**	**८००**	**०**					
१	युवा रोजगारीका लागि रुपान्तरण पहल परियोजना	३८००	३८००	०	०	३०००	३०००	०	०	२७००	२७००	०	०	P1	८	२	२	२
२	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	५७००	५६००	१००		७६००	७४००	२००	०	९५००	८७००	८००	०	P1	८	२	२	२
३	अन्य श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५००	५००	०	०	७००	७००	०	०	१०००	१०००	०	०	P1	८	२	२	२
गरिवी निवारण		**२४००**	**२४००**	**०**	**०**	**३७००**	**३७००**	**०**	**०**	**३९००**	**३९००**	**०**	**०**					
३	अन्य गरिवी निवारण कार्यक्रम	२४००	२४००	०	०	३७००	३७००	०	०	३९००	३९००	०	०	P1	१	२	२	२
२. सामाजिक विकास		**३१७९००**	**३०१९५०**	**१५९५०**	**०**	**३२९४००**	**३२११००**	**८३००**	**०**	**३५१९००**	**३४३६००**	**८३००**	**०**					
शिक्षा कला भाषा तथा सांहित्य		**२४८७५०**	**२३५२००**	**१३५५०**	**०**	**२५५४५०**	**२४७१५०**	**८३००**	**०**	**२७३१५०**	**२६४८५०**	**८३००**	**०**					
१	आधारभुत शिक्षा कार्यक्रम	९२४००	९२४००	०	०	९५०००	९५०००	०	०	९९५००	९९५००	०	०	P1	४	२	३	३
२	विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना	८१९००	८१९००	०	०	८५०००	८५०००	०	०	९२०००	९२०००	०	०	P1	४	२	३	३
३	माध्यमिक शिक्षा	२९१००	२९१००	०	०	३२५००	३२५००	०	०	३५५००	३५५००	०	०	P1	४	२	३	३
४	नमुना विद्यालय	१००००	१७००	८३००	०	१००००	१७००	८३००	०	१००००	१७००	८३००	०	P2	४	२	३	३
५	विरेन्द्र विद्यालय मन्दिरको छात्रावास परिसरमा रत्न प्रसाद भवन निमार्ण	५२५०	०	५२५०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	P2	४	२	३	३
६	सवैका लागि शिक्षा कार्यक्रम	२५२००	२५२००	०	०	२७५००	२७५००	०	०	३०१००	३०१००	०	०	P2	४	२	३	३
७	मेयर प्रविधिक शिक्षा छात्रवृद्धि कार्यक्रम	११००	११००	०	०	११००	११००	०	०	११००	११००	०	०	P2	४	२	३	३
८	शिक्षा तथा विज्ञान सम्बन्धी अन्य कार्यक्रम	३१००	३१००	०	०	३५००	३५००	०	०	४०००	४०००	०	०	P2	४	२	३	३
९	कला, भाषा, सांहित्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम	७००	७००	०	०	८५०	८५०	०	०	९५०	९५०	०	०	P2	४	२	३	३
स्वास्थ्य तथा पोषण		**५०३००**	**४७९००**	**२४००**	**०**	**५४१५०**	**५४१५०**	**०**	**०**	**५८२५०**	**५८२५०**	**०**	**०**					
१	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	९९००	९९००	०	०	९१००	९१००	०	०	९०००	९०००	०	०	P2	३	२	३	३
२	आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम	८७००	६३००	२४००	०	८५००	८५००	०	०	८५००	८५००	०	०	P2	३	२	३	३
३	बहुक्षेत्रिय पोषण कार्यक्रम	१२००	१२००	०	०	१४००	१४००	०	०	१४००	१४००	०	०	P2	३	२	३	३

क्र.सं	कार्यक्रम/आयोजना	आगामी पहिलो आ.व.को विनियोजन				आगामी दोश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				आगामी तेश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				साङ्केतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकीकरण	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत	लैङ्गिक सङ्केत	जलवायु सङ्केत
४	स्वास्थ्य व्यवस्थापन कार्यक्रम	३०००	३०००	०	०	३२००	३२००	०	०	३३००	३३००	०	०	P2	३	२	३	३
५	उपचारात्मक तथा महामारी रोग नियन्त्रण कार्यक्रम	७५००	७५००	०	०	८५००	८५००	०	०	९०००	९०००	०	०	P2	३	२	३	३
६	होम टु हस्पिटल कार्यक्रम	२००	२००	०	०	२५०	२५०	०	०	२५०	२५०	०	०	P2	३	१	३	३
७	आमासँग उपमेयर(सुत्केरी पोषण) कार्यक्रम	१०००	१०००	०	०	१०००	१०००	०	०	१०००	१०००	०	०	P2	३	१	३	३
८	निशुल्क रक्त संचार सेवा कार्यक्रम	५००	५००	०	०	६००	६००	०	०	७००	७००	०	०	P2	३	२	३	३
९	परिवार कल्याण कार्यक्रम	७३००	७३००	०	०	१०१००	१०१००	०	०	१२६००	१२६००	०	०	P2	३	१	३	३
१०	स्वाथ्य तथा पोषण अन्य कार्यक्रम	११०००	११०००	०	०	११५००	११५००	०	०	१२५००	१२५००	०	०	P2	३	२	३	३
खानेपानी तथा सरसफाई		**४५००**	**४५००**	**०**	**०**	**४७००**	**४७००**	**०**	**०**	**४८००**	**४८००**	**०**	**०**					
१	खानेपानी सेवा विस्तार तथा पुनस्थापना कार्यक्रम	४०००	४०००	०	०	४०००	४०००	०	०	४०००	४०००	०	०	P2	६	२	२	२
२	खानेपानी तथा सरसफाई अन्य कार्यक्रम	५००	५००	०	०	७००	७००	०	०	८००	८००	०	०	P2	६	२	२	२
महिला, वालबालिका, सामाजिक संरक्षण र समावेशीकरण		**१०७५०**	**१०७५०**	**०**	**०**	**११४००**	**११४००**	**०**	**०**	**१२०००**	**१२०००**	**०**	**०**					
१	हाम्री छोरी प्यारी कार्यक्रम	१०००	१०००	०	०	१२००	१२००	०	०	१३००	१३००	०	०	P2	५	१	३	३
२	उपमेयर अनाथ सहायता कार्यक्रम	१०००	१०००	०	०	१२००	१२००	०	०	१३००	१३००	०	०	P2	५	१	३	३
३	सामाजिक सुरक्षा र पञ्जिकरण कार्यक्रम	१३००	१३००	०	०	१०००	१०००	०	०	६००	६००	०	०	P2	५	१	३	३
४	महिला, वालबालिका र समावेशीकरण अन्य कार्यक्रम	७४५०	७४५०	०	०	८०००	८०००	०	०	८८००	८८००	०	०	P2	१०	१	३	३
यूवा खेलकुद तथा नवप्रर्तन		**३६००**	**३६००**	**०**	**०**	**३७००**	**३७००**	**०**	**०**	**३७००**	**३७००**	**०**	**०**					
१	मेयर उपमेयर कप लगायत खेलकुद पूर्वाधार तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३६००	३६००	०	०	३७००	३७००	०	०	३७००	३७००	०	०	P2	४	२	३	३
३. पुर्वाधार विकास		**२७८३४७**	**५३००**	**२७३०४७**	**०**	**२९११००**	**५६००**	**२८५५००**	**०**	**३०५६००**	**६६००**	**२९९०००**	**०**					
आवास, भवन तथा सहरी विकास		**२८३००**	**०**	**२८३००**	**०**	**२८५००**	**०**	**२८५००**	**०**	**३४०००**	**०**	**३४०००**	**०**					
१	आवास कार्यक्रम (मगर वस्ति र दलित	२००००	०	२००००	०	२००००	०	२००००	०	२५०००	०	२५०००	०	P2	११	२	३	३

क्र.सं	कार्यक्रम/आयोजना	आगामी पहिलो आ.व.को विनियोजन				आगामी दोश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				आगामी तेश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				साङ्केतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकीकरण	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत	लैङ्गिक सङ्केत	जलवायु सङ्केत
	वस्ति, वर्ड ७)																	
२	एकिकृत वस्ती विकास कार्यक्रम	८३००	०	८३००	०	८५००	०	८५००	०	९०००	०	९०००	०	P2	११	२	३	३
सडक तथा यातायात		**२३८२४७**	**०**	**२३८२४७**	**०**	**२५१५००**	**०**	**२५१५००**	**०**	**२६००००**	**०**	**२६००००**	०					
१	कालोपत्रे आयोजना १, २, ३,	९५००	०	९५००	०	१००००	०	१००००	०	१२५००	०	१२५००	०	P2	९	३	३	३
२	सडक ग्राभेल	१५०००	०	१५०००	०	१६५००	०	१६५००	०	१७५००	०	१७५००	०	P2	९	३	३	३
३	सडक, पुल, कल्भर्ट लगायत संरचना, निर्माण, मर्मत र स्तरोन्नती कार्यक्रम	२१३७४७	०	२१३७४७	०	२२५०००	०	२२५०००	०	२३००००	०	२३००००		P2	९	३	३	३
जलस्रोत विद्युत् तथा वैकल्पीक उर्जा		**८०००**	**२५००**	**५५००**	**०**	**८०००**	**२५००**	**५५००**	**०**	**८५००**	**३५००**	**५०००**	०					
१	विद्युत तथा स्वच्छ उर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	८०००	२५००	५५००	०	८०००	२५००	५५००	०	८५००	३५००	५०००	०	P2	७	२	२	२
सुचना, संचार प्रविधि		**३८००**	**२८००**	**१०००**	**०**	**३१००**	**३१००**	**०**	**०**	**३१००**	**३१००**	**०**	०					
१	मुख्य चोकहरुमा सिसि क्यामरा जडान	१०००	०	१०००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	P2	१७	२	३	३
२	सुचना, संचार प्रविधि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२८००	२८००	०	०	३१००	३१००	०	०	३१००	३१००	०	०	P2	१७	२	३	३
४.वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन		**२६८००**	**२०८००**	**६०००**	**०**	**२४०००**	**२१५००**	**२५००**	**०**	**२४९००**	**२२५००**	**२४००**	०					
वन, पार्क, हरियाली भू संरक्षण र नदी नियन्त्रण		**५६००**	**११००**	**४५००**	**०**	**१५००**	**१०००**	**५००**	**०**	**१४००**	**१०००**	**४००**	०					
१	टीकापुर वंगला पार्क निर्माण आयोजना	२०००	०	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०		P2	१५	२	१	१
२	टीकापुर पार्कमा रहेको विरेन्द्र एर्श्वय गृहको मर्मत सम्भार आयोजना	२०००	०	२०००	०	०	०	०	०	०	०	०		P2	१५	२	३	३
३	वन, पार्क, भू संरक्षण अन्य कार्यक्रम	१६००	११००	५००		१५००	१०००	५००	०	१४००	१०००	४००	०	P2	१५	२	१	१
वतावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन		**३०००**	**३०००**	**०**	**०**	**३०००**	**३०००**	**०**	**०**	**३०००**	**३०००**	**०**	०					
१	फोहोर मैला व्यवस्थापन	३०००	३०००	०	०	३०००	०	०	०	३०००	३०००	०	०	P2	१२	२	१	१
विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायू परिवर्तत अनुकुलता		**१८२००**	**१६७००**	**१५००**	**०**	**१९५००**	**१७५००**	**२०००**	**०**	**२०५००**	**१८५००**	**२०००**	०					

क्र.सं	कार्यक्रम/आयोजना	आगामी पहिलो आ.व.को विनियोजन				आगामी दोश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				आगामी तेश्रो आ.व.को प्रक्षेपण				साङ्केतीकरण				
		कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	रणनीतिक स्तम्भ	प्राथमिकीकरण	दिगो विकास लक्ष्य सङ्केत	लैङ्गिक सङ्केत	जलवायु सङ्केत
१	विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन (कोष)	१५०००	१५०००		०	१५५००	१५५००	०	०	१६०००	१६०००	०		P2	१३	२	१	१
२	अन्य विपद्, जोखिम तथा प्रकोप व्यवस्थापन कार्यक्रम	३२००	१७००	१५००	०	४०००	२०००	२०००	०	४५००	२५००	२०००		P2	१३	२	१	१
५. संस्थागत विकास तथा सुशासन		**१७२०३७**	**१५८५३७**	**१३५००**	**०**	**१८८२६८**	**१८६७६८**	**१५००**	**०**	**१९५३४९**	**१९३८४९**	**१५००**	०					
नीति, कानुन, न्याय तथा सुशासन		**४८००**	**४८००**	**०**	**०**	**५५००**	**५५००**	**०**	**०**	**६५००**	**६५००**	**०**	**०**					
१	नीति, कानुन तथा कार्यविधि निर्माण	२०००	२०००	०	०	२५००	२५००	०	०	३०००	३०००	०	०	P2	१६	२	३	३
२	सुशासन तथा जवाफदेहिता कार्यक्रम	२८००	२८००	०	०	३०००	३०००	०	०	३५००	३५००	०	०	P2	१६	२	३	३
संगठन मानव संसाधन तथा क्षमता विकास		**१६२६३७**	**१४९१३७**	**१३५००**	**०**	**१७७२६८**	**१७५७६८**	**१५००**	**०**	**१८२३४९**	**१८०८४९**	**१५००**	**०**					
१	पुजीँगत उपकरण तथा सम्पत्ति खरिद	१०५००	०	१०५००	०	१०००	०	१०००	०	१०००	०	१०००		P2	१६	२	३	३
२	कर्मचारी तथा पदाधीकारी क्षमता विकास कार्यक्रम	१०१३७	७१३७	३०००	०	१२०००	११५००	५००	०	१३०००	१२५००	५००	०	P2	१६	२	३	३
३	कर्मचारी पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधा	१४२०००	१४२०००	०	०	१६४२६८	१६४२६८	०	०	१६८३४९	१६८३४९	०	०	P2	१६	२	३	३
राजस्व परिचालन		**२५००**	**२५००**	**०**	**०**	**३०००**	**३०००**	**०**	**०**	**३५००**	**३५००**	**०**	**०**					
१	राजस्व व्यवस्थापन	२५००	२५००	०	०	३०००	३०००	०	०	३५००	३५००	०	०	P2	१७	२	३	३
तथ्याङ्क, योजना तथा विकास परिचालन		**२१००**	**२१००**	**०**	**०**	**२५००**	**२५००**	**०**	**०**	**३०००**	**३०००**	**०**	**०**					
१	तथ्याङ्क तथा अभिलेख व्यवस्थापन कार्यक्रम	२१००	२१००	०	०	२५००	२५००	०	०	३०००	३०००	०	०	P2	१७	२	३	३
	जम्मा	८५२२३४	५३३०३७	३१९१९७	०	८९६४१८	५८६५५८	३०९८६०	०	९४४२४९	६२०४४९	३२३८००						

अनुसूची ४ : कार्यक्रमको उपस्थिति, फोटोहरु